

Dhawalagiri

Trekker's' Review

LANGTANG & GOSAIKUNDA

What's Inside?

An immersive journey through the Himalayas, combining vivid storytelling and practical insights, inviting readers to explore the beauty and adventure of Langtang and GosaiKunda with every page.

Tribhuvan University
Dhawalagiri Multiple Campus, Baglung
Mangesh, 2080

EDUCATIONAL VISIT – 2080
BBA
6th Semester

Dhawalagiri

Trekker's Review

LANGTANG & GOSAIKUNDA

Dhawalagiri
Trekker's' Review
LANGTANG & GOSAIKUNDA

EDUCATIONAL VISIT - 2080
BBA 6TH Semester

Tribhuvan University
Dhawalagiri Multiple Campus, Baglung
Mangsir, 2080

PATRON

Prof. Dr. Din Bahadur Thapa
(Chairperson, Campus Operation Committee)
Prof. Dr. Ram Prasad Upadhaya
(Campus Chief)

ADVISORS

Dr. Sudarshan Silwal
(Department Head of Economics)
Dhruba Raj Gautam
(Department Head of Management)
John Bajracharya
(Co-Ordinator, BBA Programme)
Sudip Sagar Kandel
(President, FSU)

CHIEF EDITOR

Hira Lal Regmi

EDITORS

Ganesh Prasad Acharya
Bishal Sharma
Narayan Datta Kharal

LANGUAGE EDITION

Ramji Prasad Subedi
Shyam Prasad Sharma
Pradip Panta

MANAGEMENT TEAM

Kritan Khatri (Trekking Co-Ordinator)
Aashmin Sheikh
Bishal Shrees
Pramila Kandel
Aadesh Sapkota
Saroja Gautam Chhetri
Kalpana Gharti Magar

TREKING GUIDE

Mingmar Tamang

Book : DHAWALAGIRI TREKKERS' REVIEW
Publisher : Dhawalagiri Multiple Campus, Baglung
ISBN : 978-9937-1-4899-3
Finalized Date : Mangsir, 2080 B.S.
Publication Date : Mangsir, 2080 B.S.
Email : info@dmc.tu.edu.np
Website : www.tu-.dmc-baglung.edu.np / www.dmc.tu.edu.np
Phone No. : 068-520113, 068-521384
Issued Quantity : 300
Photographer : Narayan Datta Kharal/ Bishal Sharma
Layout Design : Kushal Kandel
Printing : Sayapatri Perfect Printing Press, Baglung
Price : NRS 800

Acknowledgements

Dear respected members of the Campus, Municipalities, Rural Municipalities, Esteemed Organizations, and generous general public!

I hope this message finds you in the best of health and spirits. On behalf of the entire BBA 6th semester. As the program coordinator of our recent trekking expedition to Langtang and Gosainkunda from Baglung DMC, I extend my heartfelt gratitude to each one of you for your unwavering support and assistance. Your generous allocation of funds and other resources played a pivotal role in the successful completion of our 11-day journey. Your belief in the educational and personal growth opportunities that such experiences provide is deeply appreciated. It is because of your support that we were able to create lasting memories, enhance our teamwork, and explore the breathtaking landscapes of Langtang and Gosainkunda.

Our special thanks go to Hiralal Regmi, Assistant Campus Chief of the Faculty of Management, who led the tour team and took part in the hike despite his busy schedule. We appreciate the role he played as the chief editor of this book with high respect. The presence of head of economics department Dr. Sudarshan Silwal made us even more excited. Although we didn't know much to him while studying on campus. We are indebted to the Dhawalagiri Multiple Campus, Municipalities and Rural Municipalities, government and non-government organizations, educational institutions and dignitaries who supported us from financial and other aspects in making our educational tour a success for about 11 days. We would like to express our special thanks to Chairperson of the campus operation committee Prof. Dr. Din Bahadur Thapa, Campus Chief Prof. Dr. Ram Prasad Upadhyay, Assistant Campus Chief Hari Prasad Pandey, HoD of management Dhruba Raj Gautam, BBA Program Coordinator John Bajracharya, President of Free Student Union Sudip Sagar Kandel and all the faculty, staff and friends of the campus. Once again, thank you for being the driving force behind our memorable trekking adventure. Your support has made a significant impact on our educational journey, and we are truly grateful for the opportunities you continue to provide.

With heartfelt thanks,

Kritan Khatri 'Pradesh'
Coordinator
Trekking Expedition

Editorial

The Himalayan region of Nepal is known for its trekking all over the world. At present, domestic tourism is also gradually increasing. Meanwhile, the campus organized an 11-day educational observation tour for sixth-semester of BBA students. The publication of this book began by incorporating the experiences seen and felt during the educational observation tour at the Rasuwagadhi border crossing between Nepal and China in Rasuwa district, the famous Langtang trekking area and the famous Gosainkunda pilgrimage site.

Walking and playing with nature brings paradisaal solace for ones who get imprisoned in the scheduled life. In addition, the joy of hiking with the unique view of the snow-capped peaks cannot be expressed in words. In this regard, this book has been prepared by collecting the experience of educational visit which took place from 17th Baisakh to 27th 2080 with a group of students of BBA 6th semester at Dhawalagiri Multiple Campus. Langtang Valley, a famous trekking spot in Nepal, a sacred pilgrimage, where people of both Hindu and Buddhist sects worship with deep reverence. Furthermore, this book aims to educate the reader on the subject with a brief introduction to the conditions and places along the way.

The possibilities of economic, social, cultural and tourism development of Rasuwagadhi Pass, Langtang and Gosainkunda areas have been discussed in the attached articles. We hope readers will learn more about these various topics of Langtang and Gosainkunda region. As mentioned earlier, the book captures various dimensions of economic and socio cultural aspects of Langtang area.

The mutual coordination and reasonable behavior of the participating members made the visit pleasant. Although it is a new place, for the visiting team, Langtang region feels like our own village, an unforgettable moment in our lives. Nature, too, has done both to tease and encourage us. We were fascinated by the hospitality of the tourist area community and the way the hotel

was run. Especially, as it is an area where the Tamang community lives, we were able to learn a lot about their life, lifestyle and culture.

Such a long-term educational trip was not possible, with the efforts of the organizing students alone. We have received financial, physical and administrative support from the campus, various rural communities, municipalities and rural municipalities, government agencies and educational associations. We believe that this visit could only go smoothly with the help of industrialists, business people, faculty and staff from the campus, free student union, parents and others. We would like to say a heartfelt thanks to everyone who has kindly supported us in every way.

We would like to thank the campus administration as well as Prof. Dr. Din Bahaudr Thapa, Chairperson COC & Prof. Dr. Ram Prasad Upadhyaya, Campus Chief for their invaluable contribution to educational visit. Mingmar Tamang, a Langtang resident, who played the intense role of guiding our trek for nine days, will always be remembered. We are also grateful to Mr. Ramji Prasad Subedi, Mr. Shyam Prasad Sharma and Mr. Pradip Panta for their supporting for proofing and editing of the language of this book.

This book has been published to document the memories experienced during traveling. We apologize for any accidental omissions in this book. We undertake that the positive comments from expert readers will guide us in fixing the weaknesses.

Table of Contents

1

Gosaikunda

A Himalayan Haven of Spirituality and Natural Beauty

Ganesh Prasad Acharya

1

2

Yak Cheese

It's Production, Opportunity and Challenges in Langtang

Narayan Datta Kharal

4

3

Langtang

Nepal's Hidden Gem

Kritan Khatri

8

4

Cultural Value of Langtang

Preserving a Himalayan Gem

Pushpa Acharya

13

5

From Peaks to Ports:

Exploring the Langtang Kyangjing Gompa Trek and Nepal's Trade Tapestry

Bishal Shrees

16

6

Safety First

A Spotlight on Security Checking in Langtang

Aadesh Sapkota

18

7

Cultivating Resilience

The Agricultural Renaissance of Langtang Village, Nepal

Sushmita Sharma

20

8

Trade Dynamics

Exploring Imports and Exports Patterns in the Langtang

Anusha Thapa

24

9

Local Products

It's Availability and Condition in Langtang

Susmita Bohora

27

10

Trekking Adventure

An Unforgettable Expedition

Aashmin Sheikh

28

11

Blend Of Experiences

Trekking And Photography

Bishal Sharma

31

12

Empowering Langtang

Through Entrepreneurship

Saroja Gautam Chhetri

34

13

Resilience Rising

The Rebirth of Langtang Valley after the 2072 Earthquake

Pramila Kandel 37

14

Living in Harmony

The Resilient Lifestyle of Langtang Valley's People

Anju Sharma 40

15

Navigating Challenges

Local Business in Lantang Export to China

Blmala Sharma 43

16

Trekking

It's Benefits for Physical & Mental Health

Kusum Sapkota 46

17

Religious & Cultural Values of Gosainkunda

Kalpana Pun 47

18

Discovering Divinity

Sapana Sapkota 48

19

Adventures Trip with Friends

Laxman Rijal 49

20

Impact of Climate Change

On The Langtang Region

Ganesh Thapa 50

21

Exploring Langtang Valley & Gosaikunda

A Trekker's Dream

Suman Paudel 51

22

Homestay In Kyanging Village

Samjhana Sharma 52

23

Health Tips While Trekking

Yogendra B.K. 54

24

Trekking In Paradise

Enchanting Langtang Trek

Rashmi Kaucha 56

25

The Revolution of Langtang Valley

Jyoti Shrees 58

26	My First Trekking Experience	Kalpna Gharti Magar	59
27	Kyanjing Monastery	Anjana Paudel	61
28	Hospitality In Kyanjing Valley	Ashmita Sharma	62
29	Regrettable Missed Opportunity Langtang Adventure	Pooja Sapkota	63
30	Verse of Serenity	Sujita Sharma	65
31	लाङ्टाङ-जोसाईकुण्ड: पदयात्रा संस्मरण	हिरालाल रेग्मी	68
32	अर्थशास्त्रको आँखाबाट लाङ्टाङ र जोसाईकुण्ड	डा. सुदर्शन सिलवाल	105
33	जोसाईकुण्डको ऐतिहासिक तथा धार्मिक महत्त्व	सुजिता लम्साल	117
34	रसुवागढी नाका र कोरला नाकाबाट हुने व्यापारको अवस्था	नारायणदत्त खराल/जगेश प्रसाद आचार्य	119
35	जोसाईकुण्डबाट वराहताललाई सठभँदा	विशाल शर्मा	122
36	लाङ्टाङ एक पटक फेरि बोलाउ है	हिरालाल रेग्मी	124
37	आहा ! जोसाईकुण्ड	प्रमिला कँडेल	126
38	अनुसूचीहरु		127

Gosaikunda

A Himalayan Haven of Spirituality and Natural Beauty

The lake holds immense religious importance for both Hindus and Buddhists, with pilgrims visiting to cleanse sins and pay respects to their ancestors. Efforts in tourism management, including accessible paths and comfortable accommodations, have enhanced the region's appeal, making Gosaikunda a must-visit destination.

Ganesh Prasad Acharya

Gosaikunda, nestled amid the towering Himalayan peaks in Nepal at an impressive altitude of 4,380 meters (14,370 ft.), is a captivating place renowned for its exquisite natural beauty and profound spiritual significance. This alpine paradise, covering an area of 34 acres, entices visitors with its crystal-clear waters, inviting ambiance, and stunning views of the snow-covered mountains that embrace it. The blend of its untouched natural charm and cultural importance has made Gosaikunda a sought-after destination in Nepal.

Gosaikunda isn't just a single lake; it's part of a group of lakes in the area. Legend has it that 108 such pristine lakes surround Gosaikunda, each with its name, like Saraswatikunda, Bhairabkunda, and Suryakunda. These lakes, covering 1,030 hectares, enhance the region's scenic beauty and ecological significance.

Recognizing the ecological value of Gosaikunda and its neighboring lakes, this area was designated as a Ramsar Conservation Area on September 29, 2007. The Ramsar Convention is an international agreement focused on conserving important wetlands, emphasizing their ecological importance and sustainable use.

What makes Gosaikunda unique is its profound religious and cultural importance for both Hindus and Buddhists. According to Hindu mythology, the lake was created by Lord Shiva, one of the principal deities in Hinduism. It is believed that during the "Samudra manthan" event, in which gods and demons churned the ocean to obtain the elixir of immortality, Lord Shiva thrust his trident into a mountain to release water to cool his burning throat after consuming poison. This resulted in the formation of Gosaikunda, a sacred lake. Hindu pilgrims visit Gosaikunda to bath in its holy waters, as it is believed to cleanse sins and bring spiritual purity.

For Buddhists, especially the Tamang community, Gosaikunda holds great significance. They consider the lake a dwelling place for departed souls and visit it to pay respect to their ancestors and pray for their well-being in the afterlife. On the eve of Janaipurnima,

a celebrated festival in Nepal, a procession led by shamans called Jhankris makes its way to Gosaikunda, singing songs and chanting hymns. This procession is a significant part of the cultural traditions surrounding Gosaikunda and reflects the harmonious coexistence of different religious beliefs in the region.

The shared reverence for Gosaikunda by both Hindus and Buddhists exemplifies the cultural and religious harmony that exists in Nepal. Despite their distinct practices and beliefs, people from both religious backgrounds respect and value the spiritual importance of Gosaikunda. The lake not only serves as a place of worship and pilgrimage but also as a symbol of the cultural diversity and unity found in the region.

Hence, Gosaikunda is a captivating and majestic lake in Nepal with deep spiritual and cultural significance for Hindus and Buddhists. Its stunning natural beauty, the group of associated lakes, and the shared traditions and beliefs of the people who visit it make Gosaikunda a remarkable destination. Whether it is for religious devotion or the desire to witness the splendor of the Himalayas, Gosaikunda offers an enriching and awe-inspiring experience to all who venture to its shores.

Tourism Management in Gosaikunda

Efforts have been made to enhance tourism management in the Gosaikunda area, resulting in notable improvements. Various developments have been undertaken to improve the visitor experience, including the construction of accessible walking paths, a helipad, and the establishment of comfortable accommodations.

As you embark on the journey from Cholangpati, you'll find a trek through the forest essential. To make it easier and safer for tourists, inclined paths with sturdy railings have been thoughtfully placed within the forest. This thoughtful addition has undoubtedly contributed to the convenience and satisfaction of travelers.

Covering a distance of approximately 5 hours from Cholangpati, local hoteliers have arranged for excellent food and lodging facilities along the way. Some hotels have even taken the initiative to offer accommodations near Gosaikunda, allowing tourists to fully immerse themselves in the enchanting beauty of the region, leading to more extended and more immersive stays.

In conclusion, the efforts invested in the Gosaikunda area have yielded positive results in tourism management. The introduction of well-constructed amenities, like accessible paths and a helipad, along with the provision of comfortable accommodations by dedicated hoteliers, has enhanced the region's appeal. The convenience and comfort provided to tourists, as exemplified by the inclined paths within the forest, further contribute to the overall attractiveness of Gosaikunda as a must-visit destination.

References

<https://kathmandupost.com>

<https://nepaltourismhub.com>

Information received from Rasuwagadhinaka, Langtang Valley and Gosaikunda area observations (2080 Baisakh 17-26).

Yak Cheese

It's Production, Opportunity and Challenges in Langtang

Langtang presents a promising opportunity for yak cheese production due to its pristine environment, abundant grazing lands, and the adaptability of yaks. Yak cheese offers unique flavors and a rich nutritional profile, creating a potential market both locally and internationally.

Narayan Datta Kharal

Introduction

Langtang, located in the Himalayas, is home to a significant population of yaks, which are known for their hardiness and ability to thrive in high altitudes. Yak Cheese Production started in Nepal in 1950s after a factory was set up in Langtang with financial support from the world food organization and technical support from the Swiss government. Yak cheese production has become a notable industry in this region, contributing to the local economy. At initial stage of production cheese were supplied only in Kathmandu valley but later cheese business has become a part of global village. On the basis of past years data local farmers sold yak cheese worth Rs. 69.62 million and Rs. 12.4 million of yak butter. Generally, cheese centers produce cheese from April to October. The cheese production process stops in other months due to excessive cold.

Cheese Making Procedure

The art of Swiss cheese making in Langtang comes to life through a meticulous and time-honored process. Fresh, warm milk is carefully collected and transferred to large copper cauldrons, where it is gently heated. Once the milk reaches an optimal temperature, rennet is added to facilitate the curdling process. As the curds form, they are delicately cut into small pieces, allowing the whey to separate. The curds are then scooped into traditional wooden cheese molds and pressed to remove any remaining whey. Next, the young cheeses are carefully soaked in brine to enhance their flavor and develop their characteristic rind. After this, the cheeses are moved to the aging cellar, where they are carefully monitored and turned regularly to ensure even maturation. Over the course of several months, the cheeses gradually develop their iconic holes, or "eyes," as they are gently infused with the complexities of the Langtang terroir. Finally, when the cheeses have reached their desired flavor and texture, they are expertly wrapped and prepared for distribution, ready to be savored by cheese connoisseurs both near and far, a true testament to the rich heritage and craftsmanship of Swiss cheese making in Langtang.

Opportunity of yak cheese in Langtang

The Langtang region in Nepal presents a promising opportunity in the production of yak cheese. Nestled in the breathtaking Himalayas, this picturesque region is home to a significant population of yaks, a resilient and adaptable species known for their robust milk production.

Yak cheese has gained recognition worldwide for its unique flavor, rich nutritional profile, and potential health benefits. With its pristine environment and abundance of grazing lands, Langtang provides an ideal setting for the thriving yak cheese industry. The production of yak cheese in Langtang holds several advantages. Firstly, yaks are well-suited to the region's rugged terrain and harsh climate, allowing them to graze on diverse mountainous vegetation. This results in their milk being infused with a distinct blend of flavors derived from the alpine flora, giving yak cheese its characteristic taste. Moreover, yak milk contains higher protein and lower fat content than traditional dairy products, making it a nutritious alternative that appeals to health-conscious consumers. The yak cheese industry in Langtang also offers socio-economic benefits to the local community.

The production process involves traditional methods passed down through generations, creating employment opportunities for rural inhabitants. By engaging in yak cheese production, communities can tap into a sustainable source of income, enhancing their livelihoods and promoting economic growth in the region.

Additionally, the industry can boost tourism as visitors are drawn to the allure of experiencing the authentic yak cheese-making process amidst the awe-inspiring landscapes of Langtang. Furthermore, the growing demand for specialty and artisanal foods presents an opportunity for Langtang's yak cheese to penetrate international markets. With its unique taste profile and natural production methods, yak cheese can cater to discerning consumers seeking premium, ethically-produced dairy products.

By establishing robust quality standards, ensuring traceability, and implementing effective marketing strategies, Langtang proves itself as a distinguished supplier of high-quality yak cheese to global markets, fostering economic prosperity and cultural exchange.

The cheese production process in Langtang, as described in the article, can be summarized as follows:

Milk Collection:

Fresh, warm yak milk is carefully collected.

Heating in Copper Cauldrons:

The milk is transferred to large copper cauldrons and gently heated to an optimal temperature.

Adding Rennet:

Rennet is added to facilitate the curdling process.

Curd Formation:

As the curds form, they are delicately cut into small pieces, allowing the whey to separate.

Molding and Pressing:

The curds are scooped into traditional wooden cheese molds and pressed to remove any remaining whey.

Soaking in Brine:

Young cheeses are soaked in brine to enhance flavor and develop their characteristic rind.

Aging in Cellar:

The cheeses are moved to an aging cellar, where they are carefully monitored and turned regularly to ensure even maturation.

Development of "Eyes":

Over several months, the cheeses gradually develop their iconic holes, or "eyes," as they are infused with the complexities of the Langtang terroir.

Wrapping and Distribution:

When the cheeses have reached their desired flavor and texture, they are expertly wrapped and prepared for distribution, ready to be enjoyed by cheese connoisseurs.

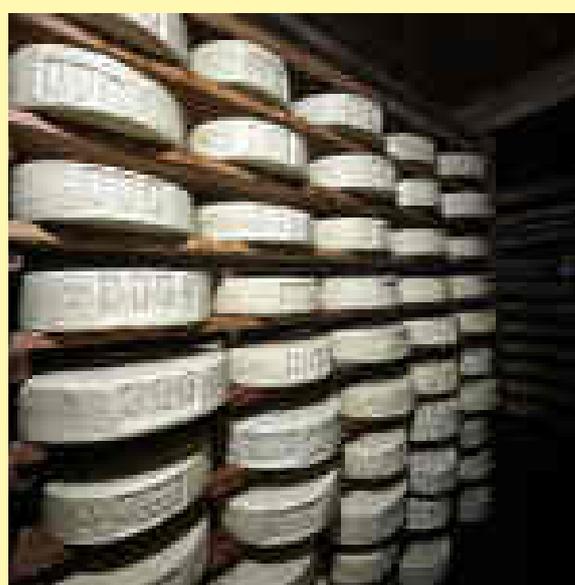
The yak cheese opportunity in Langtang holds tremendous potential for economic development, cultural preservation, and sustainable agriculture. Leveraging the region's natural resources, traditional knowledge, and breathtaking landscapes, Langtang can position itself as a prominent player in the global yak cheese market. By embracing innovation, fostering collaboration, and prioritizing quality, Langtang can create a sustainable and thriving industry that benefits both the local community and the wider world.

Challenges of yak cheese in Langtang

One of the unique aspects of Langtang is its production of yak cheese, which has gained recognition both locally and globally. However, the process of making yak cheese in Langtang comes with its own set of challenges. Firstly, the harsh and rugged terrain of Langtang poses difficulties in accessing the remote grazing pastures where the yaks roam freely.

The yaks, adapted to the high-altitude environment, graze on alpine grasses and shrubs, which contribute to the distinct flavor of the cheese. However, the steep slopes and unpredictable weather conditions make it arduous for the herders to manage the yaks and collect their milk for cheese production.

Another challenge is the limited production capacity due to the scarcity of yaks in the region. Yaks are native to the Himalayas and play a vital role in the livelihoods of the local communities. However, their numbers are relatively low compared to other livestock, such as cows or goats. Consequently, the production of yak cheese remains relatively small-scale and often unable to meet the growing demand for this prized delicacy. Furthermore, the traditional methods of cheese-making in Langtang require patience and skill. The yak milk

is fermented and then heated in large cauldrons over open fires. The process requires constant attention and careful monitoring to achieve the desired consistency and taste. Moreover, the lack of modern infrastructure and equipment makes it challenging to ensure consistent quality and efficiency in the production process. In recent years, Langtang has also faced the impact of climate change, posing additional challenges to yak cheese production.

The changing weather patterns, including unpredictable monsoons and irregular snowfall, affect the grazing patterns of yaks and subsequently influence the availability and quality of milk. This poses a threat to the sustainability of yak cheese production in the long run. Despite these challenges, the yak cheese of Langtang continues to be cherished for its unique flavor, nutritional value, and cultural significance. Efforts are being made to address some of the obstacles by providing training and support to the local communities engaged in yak cheese production. Additionally, there is a growing interest in promoting sustainable tourism in Langtang, which can help generate income for the herders and raise awareness about the significance of preserving this ancient tradition.

Conclusion

There are several opportunities and challenges of yak cheese in Langtang. Langtang holds great potential in leveraging yak cheese for economic growth, cultural preservation, and sustainable agriculture. To achieve this, embracing innovation, enhancing production techniques, and establishing robust quality control measures are vital. Collaboration among local communities and stakeholders is crucial for sharing expertise and resources. Overcoming challenges such as harsh terrain, limited production capacity, and climate change impacts requires resilience and support. Preserving cultural heritage through traditional knowledge transfer ensures authenticity and local pride. Addressing these challenges through climate mitigation, sustainable expansion, and infrastructure development will pave the way for a thriving yak cheese industry in Langtang, benefiting the local community and offering a unique, high-quality product globally.

References

<https://nepalitimes.com>

<https://kathmandupost.com>

<https://atlasobscura.com>

Information received from Rasuwagadhinaka, Langtang Valley and Gosainkund area observations (2080 Baisakh 17-26).

Langtang

Nepal's Hidden Gem

The Langtang Valley Trek is a popular choice among adventure enthusiasts. The journey begins in the small town of Syaphrubesi, situated at an altitude of 1,460 meters. Despite these challenges, there were numerous joyful moments, including cultural exchanges, singing, dancing, and interacting with friendly foreigners.

Kritan Khatri

A short description of our journey at first

We began our journey from Baglung to Kyanjing Ri to Gosaikunda a holy sacred place. In this journey, we visited several famous places like Pashupatinath Kathmandu, Langtang valley, Kyanjing Gompa, Kyanjin Ri (4100) and a holy place "Gosainkunda" (4300) Rasuwa. We had our daily routine to visit these places respectively. Day by day we visited every places as we mentioned in our daily routine. In short, it was grand, glorious and unthinkable and we made it possible.

We were a total of 32 members, in which there were 29 students 2 teachers and the remaining one is our guide who helped us in this entire journey and made this dreadful expedition an exciting, easy and unforgettable. In this journey of Himalaya, we suffered a lot and at the same time we enjoyed a lot.

The local residents of Langtang are very generous and kindhearted as they showed us every possible destination to visit and describe about such places. Majority of people of Langtang are engaged in hotel service business. Buddhism is their main religion as we saw a lot of Buddha Gompa in this place. They never lie and speak unnecessarily as they follow the path of Buddha. They provide such a warm hospitality to their guest. They do engage in the business of selling "Chhurpi" a kind of hard cheese made up of Yak Milk. Fortunately, our guide was the local resident of Langtang. He knew everything about this place and the people of this valley. Sadly, he lost his mother during the massive earthquake back in 2015. Nearly 300 people lost their lives and many become homeless in that period.

People stopped to visit Langtang for years because of that fear and restriction to visit the valley. The business houses of the valley were hopeless and pessimist so they started to migrate in capital city. By the passing of time, people started to visit Langtang once again and the cloud of optimism covered the heart of local residents. This brings a hope as well as opportunities to the local of Langtang. This time the number of foreigners

and internal tourist visiting Langtang has declined in comparison to the past recorded data, i.e. before massive earthquake hits Nepal.

One of the dreadful incident of our journey was when one of our friend suffered from dehydration and suffocation at Kyanjing Gompa. It was the saddest moment in our journey but thankfully with the assistance of hotel owner and our guide, they bring oxygen and gave him some homemade medicines which helped our friend to come out from the problem of dehydration and suffocation. When we reached at the height of Kyanjing Ri (4100) we encountered another dreadful incident which a person doesn't want to see and imagine even in his dream. It was the moment when a lady tourist from foreign country fell off from the height of Kyanjin Ri i.e. nearly 200 meters below from the height of 4100 meter. The spirit and courage of that lady kept her alive even after falling from such height. Despite such dreadful incident there were plenty of happiest moment in our journey in which singing, dancing and communicating with foreigners were common. we also taught them our cultural norms and values, religion, customs and traditions.

Foreigners are so friendly in nature as they never hesitate to speak with us rather they were the one who used to say "Namaste" to us at first. In our entire journey we met Thousands of foreigners and hundreds of internal tourists. It was one of the best time of our life undoubtedly. Being a program coordinator of this entire journey, I am so much grateful to know that all my fellow mates are extremely able to do such dreadful expedition. They made it possible and creates history in DMC Baglung as the very first batch ever to reach such height with large number of students. The assistant campus chief of management faculty Mr. Hira Lal Regmi and department chief of Economics Dr. Sudarshan Silwal were with us in this journey. They were the one who encourage and motivate us in our every step of such a long hiking. Both of our respected teacher are very friendly and caring in nature as they entertained us a lot and never behave us badly. We're very thankful towards them as they lead us in this entire journey and set an example of a good leader in DMC.

Langtang

Nestled in the heart of the Himalayas, Langtang Valley stands as a hidden gem among the majestic peaks of Nepal. Located to the north of Kathmandu, Langtang offers a mesmerizing blend of natural beauty, rich cultural heritage, and awe-inspiring mountain vistas. This enchanting valley is a paradise for trekkers, nature enthusiasts, and adventure seekers, providing an unforgettable experience that showcases the splendour of the Nepalese landscape.

Trekkers looking at the amazing Langtang Village

Geographically, Langtang Valley is situated within the Langtang National Park, the first Himalayan national park in Nepal. Covering an area of over 1,700 square kilometres, the park is home to diverse ecosystems, including dense forests, alpine meadows, snow-capped peaks, and glacial lakes. The park's varied terrain supports a remarkable array of flora and fauna, making it a biodiversity hotspot. Exploring Langtang offers an opportunity to witness rare species such as the red panda, snow leopard, musk deer, and numerous species of birds and butterflies.

One of the main highlights of Langtang is its scenic trekking trails. The Langtang Valley Trek is a popular choice among adventure enthusiasts. The journey begins in the small town of Syabrubesi, situated at an altitude of 1,460 meters. From there, trekkers embark on a multi-day adventure, traversing through picturesque villages, lush forests, and cascading waterfalls. As the trail ascends, the mesmerizing landscapes unfold, revealing panoramic views of snow-capped peaks like Langtang Lirung, Dorje Lakpa, and Langshisha Ri.

The local communities in Langtang Valley are predominantly Tamang, an ethnic group with a unique culture and heritage. The Tamang people are known for their warm hospitality, traditional architecture, and vibrant festivals. As trekkers pass through the traditional villages of Langtang and Kyanjing Gompa, they have the opportunity to immerse themselves in the local way of life. Homestay experiences are available, allowing visitors to connect with the Tamang people, learn about their customs, taste authentic local cuisine, and witness cultural performances.

Kyanjing Gompa, located at an elevation of 3,870 meters, is a significant cultural and spiritual site in Langtang. This ancient Buddhist monastery holds great religious importance for the locals and serves as a meditation centre. The surrounding landscapes offer a serene backdrop, perfect for introspection and rejuvenation. Visitors can interact with the resident monks, participate in prayer sessions, and explore the spiritual ambiance of the monastery.

For mountaineering enthusiasts, Langtang Valley serves as a gateway to challenging peaks and high-altitude adventures. Yala Peak, Tserko Ri, and Kyangjin Ri are popular climbing destinations in the region, providing an exhilarating experience for climbers. These peaks offer stunning panoramic views of the Himalayan range, including Langtang Lirung (7,227 meters), the highest peak in the area. Scaling these mountains requires technical skills and proper acclimatization, but the reward of standing atop these majestic summits is truly unmatched.

Langtang Valley's charm extends beyond trekking and mountaineering. The region also offers opportunities for nature photography, birdwatching, and exploring glacial lakes. Gosainkunda Lake, situated at an altitude of 4,380 meters, is a sacred pilgrimage site and a serene lake surrounded by rugged mountains. The annual Janai Purnima festival attracts thousands of devotees who come to take a holy dip in the lake's pristine waters. The tranquil beauty of the lake and its surroundings make it a must-visit destination in Langtang.

Culture

The cultural heritage of Langtang Valley is deeply rooted in the Tamang community. The Tamang people have their distinct language, customs, and traditions, which they proudly preserve and showcase to visitors. Traditional Tamang dress, adorned with vibrant colors and intricate designs, adds to the visual richness of the region. Visitors

have the opportunity to witness cultural performances, including traditional dances and music, which reflect the community's deep connection to their ancestral roots.

Tourism

Langtang Valley has gained popularity among tourists for its unspoiled beauty and unique cultural experiences. Trekking routes, varying in difficulty and duration, cater to both novice and seasoned trekkers. The well-established tea houses and lodges along the trekking trails provide comfortable accommodation and meals for travellers. Tourism has contributed significantly to the local economy, providing employment opportunities and supporting community development projects.

In recent years, sustainable tourism initiatives have been introduced to preserve the natural and cultural heritage of Langtang Valley. Efforts are being made to promote responsible trekking practices, waste management systems, and the use of eco-friendly alternatives. These initiatives aim to ensure the long-term conservation of the valley while providing an authentic and immersive experience for visitors.

Administrative

Langtang Valley falls under the administration of the Langtang National Park, which is managed by the Department of National Parks and Wildlife Conservation, under the Ministry of Forests and Environment of Nepal. The Park authorities are responsible for preserving the ecological balance, protecting wildlife, and maintaining the trekking trails.

To regulate tourism activities and ensure the safety of trekkers, permits are required to enter the Langtang National Park. These permits can be obtained at the park's entrance or through registered trekking agencies in Kathmandu. The revenue generated from these permits is utilized for park management, conservation efforts, and community development projects.

Local administration plays a vital role in the sustainable development of Langtang Valley. The Langtang Rural Municipality, with its elected representatives, collaborates with national park authorities, local communities, and tourism stakeholders to address the needs and concerns of the region. They work towards infrastructure development, healthcare facilities, education, and other essential services to improve the quality of life for residents and enhance the overall tourism experience.

Accommodations

Trekking in Nepal is more popular than ever. As a result, the standard of accommodation available on most of the trek routes has improved dramatically. Where there were once simple peasant huts, large hotels have been built featuring running water, indoor toilets and electricity. However, while internet access, charging facilities and hot water are available, you will need to pay to use them - if you plan on using the internet and showering every day, then you should budget around Rs. 250 per day.

However, development is still ongoing, and as you get higher into the mountains the lodges become more basic. Furnishing is generally fairly Spartan, and most rooms feature little more than a bench bed and a thin mattress, so your sleeping kit will probably see some early use. Showers are not always available and it tends to be just the communal areas that are heated.

Suitable business to do in Langtang valley of Nepal

Agricultural tourism, eco-friendly accommodations, trekking services, and handicrafts

are suitable business options in Langtang valley of Nepal due to its natural beauty and popularity among trekkers. However, through market research and understanding of local regulations are crucial before starting any business.

Expanding the business in Langtang and attracting more tourists involves creative thinking and strategic planning. Here are some ideas:

- **Diversify Accommodation options:** Consider building unique accommodations like eco-friendly lodges, glamping sites, or homestays that offer an authentic experience for tourist.
- **Adventure Activities:** Introduce adventure activities like rock climbing, mountain biking, or paragliding to cater to a broader range of tourists seeking adrenaline-packed experiences.
- **Cultural Experiences:** Organize cultural workshops, cooking classes and interactions with local communities to immerse tourists in the region's rich heritage.
- **Wildlife Tourism:** Collaborate with conservations organizations to offer wildlife spotting tours, promoting the diverse fauna of the Langtang region.
- **Photography Tours:** Capitalize on the stunning landscapes by offering photography tours and workshops for photography enthusiasts.
- **Wellness Retreats:** Create wellness retreats that combine Yoga, meditations, and spa treatments in the serene surrounding of Langtang.
- **Cultural Festivals:** Organize cultural festivals and events celebrating local traditions, music, and art to attract tourists interested in unique cultural experiences.
- **Digital Marketing:** Invest in a strong online presence, including social media and a user-friendly website, to effectively reach and engage potentials tourists.
- **Collaborations:** Partner with other businesses and local organizations to cross-promote activities and packages, enhancing the overall tourist experience.

Which month is best for Langtang trek?

The fall season (September - mid-December) and the spring season (March-May) are the best seasons for the Langtang Valley Trek. Then the climate is very pleasant and moderate, with beautiful views, although it can still be cold at night. In conclusion, Langtang Valley offers a captivating blend of natural beauty, cultural richness, and well-managed tourism experiences. With its awe-inspiring landscapes, warm hospitality, and commitment to sustainable practices, Langtang Valley continues to enchant and leave a lasting impression on all who have the privilege to explore its hidden treasures.

References

<https://marveladventure.com>

Information received from Rasuwagadhinaka, Langtang Valley and Gosainkund area observations (2080 Baisakh 17-26).

Cultural Value of Langtang

Preserving a Himalayan Gem

Pushpa Acharya

Introduction

Langtang, a breathtaking region nestled in the majestic Himalayas of Nepal, holds immense cultural value that spans centuries. From its vibrant traditions and diverse ethnic communities to its spiritual significance and awe-inspiring natural beauty, Langtang has become an emblem of cultural heritage and preservation. This article explores the cultural value of Langtang, shedding light on its unique attributes and emphasizing the need to safeguard its rich heritage for future generations.

Indigenous Communities and Traditions

Langtang is home to several indigenous communities, including the Tamang and Sherpa people, who have inhabited the region for generations. These communities possess rich cultural traditions, such as their unique languages, music, dance forms, and intricate craftsmanship. They mainly follow Tibetan Buddhism, but their religious beliefs are heavily influenced by Animism and, to a lesser extent, Hinduism. Their name is derived from the Tibetan word "Ta," which means horse, and "Mang," which means traders. The main festivals of the Tamangs are Buddha Jayanti and Lhosar. Buddha Jayanti commemorates the birthday of Gautam Buddha. Lhosar, on the other hand, is a new year's celebration. People play their traditional instrument, Damphu while performing their traditional dance, 'Selo.' They also clean and decorate their houses and go to monasteries to pray and hang flags. The celebrations are for defeating the opposing forces and providing positive reinforcement. The preservation of their cultural practices is crucial in maintaining the distinct identity and heritage of Langtang.

Spiritual Significance

The Himalayas have long been regarded as a sacred landscape, and Langtang is no exception. The region is dotted with monasteries, shrines, and sacred sites that hold deep spiritual significance for the local communities. These spiritual practices are interwoven with the daily lives of the inhabitants, contributing to the region's cultural fabric. The preservation of these spiritual sites and practices is essential for maintaining the cultural integrity of Langtang.

Traditional Knowledge and Medicinal Practices

The people of Langtang possess a wealth of traditional knowledge regarding medicinal plants, herbal remedies, and ecological practices. This knowledge has been passed down through generations and plays a vital role in the well-being of the communities. Preserving and promoting these traditional practices not only contributes to the cultural

value of Langtang but also holds potential for sustainable development and ecotourism initiatives

Biodiversity and Natural Heritage

Langtang is renowned for its breathtaking landscapes, including snow-capped peaks, verdant valleys, and diverse flora and fauna. The region is a part of Langtang National Park, which is home to rare species like the red panda and musk deer. Sub-tropical vegetation characterized by Sal (*Shorea robusta*) forest in the southern section of the park is gradually taken over by hill forest (2000-2600m) consisting of Chirpine, Rhododendron, and Nepalese alder. The temperate zone (2600-3000m) is covered mainly by oak forest fading to old growth forest of silver fir, hemlock, and larch in the lower sub-alpine zone (3000-3600m). The Nepalese larch (*larixnepalensis*), the only deciduous conifer in the region, is found in this park and few places elsewhere.

Throughout these zones different species of Rhododendron such as *R. arboretum*, *R. barbatum*, *R. campanulatum*, and *R. lepidotum* (scrubs) to name a few, form a colorful under story. Tree species such as birch, silver fir, are found near the tree line. It is here at 4000m Juniper and Rhododendron shrubs (*R. anthropogony*) slowly dissolve into expansive alpine grassland meadows. Langtang's expansive high meadows provide summer habitat for numerous ungulate species such as musk deer and Himalayan thar. The Park is also well known for its population of red panda, Himalayan black bear, snow leopard, wild dog, ghoral, serow and more than 250 species of birds protecting the natural heritage of Langtang is closely intertwined with its cultural value, as the local communities have developed a deep bond with their surroundings and rely on them for their livelihoods.

Tourism and Cultural Exchange

Langtang has gained popularity as a trekking destination, attracting tourists from around the world. Tourism provides opportunities for cultural exchange, as visitors can immerse themselves in the local traditions, interact with the communities, and learn about their way of life. Responsible tourism practices that respect the cultural values of Langtang are crucial to ensure the sustainable development of the region while preserving its cultural integrity.

Conclusion

Langtang's cultural value extends far beyond its scenic landscapes, encompassing the rich heritage of its indigenous communities, spiritual practices, traditional knowledge, and biodiversity. Preserving this cultural wealth is essential for maintaining the identity of Langtang and ensuring its sustainable development. By recognizing and respecting the cultural value of Langtang, we can contribute to the preservation of this Himalayan gem for generations to come, allowing future visitors to experience its cultural richness and natural wonders.

References

Information received from Rasuwagadhinaka, Langtang Valley and Gosainkund area observations (2080 Baisakh 17-26).

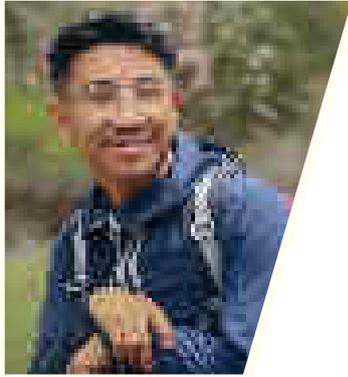
In Langtang's embrace, where mountains stand tall,
Where the whispering winds weave stories of all,
There blooms a flower, pure as the morning dew,
A pristine **White Rhododendron**, in Langtang it grew.

PC: Narayan Datta Kharal

From Peaks to Ports

Exploring the Langtang Kyangjing Gompa Trek and Nepal's Trade Tapestry

The Langtang, Kyangjing Gompa Trek unveils the natural splendor of the Langtang Valley, allowing trekkers to immerse themselves in the beauty of the Himalayas while experiencing the vibrant Tamang culture.

Bishal Shrees

Introduction

Nepal, known for its breathtaking landscapes and cultural richness, offers a unique blend of adventure and economic opportunities. The Langtang Kyangjing Gompa Trek in Nepal's Langtang region takes trekkers on a remarkable journey through stunning Himalayan beauty. In addition to its natural wonders, the region is also home to thriving import-export industries that contribute to Nepal's economic growth. This article delves into the enchanting Langtang Kyangji gompa Trek and sheds light on the dynamic import-export sectors of the region.

The Langtang, Kyangjing gompa Trek

The Langtang, Kyangjing Gompa Trek is a trekking adventure that showcases the scenic grandeur of the Langtang Valley, situated in the Langtang National Park of central Nepal. This trek offers trekkers an opportunity to immerse themselves in snow-capped peaks, verdant valleys, serene forests, and traditional Tamang villages.

Trek Highlights

Commencing from the picturesque village of Syabrubesi, the trek winds through diverse landscapes, providing trekkers with breathtaking views of Langtang Lirung, Dorje Lakpa, and other majestic Himalayan peaks. The journey encompasses remarkable sites such as Lama Hotel, Langtang Village, Kyanjing Gompa, and the renowned Cheese Factory.

Cultural Immersion

The Langtang Kyangji gompa Trek provides an opportunity to experience the rich Tamang culture. The region is predominantly inhabited by the Tamang ethnic group, known for their warm hospitality and unique traditions. Trekkers can engage with the local communities, visit ancient monasteries, witness vibrant cultural performances, and gain insights into the traditional lifestyle of the Tamang people.

According to the local residents, a single potato plant can yield as much as 3.5 kilograms of potatoes.

Local Residents of Langtang in Potato Cultivation

The Langtang Kyangjing Gompa region is not only a hub of natural wonders but also a significant contributor to Nepal's import-export industries.

Exports

The region boasts a range of exportable commodities including textiles, carpets, garments, handicrafts, medicinal herbs, and agricultural products. The exquisite craftsmanship of the locals is reflected in hand-woven carpets, pashmina shawls, and intricate woodcarvings, which are highly sought after in international markets. Furthermore, Nepal's organic agricultural products, such as tea, coffee, and rice, enjoy a reputation for their quality and are exported worldwide.

Imports

The import sector of the Langtang, Kyangji gompa region supports various industries by fulfilling the demand for machinery, petroleum products, vehicles, electrical appliances, iron, steel, and pharmaceuticals. These imports facilitate economic activities such as construction, manufacturing and healthcare. China is key trading partners for Nepal, serving as major sources of imported goods.

Challenges and Opportunities

Despite the growth and potential in the import-export sector, challenges persist, including limited market access and inadequate infrastructure. To address these issues, the Nepalese government has been actively implementing policies to promote trade, simplify procedures, and enhance connectivity. The region's participation in regional trade agreements and the growing tourism industry present opportunities for further expansion and diversification of the import-export sector.

Conclusion

The Langtang, Kyangjing Gompa Trek unveils the natural splendor of the Langtang Valley, allowing trekkers to immerse themselves in the beauty of the Himalayas while experiencing the vibrant Tamang culture. Alongside its scenic wonders, the region's import-export industries play a vital role in Nepal's economic growth, showcasing unique products to the world and supporting various sectors of the local economy.

References

Information received from Rasuwagadhinaka, Langtang Valley and Gosainkund area observations (2080 Baisakh 17-26).

Safety First

A Spotlight on Security Checking in Langtang

Aadesh Sapkota

In a bustling town of Langtang, safety and security take precedence. With an unwavering commitment to public welfare, Langtang has implemented robust checking practices to ensure the protection of its residents, visitors, culture and natural habitat. This article shines a spotlight on the importance and effectiveness of security checking in Langtang, shedding light on the measures in place to maintain order and prevent potential threats.

At the heart of the Langtang security strategy lies the principle of “Safety First”. Recognizing the ever-evolving nature of security risks, authorities have implemented a comprehensive system of security checks to safeguard the town’s wellbeing. These checks are designed to identify and mitigate potential dangers before they pose to the community and checking all the bags, luggage after their arrival from the community. After having identity, they gave us tickets and these tickets need to show while returning from the community.

To bolster security measures, Langtang must implement a vigilant surveillance system. More security measures should be implemented for making strong security like CCTV, advanced X-ray scanning. Baggage inspections, random security screenings, and surveillance systems are in place to deter potential threats.

In Langtang safety and security are paramount. Through their rigorous security checking practices, the city has established a robust framework to safeguard its residents and visitors by involving the community and raising awareness. Langtang continues to prioritize the wellbeing of its people, making it an attractive and secure destination for tourists and residents alike.

In a world where border security is of paramount importance, this report aims to illuminate the safety measures and security checking procedures in place at the Langtang region of Nepal, situated adjacent to the China border.

To ensure a seamless border crossing experience, travelers must possess valid travel documents, including passports, visas for both Nepal and China, and any requisite

permits for specific regions within these countries. The border authorities meticulously scrutinize these documents to verify their authenticity and compliance with regulations. Altitude sickness is a genuine concern, and trekkers are advised to acclimatize gradually and carry necessary medications. Luggage and belongings may also undergo inspection by border security personnel to detect any items that could potentially pose a security risk or violate customs regulations.

Adhering to official border crossings, possessing the correct and up-to-date documentation, and placing significant emphasis on health and safety precautions are absolutely essential.

References

<https://luxuryholidaysnepal.com>

<https://kathmandupost.com>

Information received from Rasuwagadhinaka, Langtang Valley and Gosainkund area observations (2080 Baisakh 17-26).

Emphasizing rigorous border checks and necessary documentation, the town ensures the protection of residents, visitors, and cultural heritage along the Nepal-China border.

A 360 photo of China Border, Rasuwagadi!

Cultivating Resilience

The Agricultural Renaissance of Langtang Village, Nepal

Introduction

Langtang Village, nestled in the breathtaking Langtang Valley of Nepal, is an epitome of resilience and determination in the face of adversity. The village, which faced devastating consequences of 2015 earthquake, has managed to rebuild itself and revive its agricultural practices. Today, agriculture plays a vital role in sustaining the livelihoods of the villagers, offering them a ray of hope and prosperity. This article explores the agricultural practices in Langtang Village and highlights their significance in fostering sustainable development.

Revitalizing Traditional Farming

Agriculture in Langtang Village is primarily based on traditional farming techniques that have been passed down through generations. Despite the challenges posed by the mountainous terrain, the villagers have ingeniously adapted their farming methods to suit the local conditions. They cultivate a variety of crops, including potatoes, barley, buckwheat, millet, and various vegetables.

Terraced Farming

One of the most remarkable features of agriculture in Langtang Village is the practice of terraced farming. To maximize arable land in the steep slopes, the villagers have created stepped fields supported by stone walls. These terraces prevent soil erosion and enable efficient water management, allowing crops to flourish even in challenging topography.

Community Collaboration

Agriculture in Langtang Village thrives on the spirit of collaboration and mutual support. The villagers work together, engaging in communal activities such as sowing, harvesting, and sharing agricultural knowledge. This collective approach not only fosters a sense of unity but also enhances the efficiency of agricultural practices. Farmers exchange seeds, share innovative techniques, and collectively address challenges such as pest control and irrigation.

Sushmita Sharma

In a world where border security is of paramount importance, this report aims to illuminate the safety measures and security checking procedures in place at the Langtang region of Nepal, situated adjacent to the China border.

Sustainable Farming Practices

The people of Langtang Village prioritize sustainable farming practices to ensure long-term productivity and environmental conservation. Traditional organic methods, such as using animal manure as fertilizer and practicing crop rotation, are widely employed. Additionally, the villagers actively conserve their natural resources, protecting forests and water sources vital for agricultural activities.

Climate Change Resilience

Langtang Village is not immune to the impacts of climate change. Erratic weather patterns, including irregular rainfall and melting glaciers, pose significant challenges to agricultural productivity. However, the villagers have adapted by diversifying their crops and embracing resilient varieties that are more tolerant to changing climatic conditions. They also employ innovative techniques like rainwater harvesting and micro-irrigation to mitigate water scarcity.

Market Access and Tourism

While subsistence farming remains the primary focus in Langtang Village, the growth of tourism in the region has created new avenues for economic development. The village is a popular destination for trekkers and mountaineers, and the locals have capitalized on this opportunity. They engage in the cultivation of cash crops such as potatoes and vegetables to meet the demands of the increasing number of tourists. Additionally, initiatives to promote organic farming have gained traction, attracting eco-conscious visitors seeking locally sourced produce.

Conclusion

Agriculture in Langtang Village serves as a beacon of hope and prosperity, providing sustenance and economic stability to its resilient inhabitants. Through the revitalization of traditional farming practices, sustainable techniques, and community collaboration, the villagers have transformed their agricultural landscape. Despite the challenges posed by climate change and the aftermath of the earthquake, Langtang Village stands as a testament to the indomitable spirit of the human connection with the land and the power of agricultural resilience.

Resilient Recovery:

Langtang Village, devastated by the 2015 earthquake, showcases remarkable resilience, rebuilding itself and rejuvenating agricultural practices.

Traditional Wisdom and Adaptation:

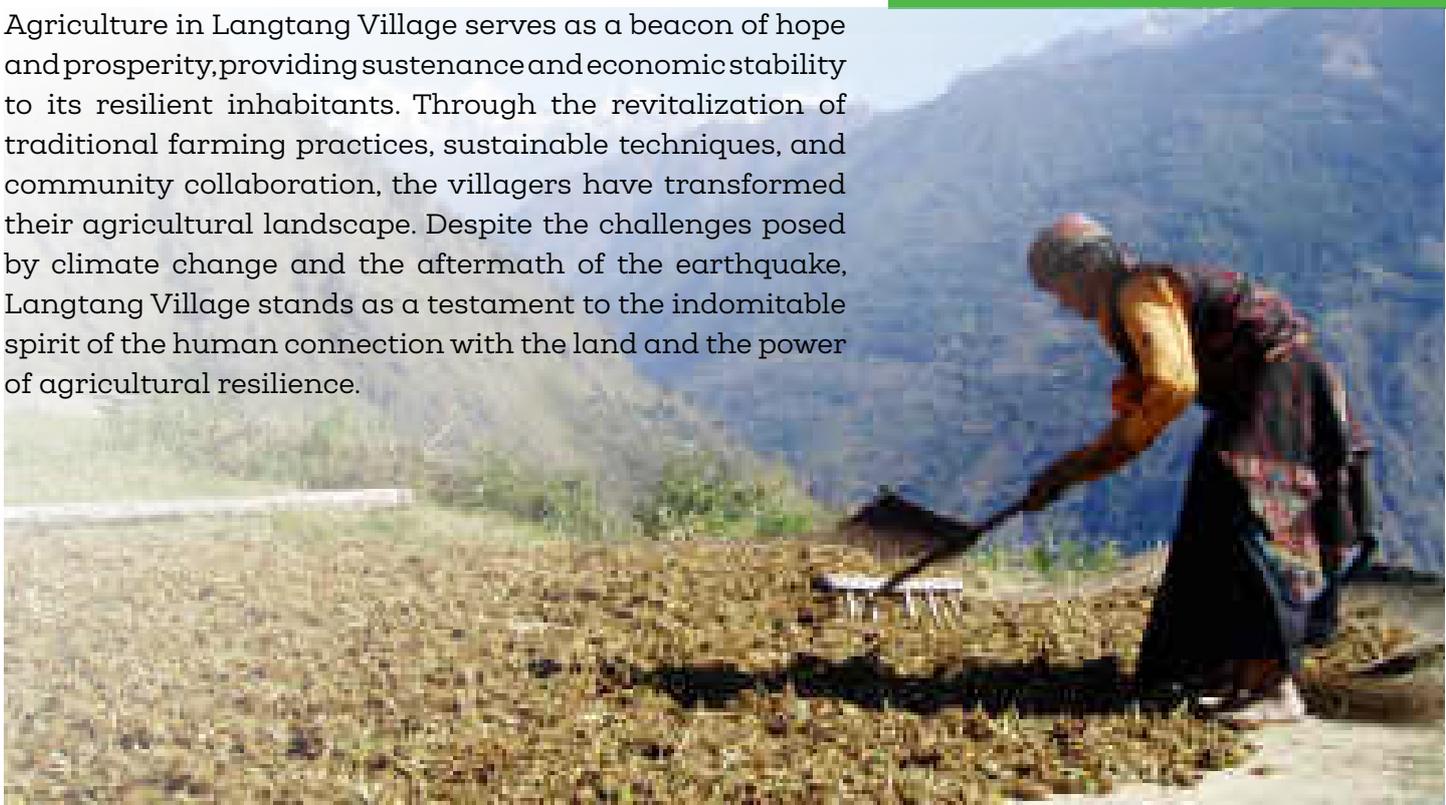
Despite challenging mountainous terrain, the villagers employ age-old farming techniques and innovate, embracing terraced farming to maximize arable land.

Community Collaboration and Sustainability:

Collaborative efforts among villagers foster unity and efficiency in farming. They prioritize sustainable practices, employing organic methods and climate-resilient crop varieties.

Economic Diversification:

Alongside subsistence farming, Langtang embraces tourism, cultivating cash crops and promoting organic farming to meet the demands of tourists, illustrating the village's economic adaptability and determination.

PC: Narayan Datta Kharai

*In Langtang's embrace, where mountains kiss the sky,
Beneath the cerulean canvas where eagles soar and fly,
A tender moment, pure and wild, the world can't understand,
A yak, with love profound, feeds its child upon the land.*

*Amidst the snow-kissed peaks, where echoes dance and play,
A mother's heart beats gently, in a rhythm, come what may,
She nurtures life with nature's gifts, in Langtang's sacred art,
A scene of love eternal, etched within this yak's warm heart.*

*In Langtang's silent whispers, where legends find their birth,
A tale unfolds of selfless love, the purest form on Earth,
For in that simple act, a universe of love resides,
A yak, with grace, her child does feed, beneath Langtang's endless skies.*

Trade Dynamics

Exploring Imports and Exports Patterns in the Langtang

Anusha Thapa

Introduction

The Langtang Valley in Nepal is known for its economic activities, including the import and export of goods. In this article, we will take a closer look at the import and export trade in the Langtang Valley, focusing on the types of goods, how they are traded, and the importance of trade for the local communities.

Exports: Selling Unique Products

The Langtang Valley exports a range of special products that are unique to the region. One popular export is: items made from yaks, such as yak wool, yak cheese, and yak butter. These high-quality products are sought after by people who make clothes and those who enjoy dairy products. Additionally, traditional handicrafts like woven garments, woodwork, and pottery are also exported, showcasing the cultural heritage of the region.

Imports: Meeting Local Needs

To meet the needs of the people in the Langtang Valley, various goods are imported. These include food items, construction materials, agricultural supplies, fuel, and machinery. The goods are brought in from nearby towns and cities in Nepal. This import trade helps to provide people with necessary items and supports local businesses.

Trade Routes and Connections

The Langtang Valley is connected to different regions through trade routes. One important route is the Rasuwagadhi border crossing, which enables trade between Nepal and China. It allows goods to be transported to and from Tibet. Additionally, the town of Syaprubesi acts as a trading hub, connecting the Langtang Valley to other markets within Nepal and abroad.

Economic Importance and Livelihoods

Import and export activities have a significant impact on the Langtang Valley's economy. They create job opportunities and contribute to the local economy. People involved in

producing, processing, and transporting goods benefit from these trade activities. The revenue generated from imports and exports helps support sustainable livelihoods and community development.

Challenges and Opportunities

There are some challenges in the import and export trade of the Langtang Valley. Limited infrastructure, such as roads and transportation facilities, can make it difficult to transport goods smoothly. Weather conditions and the valley's remote location also pose logistical challenges. However, these challenges present opportunities for improving infrastructure, exploring new markets, and enhancing trade facilitation.

Sustainable Trade and Future Prospects

Promoting sustainable trade practices is essential for the Langtang Valley's long-term economic growth. This includes using organic and environmentally friendly production methods, supporting fair trade principles, and adding value to local products. Strengthening trade networks, seeking new markets, and taking advantage of tourism-related opportunities can further boost economic growth and sustainable development.

Conclusion

The import and export trade in the Langtang Valley plays a crucial role in the region's economy. Unique products like yak-based items and traditional handicrafts are exported, while imports fulfill the needs of the local population. Overcoming challenges and embracing sustainable trade practices will help ensure the continued growth and prosperity of the Langtang Valley's trade activities.

The Langtang Valley encounters significant challenges in its import and export activities, including limited infrastructure, remote location, and unpredictable weather conditions. To overcome these hurdles, investments in improving infrastructure, especially roads and transportation, are essential. Diversifying trade networks by exploring new domestic and international markets and embracing digital trade facilitation can enhance market reach and efficiency. Additionally, prioritizing sustainability through eco-friendly practices, fair trade principles, and technological advancements can elevate the competitiveness of Langtang's products. These strategies not only address current challenges but also pave the way for a resilient and prosperous trade landscape in the valley.

References

<https://researchgate.com>

<https://kathmandupost.com>

Information received from Rasuwagadhinaka, Langtang Valley and Gosainkund area observations (2080 Baisakh 17-26).

Traveling through hills and snow unveils nature's grandeur, where every slope tells a story and each snowflake paints a picturesque adventure. Embrace the serenity, chase the thrill

Local Products

It's Availability and Condition in Langtang

Susmita Bohora

Langtang, a picturesque region in Nepal, is known for its stunning natural beauty and unique cultural heritage. Situated in the Himalayas, Langtang offers a range of local products that showcase the craftsmanship and traditions of the local communities.

One of the most sought-after local products in Langtang is the handwoven textiles. Skilled artisans in the region use traditional techniques to create intricately designed fabrics, including shawls, scarves, and blankets. These textiles are often made from high-quality wool sourced from local sheep, ensuring warmth and durability. Visitors to Langtang can find these exquisite textiles in local markets and shops, where they are available in various colors and patterns.

Another notable local product is the handmade pottery. Langtang has a long history of pottery making, with artisans skillfully shaping clay into functional and decorative items. From beautifully crafted cups and bowls to ornate vases and figurines, the pottery of Langtang reflects the region's artistic heritage. Visitors can explore pottery workshops and studios, witnessing the pottery-making process firsthand and even trying their hand at creating their own pieces.

In terms of the condition and availability of local products in Langtang, it's important to note that the region was severely affected by the devastating earthquake in 2015. Many communities and businesses suffered significant damage, including artisans and their workshops. However, since then, efforts have been made to rebuild and revive the local economy.

While some artisans may have faced challenges in reestablishing their businesses, the availability of local products in Langtang has gradually improved over the years. Local markets, cooperatives, and community-run enterprises have played a vital role in supporting artisans and promoting their crafts. It's advisable to check with local tourism offices or guides for specific information on the availability and recommended places to purchase local products during your visit to Langtang.

By supporting local artisans and purchasing their products, visitors contribute to the region's recovery and help preserve its cultural heritage. The unique textiles and pottery of Langtang not only serve as beautiful souvenirs but also represent a connection to the rich traditions of the Himalayan region.

Trekking Adventure

An Unforgettable Expedition

Aashmin Sheikh

Background

Adventure trek is generally known as a multi day journey, exploring the wilderness part of a nature. Actual trekking begins when transportation is not accessible and trekkers must do their journey on foot. The specific purpose of trekking is exploring, experiencing and enjoying the walking journey and the scenery that naked eyes can capture. Trekking helps to Observe the beautiful nature in real state. Trekking is possible in rural territory in which people can experienced a lot. Trekking journey starts when we tie “Boot on foot”.

Introduction

We students of Dhawalagiri Multiple Campus, 2nd batch of BBA program had planned to go for Research/Educational tour for some days in middle of 6th semester as a culture set by our seniors. Due to current financial crisis, we decided to spend the Nepalese currency in Nepal by rejecting the propose of visiting neighbor country India. So, we decided to go trekking to observe the nature and beauty of Nepal. Thus, we choose LANGTANG -GOSAIKUNDA trek route which is one of the mostly popular trek routes of Nepal.

Expeditions Before Trekking

The long-distance journey is itself challenging but additional challenges automatically began when we decided to go for long trekking route with large group. Before trekking, raising fund for research trekking was biggest challenge so that question mark arrived in our mind as reminder bell. Every student belongs to middle class family that's why personally students were not able to bear high payment. But we all students were mentally prepared to do hard work to reach the destination. So, as a management student, we started fund collection campaigns.

Firstly, we tried to implement theoretical knowledge into practical knowledge that's why we generate the idea to do business in 'Baglung Chaitra Dashain Mela'. Without hard working, teamwork, coordination and strong desire, it was not possible to manage the

Food Stall in Mela. We all students of BBA second batch went with our business. We got positive response from people and we succeed to boost the Goodwill of Dhawalagiri Multiple campus. Our main aim was earning profit within the short time (3-4 days). Due to our hard work we got little success to raise some fund. That short time campaign gave us high experience, knowledge and make us strong too. The profit from this campaign motivated us to engage more in fund raising programs.

Secondly, only the profit from business was not enough. Due to inflation, cost of everything (i.e., from salt to gold) increase at this time. We needed more fund so side by side we started to collect donations from different schools, municipalities, rural municipalities, offices, bank, Business mans, teachers, students, etc. We got good response and attractive amount. We were not only collecting fund, we also learn 'How to deal with people' and 'How to maintain interpersonal relationships. At last, we did campaign of Lottery. We were able to sell many bundles of lottery tickets. We also provide promised presents to lucky winners.

'Human beings have the remarkable ability to turn nothing into something. They can turn weeds into gardens and pennies into fortunes'- Jim Rohn. By collecting little-little amount from others we had collected fund which reach as per target set. Small effort of each student helped us to meet the target and finally we planned to move our team toward destination on 2080-01-17.

From organizing stalls and fundraisers, a group of students from Dhawalagiri Multiple Campus transitioned to an adventurous trek through Nepal's Langtang and Gosainkunda regions. Our journey shifted from business endeavors to the exploration of nature, showcasing their determination and adaptability, creating a memorable experience filled with challenges, learning, and cultural encounters.

Experience of trekking

I believed that “Strong desire leads toward destination”. After a lots of hustle, our journey started with full of excitement and enjoyment. We moved toward the destination which was LANGTANG and GOSAIKUNDA. We reached Syafrubesi by bus, from where our walking route had to begin. Our group was ‘Giant group’ because 29 students, 2 teachers (Assitant Campus Chief Mr. Hira Lal Regmi and Dr. Sudarsan Silwal, Head of Economics Department) and 1 guide man (Mingmar Tamang) were there to trek together. I don’t think that before us any other big team arrived there. From Syafrubesi, I tied up boot on foot, that feeling was like “I am a bird who can fly on sky freely by release its both wings”. And I walked to experienced the trekking trip. The journey became a source of learning, many people from Tamang, Gurung and Sherpa community had engaged in entrepreneurship. The hospitality provided by them was so convenient. The scene of forest mountains, rivers etc. Attracted me to stay there more days. By exploring the beauties of nature, I forgot every pain of my body. Every place where me and my group stayed, we changed the atmosphere. Singing, dancing, roasting, learning and interacting was done simultaneously.

Before trekking, I had of mind in every single positive result. While only nature provide us satisfaction. Journey best feeling because river, plants, leafs etc. that much strong to Despite of this, the steps Experience, exploration that local people were reach the place where and had some meal normal people take. were very empowered. own work, some people business, some people cow), some in handicraft

tried to search peace thing but didn’t get the walking in hills, I realized that mental peace and through jungle is the I heard the sound of I thought that I wasn’t bear the risk of trekking. on narrow brings broad and Exposure. I found so energetic that they we planned to rest in half of time that we People of that region Everybody had their were engaged in hotel in animal rearing (wild etc. Without electricity,

networks and transportation facilities, people managed themselves in that scenario. They had lots of opportunities for earning. Receiving tourist, guiding them, home stay, Hotel, selling handicraft etc. attracted so much.

A strong mind set helped us to explore our main two destination i.e., LANGTANG and GOSAIKUNDA without any major problems. Nepal is very rich in natural beauties as we can compare our Nepal with paradise. We have not seen Heaven. If Heaven exists then it would surely look alike the sceneries which we can experienced more in mountain region of Nepal.

References

Information received from Rasuwagadhinaka, Langtang Valley and Gosainkund area observations (2080 Baisakh 17-26).

Blend Of Experiences

Trekking And Photography

Bishal Sharma

Introduction

Trekking is an outdoor activity of walking a long trail for exploring and visiting new places, learning new experiences and enjoying leisure time alone or with friends. It refers walking for long period of time, usually, more than a day. Most of the people all over the world are involving in such activity and this number is increasing with passage of time. Better managed bag-packs, trekking gears, and inspiring team can make trekking a lifetime memory. Trekking has created opportunities for tourism industry, businesses and socio-cultural enhancement.

Trekking has several benefits. Some of them are as follows:

1. Mental well-being and mindfulness: Trekking helps people to be refreshed eliminating certain level of tension, pressure and workload which is common in professional life. Itinerary views, relaxing places, natural scenes and so on provide feelings of internal calmness and ecstasy.
2. Physical fitness and strength: Trekking helps person to develop his/her physical immunity and to strengthen muscles as it burns lot of calories and increases stamina. Walking for 5 to 12 hours per day during journey and having balanced diet can eliminate several diseases and enable people to live healthy living.

3. **Affiliation and social benefits:** Trekking can have social benefits too. We can be closer with friends and colleagues while spending time together during long journey. Not only this, we can make new friends during trekking period which enhances our feelings of affiliation and belongingness.
4. **Personal development and skill learning:** Trekking can be done for multiple purposes. It is not meant for recreational and entertainment purposes only. Trekking can foster researching skill, problem analyzing skill and decision-making skill. Simply, qualitative trekking requires better management skill. It can develop communication skill, planning skill, organizing skill and so on.
5. **Cultural Understanding:** Trekking helps to gain certain level of cultural understanding. Roaming around new places, observing various cultural aspects, learning how things work at particular society or state helps trekkers to understand about way of living, economic condition, cultural practices and so on.

Photography is the process of capturing a photograph. It is the art and practice of creating images by capturing real things in digital form. Photographers spend most of their time in trekking with landscape photography. Capturing snowy hills, tall mountains, wildlife and greenery scenes provides feeling of mindfulness and ecstasy. Carrying necessary gears for photography and possessing right skills to take shots makes journey as a photographer exciting. As a hobbyist photographer, most of the tourists aim to capture life moments with families and friends. The more camera is set, focused and clicked the more photographer find himself/herself excelled in capturing. Photography while trekking is definitely exciting as it offers new ways to capture, share, and experience images.

Personal Experience

As a keen photographer, anyone loves capturing life moments in the form of photos or videos. For capturing scenes, one requires landscape photography. It is relaxing task to capture peaceful environment with clouds, fogs, greenery, biodiversity and so on. Photography while travelling provides feeling of ecstasy and self-proficiency as person requires certain skills to capture attractive clicks. A well skilled photographer can show the same thing in different way than what others see in normal. Taking shots from different angles in different settings develops skill of positioning, focusing, applying concepts and so on. For me, photography is not just about giving poses and clicking as done by most of the people. Rather it involves proper positioning, proper timing, art and understanding and plenty of practices to become professional.

Photography is one of the best ways to present about places, things, phenomena and so on with audience or viewers. Actually, it is not just limited to clicking pictures of self, with friends and with scenes. Good photography skill with proper application of concept can pay out good money as well as fame in the society. The best platform for learning and exceling in photography is environment outside the home. For this purpose, trekking can be the best option as one travels long way out from the home for several days. Trekking in itself an exciting activity and adding photography makes journey memorable and self-actualizing. Some photographers like to click landscapes only while someone love clicking pictures of people such as friends, family and even strangers. As social media culture is spreading rapidly, people are seen busy showing their moments in various social media platform. Nowadays, most of the people have got camera in their hand either as a digital camera or a smartphone. In such scenario, everyone is busy capturing

things, moments and places. But actual photography is not just focusing and clicking. It also involves application of concepts and ideas, creativity and proper timing.

At last, photography is for own self-fulfillment and for creating memories to be seen in future. It does not matter even if some people do not appreciate your work, you do not have link with various platforms to post your pictures and someone does not want you to move forward and excel in your favorite activity due to feeling of jealousy and competition. Things which matter in your photography journey are internal desire to click what you see, learning from new experiences, patience and frequent practices. If one has got burning desire to become photographer and has that level of patience to learn and practice, he/she surely will get better platform that would help to reach out large number of audiences which won't get just limited within a group of people or an organization. Photography is not a competition to compete with others and show someone's life better than others. Rather it is a skill to learn, source of entertainment and a platform for improving creativity. Let them feel jealous, don't act upon others hatreds and dislikes, don't feel down being alone and continue learning new things. It obviously will be a better journey with bright future. Being a trekker is ecstatic feeling while being trekker and photographer at the same time is blend of fantastic, marvelous and grateful feelings.

References

<https://manasluguide.com>

<https://responsibleadventure.com>

Information received from Rasuwagadhinaka, Langtang Valley and Gosainkund area observations (2080 Baisakh 17-26).

Empowering Langtang

Through Entrepreneurship

Saroja Gautam Chhetri

Introduction

Langtang Village, nestled amidst the breathtaking Himalayan landscape, is a small rural community that has faced its fair share of challenges. However, in recent years, a wave of entrepreneurship has swept through the village, transforming lives and empowering the local community. This article explores the role of entrepreneurship in driving empowerment and sustainable development in Langtang Village.

Overcoming Adversity

Langtang Village was tragically hit by a devastating earthquake a few years ago, resulting in the loss of lives, destruction of infrastructure, and economic setbacks. However, the resilient spirit of the villagers prevailed. Recognizing the need for economic revival, entrepreneurship emerged as a powerful tool for rebuilding lives and instilling hope.

Fostering Local Talent

Entrepreneurship has unlocked the untapped potential and talents of the villagers in Langtang. Individuals with diverse skills and interests have embraced entrepreneurship as a means to pursue their passions and create opportunities for themselves and their community. From farming and handicrafts to hospitality and tourism, locals have discovered avenues to showcase their unique talents.

Community Collaboration

Entrepreneurship in Langtang has fostered a strong sense of community collaboration. Villagers have come together to support and uplift one another, pooling resources, sharing knowledge, and collectively working towards the betterment of the village. This collaborative approach has not only strengthened social bonds but has also increased the effectiveness and impact of individual entrepreneurial endeavors.

Tourism as a Catalyst

Langtang's scenic landscape and proximity to Langtang National Park have made

it a burgeoning tourist destination. Local entrepreneurs have seized this opportunity by establishing eco-lodges, adventure travel companies and cultural experiences that showcase the region's rich heritage. Tourism-oriented entrepreneurship has not only generated revenue, but also promoted cultural exchange and intercultural understanding.

Empowering Women

Entrepreneurship has played a crucial role in empowering women in Langtang Village. Women-led enterprises, such as weaving cooperatives and eco-friendly handicrafts, have provided economic independence and a platform for women to contribute to the village's development. Through entrepreneurship, women have gained confidence, leadership skills, and financial stability, challenging traditional gender roles and norms.

Sustainability and Environmental Stewardship

Entrepreneurship in Langtang has embraced sustainability as a guiding principle. Locally-owned businesses prioritize environmentally-friendly practices, such as waste management, renewable energy, and responsible tourism. By promoting sustainable entrepreneurship, Langtang Village has become an example of how economic development and environmental preservation can go hand in hand.

Conclusion

The rise of entrepreneurship in Langtang Village has brought about a transformative change, empowering the local community and paving the way for sustainable development. By harnessing their talents, collaborating as a community, and embracing environmentally-conscious practices, the villagers have not only rebuilt their lives but have also laid a strong foundation for a prosperous and resilient future. The success of Langtang Village serves as an inspiring example of how entrepreneurship can empower and uplift even the most challenging of circumstances.

Local resident of Langtang in the process of making cheese.

Pic: Aadesh Sapkota

References

<https://researchgate.com>

Information received from

Rasuwagadhinaka, Langtang Valley and Gosainkund area observations (2080 Baisakh 17-26).

In Langtang's embrace, where Himalayan peaks kiss the sky,
Resides a bloom, a crimson gem, where nature's hues comply,
The **Pink Rhododendron**, a fiery, passionate hue,
In Langtang's verdant heart, it comes to life anew.

Amidst the emerald foliage, it stands tall and proud,
Its scarlet petals whisper tales, in whispers soft and loud,
With every breeze, it dances, a vibrant, scarlet flame,
In Langtang's tranquil valleys, it's not just a flower's name.

PC: Narayan Datta Kharal

Resilience Rising

The Rebirth of Langtang Valley after the 2072 Earthquake

By recognizing and respecting the cultural value of Langtang, we can contribute to the preservation of this Himalayan gem for generations to come, allowing future visitors to experience its cultural richness and natural wonders.

Pramila Kandel

Introduction

There are several villages and teahouse communities between Syaphru Besi and Kyanjing. The largest among them was Langtang village (3400 m). It used to be a thriving community of teahouses sitting in a bowl, a wider haven within one of the narrower sections of the gorge. Langtang valley is a himalayan valley in the mountains of north-Central Nepal, known for its trekking routes and natural environment.

On Saturday, 12 Baisakh 2072, Langtang village lay directly beneath the south face of Langtang Lirung, where there is a large glacier and a frozen lake sitting in a hanging valley high above. This glacier lake was the source of a river which ran down a wide couloir or gully, past the western end of the village to join the main Langtang valley.

When the 7.8 magnitude earthquake shook Nepal that morning, a vast landslide fell off Langtang Lirung. It was as though an entire section of mountainside came off, bringing with it giant boulders, much of the glacier, and the entire frozen lake. An estimated 40 million tons of rock and ice was funnelled down the couloir, straight onto the village. It produced a gust of wind so powerful that the air pressure flattened every tree on the opposite side of the valley for many kilometres downstream.

Around 9,000 people died during the Nepal earthquake of 12 Baisakh 2072. This tiny village in the Langtang valley accounted for 243 of them: 175 villagers, 27 local tourism staff (guides and porters), and 41 foreign trekkers. All of their names are now recorded on a memorial mani wall that has been built among the wreckage.

There are other landslides all the way down the Langtang Valley, and the evidence is everywhere. Trails were destroyed, and people up the valley were trapped for days after the earthquake, until Nepal's small number of helicopters were freed up to evacuate them. Infrastructure was devastated. Homes were destroyed, and the collapsing trails meant that supplies could come up to Langtang only with great difficulty.

Of course, tourism to Langtang suffered, and many locals were deprived of the regular

seasonal income they had become used to. Months later, when the cold weather came, many people were still in temporary shelters, and there were more deaths that winter.

Before Earthquake

In 2072, life in Langtang village was simple but delightful. The villagers were subsistence farmers and had a traditional lifestyle, growing crops like potatoes and barley. Alongside agriculture, animal husbandry and livestock were the primary sources of income for the people in Langtang, comprising Tamang, Sherpa, and Gurung communities. They herded yak and goats and used to go to the highlands and pastures as their daily routine. Apart from the local lifestyle, Langtang village was one of the most visited destinations in tourism prospects.

There were multiple homestays, and the development process was gradual. The establishment of several hotels and lodges for tourism was in process, which became the subsidiary source of income for many people in this region. During the 2050 BS, the foreign trekkers began to arrive in the region. This brought more opportunities. Tourists came to Langtang to visit and were able to show their community's tradition, culture and warm hospitality to the world along with the creation of employment opportunities. Many tourists found a good place for food and accommodation while on the trek to this region. Langtang valley was popular destination for trekkers seeking a glimpse of Nepal's majestic mountain ranges.

Before
Earthquake

Source: Social Media

After Earthquake

It has been 8 years since the incident. Different foreign researchers have studied the region and marked the Langtang Region safe. Trekkers have begun trekking to Langtang Valley again. Before the earthquake, tourists were coming and the development of infrastructure was expanding, but after the earthquake, the Langtang area developed rapidly with the help of the local residents and different national and international organizations. The Langtang region can be singled out as the fastest developing region among the earthquake-damaged region.

After
Earthquake

Source: Social Media

Villagers have built a new village 100 meters above the ruins of the old one. Many tea houses are also being rebuilt; the trails are as good as it once was. Although the pain will remain for their lives, locals have begun to smile again. The Sherpas, Tamangs and other communities living there are reconstructing the villages again. With the development of infrastructure that are needed for tourists in Langtang, the arrival of tourists has also started to increase with the improvement of footpaths and the reconstruction of hotels. With all these, the locals are still facing difficulty leading their lives. They have lost half their families and most of them had to begin their life from scratch.

After the earthquake, local residents have focused more on hotels than agriculture. A tea shop and many hotel has also opened in the new Langtang Village. The local people have become enterprising and strong, which has led to the reconstruction of Langtang in a short period of time. Various organizations have provided various skills and training to the locals in hospitality, trekking guides, handicraft production etc. Gradually, women also started getting involved in income-earning activities in Langtang settlement. Women started running small businesses like homestay teashop etc.

Conclusion

Langtang valley is a resilient community that has come a long way since the tragic earthquake of 2072. With the help of local people, national, and international support, the village has slowly been rebuilding itself over the past eight years. From reconstructing homes to reviving economic activities, Langtang is now a vibrant community and a popular tourist spot. The story of the village's transformation is a testament to the strength of the human spirit and resilience in the face of adversity.

References

<https://nepalecoadventure.com>

<https://www.swotahtravel.com/blogs/Langtang-village-before-and-after-earthquake>

Information received from Rasuwagadhinaka, Langtang Valley and Gosainkund area observations (2080 Baisakh 17-26).

Living in Harmony

The Resilient Lifestyle of Langtang Valley's People

Anju Sharma

Introduction

Langtang Valley is the beautiful valley located 19 miles north from Kathmandu, at the lap of Himalayas and near to the Tibetan border called Kerung border, a region known not only for its breathtaking natural beauty and hosting Langtang National Park but also for the unique lifestyle of its people. The Langtang people, with their rich cultural heritage and harmonious relationship with the environment, offer a glimpse into a way of life that is deeply connected to nature. In this article, we delve into the lifestyle of the Langtang people, exploring their traditions, customs, and their profound bond with the majestic surroundings that have shaped their existence. The Langtang people refer to the ethnic groups and communities residing in the Langtang region of Nepal, primarily the Tamang and Sherpa communities. The lifestyle of the Langtang people is closely tied to the natural environment and is influenced by their traditional beliefs, culture, and geographical location.

Cultural Heritage

The Langtang people have a distinct cultural identity that is deeply rooted in their history. They are predominantly of Tibetan origin and have preserved their traditions for generations. The richness of their culture can be witnessed in their festivals, religious practices, art, and cuisine. The annual Tamang festival, Losar (Tibetan New Year), is a vibrant celebration that showcases their traditional music, dance, and costumes. The art of thangka painting and intricate woodcarvings are also an integral part of their cultural heritage, providing a glimpse into their artistic prowess.

Sustainable Farming and Livelihood

Agriculture forms the backbone of the Langtang people's livelihood. They practice subsistence farming, cultivating crops such as barley, potatoes, buckwheat, and millets. Despite the harsh mountain terrain, they have developed ingenious terraced farming techniques that maximize arable land. The terraces not only prevent soil erosion but also enable efficient water management. The Langtang people have a profound understanding of the local ecosystem, and their farming practices are in harmony with nature, ensuring long-term sustainability.

Yak Herding and Trade

In addition to farming, yak herding plays a vital role in the lives of the Langtang people. Yaks are well adapted to the harsh climate and high-altitude terrain of the region, providing essential resources such as milk, meat, and wool. The Langtang people have mastered the art of yak husbandry, using their milk to make cheese and butter, and their wool to weave warm clothing and blankets. Historically, they have also been involved in trade, transporting goods across the

mountain passes to Tibet, further enriching their cultural exchange.

Spiritual Beliefs and Practices

The Langtang people have a deep-rooted spirituality that intertwines with their daily lives. Buddhism and its rituals have a significant influence on their beliefs, as evident from the numerous monasteries and prayer flags that dot the landscape. Monks play a central role in the community, providing spiritual guidance and performing religious ceremonies. The practice of spinning prayer wheels and chanting mantras is common, fostering a sense of tranquility and inner peace amidst the awe-inspiring natural surroundings.

Environmental Conservation

Living amidst the pristine Himalayan ecosystem, the Langtang people have a profound respect for nature. They understand the delicate balance between human existence and the environment. Their sustainable practices, such as organic farming and responsible waste management, reflect their commitment to preserving the natural resources they depend upon. The Langtang National Park, a protected area in the region, serves as a testament to their dedication to conservation and the preservation of biodiversity.

Transportation

Transportation in the remote village of Langtang follows a systematic order, reflecting the challenges and unique circumstances of the region. The primary mode of transportation within the village is the use of donkeys and horses as pack animals. These hardy animals are relied upon to carry goods and supplies, transporting them through the rugged terrain. However, it is important to note that the village is accessible by road only until Syprubesi, after which residents and visitors must traverse the remaining distance on foot. This reliance on foot travel reinforces the strong bond between the people of Langtang and the land they inhabit, as they navigate the mountainous paths and valleys with resilience and determination. In cases of emergencies, such as medical emergencies or urgent transportation needs, helicopters are utilized to provide swift assistance and ensure the well-being of the community.

Tourism and Economic Sustainability

While nature plays vital role in the lives of Langtang resident, tourism has emerged vital economic driver for the region. The awe-inspiring mountain views, Langtang national park, Gosaikunda, and the renowned trekking routes attract visitors from around world. Additionally, local involvement in the tourism industry, including the production of Yak based products such as yak cheese and yak butter, which has become an iconic local delicacy.

The lifestyle of the Langtang people is a testament to the resilience of human beings and their ability to adapt to challenging environments. Their harmonious coexistence with nature, vibrant cultural heritage, and sustainable practices makes them stewards of the Himalayas. As we immerse ourselves in their lifestyle, we learn valuable lessons about the importance of respecting and nurturing the environment that sustains us all. The Langtang people inspire us to forge a deeper connection with nature. From their reliance on donkeys, horses and helicopters for transportation to their unique cultural practices and involvement in tourism, the people of Langtang exemplify the resilience, harmony, and deep connection to the land. As we celebrate their extraordinary way of life, we must also recognize the importance of preserving their traditions, conserving the natural environment, and ensuring the sustainable future for this remarkable community

References

Information received from Rasuwagadhinaka, Langtang Valley and Gosainkund area observations (2080 Baisakh 17-26).

Navigating Challenges

Local Business in Lantang Export to China

Bimala Sharma

Unique Qualities of Lantang Valley:

Diverse flora, fauna, cultural heritage, and natural beauty.

Challenges

- Lack of Infrastructure
- Limited Knowledge and Expertise:
- Competition with Chinese Companies:
- Political Uncertainty:

Introduction

The Lantang Valley in Nepal is known for its unique flora and fauna, cultural heritage and stunning natural beauty. The region is also home to a number of small businesses that depend on exporting to the Chinese market for their livelihood. However, these companies face a number of challenges when exporting their products to China. Exporting products from the Lantang region to China offers significant opportunities for growth and economic development local companies. However, this endeavor is not without its challenges. In this article, we will examine some of the hurdles Lantang local businesses face when exporting their products to China and discuss possible strategies to overcome them.

Challenges

One of the biggest challenges is the lack of infrastructure in the region. The Lantang Valley is in a remote area of Nepal and the roads and transport networks are often poorly maintained or non-existent. This makes it difficult for companies to transport their products to the nearest border crossing with China, which is over 100 kilometers away. Another challenge is the lack of knowledge and expertise when it comes to exporting products to China. Many local businesses in the Lantang Valley are small-scale operations that

have little experience with international trade. They may not be familiar with the legal requirements for exporting products to China, or they may not know how to navigate the complex bureaucracy involved in obtaining the necessary permits and licenses.

Strategies

In addition, local companies in the Langtang Valley often face stiff competition from larger companies in China. These companies may have more resources and experience in exporting products and may be able to offer lower prices than local companies in Nepal.

The political situation between Nepal and China can also pose a challenge for local businesses in the Langtang Valley. Relations between the two countries have been strained at times, and disputes have arisen over issues such as border security and trade deals. This can create uncertainty for companies that rely on exports to China, as they may not know when and if their products will be allowed to cross the border.

Conclusion

Exporting products from the Langtang region to China offers huge potential for local businesses. However, it is crucial to master the challenges that international trade brings. By removing barriers to trade, improving logistics and infrastructure, understanding market dynamics, and fostering cross-cultural collaboration, local Langtang businesses can overcome these challenges and seize the opportunities presented by the Chinese market. With determination, adaptability, and strategic planning, Langtang's local businesses can thrive in their export efforts, thereby contributing to the region's economic growth and sustainability.

References

<https://nepaltradeportal.gov.np>

<https://kathmandupost.com>

Information received from Rasuwagadhinaka, Langtang Valley and Gosainkund area observations (2080 Baisakh 17-26).

Strategies

- Infrastructure Improvement:
- Knowledge Enhancement:
- Competitive Positioning:
- Diplomatic Engagement:

Conclusion:

- Potential for Growth
- Strategic Approaches
- Contributing to Economic Growth

Each step, a dance with wilderness, each breath, mountain's air,
Amongst the whispered secrets of trees, the hiker's soul laid bare,
In Langtang's tapestry of green, where flora and fauna blend,
A journey from Syafrubesi to Lama Hotel, a tale without an end.

Trekking

It's Benefits for Physical & Mental Health

Kusum Sapkota

Introduction

Trekking is a great way to get outside, move our body, and explore new places, and it turns out it's really good for people. In fact, trekking's many physical and mental health benefits make it one of the best workouts for both body and mind. It is really accessible compared to many sports. Trekking and backpacking outdoors provides health benefits that range from the physical to mental and spiritual health.

While I was going on trekking "LANGTANG AND GOSAIKUND", I realized how beautiful the nature is and I will be grateful to live in such a place like earth and realized the positive aspects of trekking for physical and mental well-being. Benefits of trekking are which are as follows:

Physical Health Benefits

Spending multiple hours on walking gives our whole-body workout, improving our strength, ability, and cardio fitness. It's also a fantastic way to lose weight because we need a backpack filled with all. Regular trekking, we spend all the time in the sun, which helps our body to produce the "VITAMIN D".

Mental Health Benefits

Spending time outdoors on a trek in nature is a way to cleanse our mind from the stress and anxieties from home. Trekking helps us to be focused on our activity without connecting with dramatic scenery. Spending time in the wilderness was one of the most relaxing movements. Being close with nature, free from the outside distractions, this is an opportunity to reconnect to our self and the environment around us and help us to remember the importance's. While connecting with ourselves on a deeper level.

Social Benefits

Trekking helps us create lifelong friendships, motivating and encouraging each other to keep going, persevere when times get tough. Sharing the good memories and experiences that come with trekking can also help overcome differences, encourage an acceptance of different kinds of people, and increase our ability to adjust and get along with others.

Going trekking, it has several physical and mental health well-being. Disconnecting from technology and reconnecting with nature gives our brain a necessary recharge and motivation to keep going on our next trek. It makes us energize.

Gosainkunda is a lake located in the Langtang part of Nepal. It holds great cultural significance, for both Hindu and Buddhist. As such, the cultural values associated with Gosainkunda are deeply rooted in religious belief and traditional practices.

Religious Pilgrimage

Gosainkunda is considered a significant pilgrimage site for Hindu and Buddhist. Every year especially during the full moon of August, thousands of devotees undertake a challenging trek to reach the lake. This pilgrimage represents devotion faith and a desire for spiritual purification.

Hindu-Buddhist syncretism

It is a unique place where Hindu and Buddhist tradition intertwine. According to Hindu mythology, Gosainkunda is believed to be the abode of lord Shiva. While Buddhist associate it with legendary birthplace of the bodhisattva. The synthesis of religious belief and practices reflect the cultural diversity and harmony of Nepal.

Rituals and offering

Devotees visiting gosaikundaa engage in various rituals and offering. They take ritual baths in the lake's holy waters, perform prayer and medications, and make offering of flowers, incense, and butter lamps. These acts are believed to cleanse one's sins, bring good fortune and deepen spiritual connection.

Cultural festivals

The festival of Janaipurnima, also known as Rakshyabandan holds immense importance of Gosainkunda. This festival typically falls in August and involves of tying sacred threads (Janai) around the wrist as a symbol of protection.

These cultural values associated with Gosainkunda highlight the intersection of religious, belief natural reverence, communication harmony, and the preservation of cultural heritage. They contribute to overall cultural richness and significance of the Gosainkunda pilgrimage experience.

References

Information received from Rasuwagadhinaka, Langtang Valley and Gosainkund area observations (2080 Baisakh 17-26).

Religious & Cultural Values of Gosainkunda

Kalpana Pun

Discovering Divinity

Sapana Sapkota

Gosainkunda Lake, also spelled Gosaikunda or Gosain Kunda, is a sacred alpine freshwater lake located in the Langtang National Park of Nepal situated at an altitude of about 4,380 meters (14,370 feet). It is one of the most popular trekking destinations in the country.

The lake holds great religious significance for both Hindus and Buddhists. According to Hindu mythology, Gosainkunda is believed to be the abode of Lord Shiva. It is said that Lord Shiva created the lake by piercing the glacier with his trident (trishul) to obtain water for quenching his thirst.

Every year, during the full moon day in August, thousands of devotees from Nepal and India undertake a pilgrimage to Gosainkunda. They believe that taking a dip in the holy waters of the lake during this time absolves them of their sins and brings them blessings.

The trek to Gosainkunda offers breathtaking views of the Himalayan Mountain range, including Langtang Lirung, Ganesh Himal, and other snow-capped peaks. The trail passes through dense forests, rhododendron groves, and traditional Tamang and Sherpa villages, providing visitors with a glimpse of the local culture and lifestyle.

Gosainkunda Lake is not only a religious site but also a scenic destination for nature enthusiasts and trekkers. The surrounding area is known for its diverse flora and fauna, including rare species like the red panda and musk deer.

Adventures Trip with Friends

Laxman Rijal

A trip was started from Baisakh 17 to 28. It was an unforgettable adventure with my 28 friends and two inspiring teachers (Hira Lal Regmi, Assistant Campus Chief, Faculty of Management and Dr. Sudarsan Silwal, HoD of Economics). We started our journey to explore the beautiful Langtang village, Kyanjing village along with sacred place Gosainkunda. As a big group, we hiked through the Langtang valley and encountered stunning sights along the way. We were amazed by the tall mountains, rushing waterfalls and colorful flowers. It felt like a dream being surrounded by such natural beauty. The joy and happiness we experienced together made the trip even more special. One of the highlights was our trek to Gosainkunda. It was a tough climb, but with the passion and excitement of our friends and teachers, we felt easy to climb. We conquered the difficult path and reached the high-altitude lake. We felt a sense of pride and connection, knowing that we accomplished something great together

During our adventures, we also encountered amazing wildlife and plants. It reminded us of the importance of protecting the environment and appreciating the wonders of nature. Our teachers taught us about conservation and how we can make a difference in preserving these precious ecosystems. We learned the value of teamwork as we supported and encouraged each other during the tough parts of the trek. And most importantly, we experienced the joy of friendship and shared adventures, which made every moment even more special. From my side, I learned important life lessons like friendship is a beautiful and meaningful connection between individual bringing joy, support and sense of we-feeling during the time of trip. As we said goodbye to Langtang, Kyanjing, and Gosaikunda, we carried the memories of this incredible adventure with us. The trip from Baglung to Langtang, Kyangin, and Gosaikunda showed us the beauty of nature, the power of friendship, and the joy of exploration. It was an adventure that brought us closer, filled our hearts with happiness, and inspired us to cherish the bonds we've made.

References

Information received from Rasuwagadhina, Langtang Valley and Gosainkund area observations (2080 Baisakh 17-26).

Impact of Climate Change

On The Langtang Region

Ganesh Thapa

The Langtang region, located in the central Himalayas of Nepal, is renowned for its breathtaking landscape, diverse flora and fauna, and rich cultural heritage. However, like many other vulnerable regions across the globe, Langtang is experiencing the adverse effect of climate change. This article explores the impact of climate change on the Langtang region, highlighting the ecologic, socio-economic, and cultural consequences of this global phenomenon. The Langtang region is home to several glaciers, which are crucial sources of freshwater for the local communities. Climate change has led to the accelerated melting of glaciers, resulting in increased glacial retreat. This has severe implication for water availability, affecting irrigation systems, hydropower generation, and overall ecosystem health. Climate change is altering precipitation patterns in the Langtang region. Erratic rainfall, frequent droughts, and intense rainfall events are becoming more common. these changes impact agricultural and livelihoods, leading to reduce crop yields, soil erosion, and landslides. Local communities reliant on agriculture face food security challenges as their traditional farming practices become less predictable. The Langtang region boasts diverse ecosystem, including alpine meadows, temperate forests, and high-attitude wetlands. However, climate change threatens this biodiversity. Rising temperatures and changing rainfall patterns disrupt ecological balance, affecting plant phenology, species distribution, and wildlife habitats. Several vulnerable species, such as the red panda and snow leopard, face increased risks of habitat loss and population decline. The Langtang region is prone to natural hazards, including glacial lake outburst floods (GLOFs) and landslides. Climate change exacerbates these hazards by intensifying glacial melt and destabilizing slopes. The devastating 2015 earthquake in Langtang, coupled with subsequent avalanches and landslides, serves as a grim reminder of the region's vulnerability to such events. The Langtang region is home to indigenous Tamang communities, whose way of life is intricately linked to the local environment. Climate change disrupts traditional practices, such as yak herding, agriculture, and tourism, which are vital for their socio-economic well-being. Displacement due to natural disasters and changing landscapes also poses challenges to the preservation of cultural heritage and social cohesion.

The Langtang region stands as microcosm of the profound impacts of climate change on fragile mountain ecosystems. Urgent action is needed to mitigate and adapt to those changes, safeguarding the ecological integrity, livelihoods, and cultural heritage of the region. Efforts such as sustainable and management, community- based adaption strategies, and international collaboration are crucial to ensuring a resilient future for the Langtang region and other vulnerable mountain ecosystems worldwide.

References

Information received from Rasuwagadhinaka, Langtang Valley and Gosainkund area observations (2080 Baisakh 17-26).

Exploring the Langtang Valley and Gosaikunda

A Trekker's Dream

Suman Paudel

The Langtang Valley and Gosaikunda trek in Nepal is a dream come true for adventure. This amazing journey takes you through stunning natural beauty and fascinating cultures, leaving a lasting impression.

Starting from the village of Syabrubesi, you'll be surrounded by the breathtaking Langtang Valley. With its tall snowy peaks, lush forests, and the Langtang River flowing through, it feels like a picture-perfect scene. As you go higher, the views become even more mesmerizing, like something out of a postcard.

But it's not just the stunning scenery that makes this trek special; it's also the chance to experience the local culture. The Langtang region is home to Tamang and Sherpa villages, where you can meet friendly locals and learn about their traditions. It's a wonderful opportunity to immerse yourself in their way of life and understand their rich heritage.

One of the highlights of the trek is reaching Kyanjing Gompa, a sacred Buddhist monastery nestled amidst majestic mountains. The monastery offers a peaceful atmosphere for reflection. From Kyanjing Ri, you'll witness breathtaking views of Langtang Lirung and the surrounding peaks, etching an unforgettable image in your mind.

A detour from the Langtang Valley takes you to the magical Gosaikunda Lakes. These high-altitude lakes are considered holy by both Hindus and Buddhists. Gosaikunda, a sacred high-altitude lake that holds deep spiritual significance for Hindus and Buddhists. Legends say that the lake was formed by Lord Shiva when he struck a glacier with his trident.

While the Langtang Valley and Gosaikunda trek may have its challenges, like steep paths and high altitudes, the rewards are truly worth it. It's a journey that tests your limits and leaves you with a sense of achievement, as well as a deeper connection to nature and yourself.

In conclusion, the Langtang Valley and Gosaikunda trek offer an incredible adventure. With its natural beauty, cultural experiences, and spiritual sites, it's an experience that will leave you with lasting memories. The trek through the Langtang Valley and Gosaikunda is a dream come true for our group from Dhawalagiri Multiple Campus, Baglung. From our spiritual visit to the Pashupatinath Temple to the stunning beauty of the Langtang Valley and the sacred serenity of Gosaikunda, this adventure has left an indelible mark on our hearts and minds. We return home with a deeper connection to nature, a greater appreciation for diverse cultures, and memories that will last a lifetime.

If you're looking for an adventure that combines the best of nature and culture, this trek is a perfect choice.

References

Information received from Rasuwagadhinaka, Langtang Valley and Gosaikunda area observations (2080 Baisakh 17-26).

Kyanging village is a remote village in the Langtang region of Rasuwa district, Nepal. The village is popular trekking destinations in Nepal. It offers a unique and authentic cultural experience for travelers seeking to immerse themselves in the local way of life. Homestays in Kyanging village are available, providing visitors with an opportunity to stay with local families and experience the warmth of Nepali hospitality. It's a mountainous area. It is situated at an altitude of 3800 m. There are 20 small hotels and homestay, 5 large hotel, and 1 cheese factory. In this area the network does not work well. People help each other in need. There will be no resentment of any kind.

Key Points:

1. **Cultural Immersion:** Homestays allow travelers to experience the daily life, traditions, and culture of the people living in Kyanging village. Especially the people of the Tamang caste who follow the Buddhism religion are living there. Staying with local families provides an authentic insight into their customs, rituals, and daily activities.
2. **Accommodation:** Accommodation in homestays is typically basic but comfortable. There is clean room with a bed and basic amenities. Preparing for simple facilities, as the village is heavily developed for tourism.
3. **Local cuisine:** One of the highlights of a homestay is the chance to savor traditional Nepali cuisine prepared by host family. Serving Dalbhat along with various seasonal vegetables and, occasionally, locally sourced meat was so delicious.
4. **Language and Communication:** While some villagers speak a little English, especially Nepali and Tamang language spoken mostly there. Engaging with the locals, even though basic phrases, can foster meaningful connections.
5. **Experiencing Daily Life:** They are participating in daily activities with host family, such as farming, milking cows, herding animals, or helping with household chores. These experiences can be incredibly enriching and rewarding.
6. **Responsible Tourism:** When staying in a homestay respect the local customs, traditions, and environment. Be mindful of our impact on the village and its resources.

There is no doubt, there is family and friendly environment.

References

Information received from Rasuwagadhinaka, Langtang Valley and Gosainkund area observations (2080 Baisakh 17-26).

Homestay In Kyanging Village

Samjhana Sharma

Health Tips While Trekking

Yogendra BK

Introduction

Adventure trek is generally considered as a multi day walking in the wilderness part of nature. It happens in the rural and rugged territory. It is an outdoor activity where the means of transportation is not accessible and the trekkers must do their journey on foot. Trekking came from the word trek. The term 'trek' means go on a long arduous journey, typically on foot. So, the word refers to walking into the wilderness part of the nature without using any modern means of transportation. In this article, some health tips have been addressed which are needs while trekking:

Stay hydrated

It's important to drink plenty of water while trekking to prevent dehydration. Carry a reusable water bottle and drink regularly throughout the day.

Pack nutritious snacks

Carry lightweight, energy-rich snacks like nuts, dried fruits, granola bars, or protein bars. These will fuel your body and provide necessary nutrients during the trek.

Dress in appropriate clothing

Wear comfortable, moisture-wicking clothes like synthetic or wool-based fabrics that help regulate body temperature and keep you dry. Layering is also important, as weather conditions can change during trekking.

Protect yourself from the sun

Apply sunscreen with a high SPF, wear a hat, sunglasses, and lightweight, breathable clothing that covers your skin from harmful sun rays. Reapply sunscreen regularly, especially if you are sweating or in high-altitude areas.

Take regular breaks

Listen to your body and take short breaks every 1-2 hours to rest, stretch, and regain energy. This will prevent fatigue and reduce the risk of injuries.

Use proper footwear

Invest in sturdy and comfortable trekking shoes or boots that provide ankle support

and have a good grip. Make sure to break them in before the trek to avoid blisters or discomfort.

Be prepared for emergencies

Carry a basic first aid kit with essentials like band-aids, blister pads, painkillers, and any necessary personal medications. Also, inform someone about your trekking plans and carry a fully charged mobile phone for emergencies.

Practice proper hygiene:

Wash your hands regularly with soap and water or use hand sanitizer before eating or touching your face. Carry wet wipes or tissue papers for maintaining cleanliness during the trek.

Respect the environment

Leave no trace and follow the principles of responsible trekking. Do not litter and dispose of any waste properly. Respect wildlife and nature, and avoid disturbing or feeding animals you encounter.

Listen to your body: Pay attention to any signs of altitude sickness, pain, fatigue, or discomfort. If you experience severe symptoms like severe headache, nausea, dizziness, or shortness of breath, descend to a lower altitude and seek medical help if necessary.

Trekking In Paradise

Enchanting Langtang Trek

Rashmi Kaucha

Introduction

Nestled in the heart of the majestic Himalayas, the Langtang Valley Trek is an awe-inspiring journey as well as once an important trade route between Nepal and Tibet, and the influence of Tibetan culture is evident throughout the region that takes trekkers through breathtaking landscapes, picturesque villages, and soaring peaks. Located in the Langtang National Park of Nepal, this trek offers a perfect blend of natural beauty, cultural immersion, and challenging trails, making it an unforgettable experience for adventurers and nature enthusiasts alike.

The Route and Highlights

The Langtang Trek usually begins in the small town of Syabrubesi, easily accessible from Kathmandu, the capital city of Nepal. The trail gradually winds its way through the lush forest of rhododendron, bamboo, cascading waterfalls, and oak trees, and glacial moraines, providing glimpses of rare wildlife such as the red panda and the snow leopard, Himalayan tahr, langur monkeys, and numerous bird species. As trekkers ascend further, the landscape transitions into alpine meadows adorned with colorful wildflowers.

One of the main highlights of this trek is the Langtang Valley itself, a stunning glacial valley surrounded by snow-capped peaks. The awe-inspiring views of Langtang Lirung (7,227m), Dorje Lakpa (6,966m), and other neighboring peaks leave trekkers mesmerized at every turn. Trekkers also encounter high-altitude glacial lakes, such as Gosainkunda, which hold religious significance for both Hindus and Buddhists.

As the trail continues, trekkers reach the charming village of Kyanjing Gompa, which is not only a place of rest but also an opportunity to explore the unique culture and traditions of the local Tamang and Sherpa Communities. Trekkers can visit the ancient monastery, interact with friendly locals, and savor authentic Himalayan cuisine.

Challenges and Preparations

While the Langtang Trek is considered to be less strenuous than some other Himalayan treks, it still presents its share of challenges. The altitude is a significant factor, as trekkers gradually ascend to higher altitudes. Acclimatization days are essential to allow the body to adjust to the decreasing oxygen levels, reducing the risk of altitude sickness.

Being well-prepared for the trek is crucial. Trekkers must carry appropriate gear, including sturdy hiking boots, warm clothing, a reliable backpack, and other essentials. Hiring a local guide is highly recommended, not only for navigation but also to gain insight into the local culture and to ensure a safe journey.

Cultural Exploration

The Langtang trek is the opportunity to immerse oneself in the rich cultural heritage of the region. The local communities have preserved their ancient traditions and lifestyle, evident in their distinct architecture, colorful festivals, and traditional practices. Trekkers can visit monasteries and chortens (Buddhist shrines), intricately carved Mani walls (stone walls inscribed with Buddhist prayer) along the way, gaining insights into the spiritual beliefs of the locals.

Conservation and Sustainability

Langtang National Park is not only a natural heaven but also a critical conservation area. Trekkers are encouraged to adhere to responsible hiking practices, such as carrying their trash back, using reusable water bottles, and respecting the local culture and environment. Travelers are encouraged to follow the principles of Leave No Trace and be mindful of their impact on the delicate ecosystems of the region. Supporting local communities by staying in locally-owned lodges and teahouses is also a way to contribute positively to the region's sustainability.

The devastating earthquake of 2015 had a significant impact on the region, including the loss of lives and damage to infrastructure. However, the resilient local communities, with the support of various organizations, have been working towards rebuilding the area and promoting sustainable tourism. Despite the tragedy, the villagers shine through as they continue to rebuild their lives and welcome trekkers with open arms. Significant efforts have been made for the reconstruction and rehabilitation of this region, and the hiking routes are open and safe for visitors.

Conclusion

The Langtang Trek is an extraordinary adventure that offers trekkers a chance to connect with the Himalayas in a unique and profound way. From majestic snow-capped peaks to ancient monasteries, the captivating landscapes to the warm hospitality of the locals, every aspect of this trek is bound to leave a lasting impression and an indelible mark on the hearts of those who embark on this Himalayan journey. Whether you are a seasoned trekker or a first-time adventurer, Langtang offers an enchanting experience that will linger in your memory for years to come. As trekkers descend back to civilization, they carry not just memories of breathtaking beauty but also an appreciation for the delicate balance between humanity and nature. The Langtang Trek is undoubtedly a pilgrimage for the soul and an experience that will be cherished for a lifetime.

So, if you're seeking a trekking adventure that combines natural beauty, cultural immersion, and a touch of wilderness, the Langtang region in Nepal should undoubtedly be on your bucket list.

The Revolution of Langtang Valley

Jyoti Shrees

Introduction

As we land at Lantang valley we were mesmerized by the immense natural beauty and cultural richness of Langtang valley. The Langtang Valley is surrounded by snow-capped peaks and was well-settled. But who knew the valley has experienced the devastating catastrophic earthquake in 2015? Langtang village was brought down to ruins by the 2015 earthquake. The village located in northern Nepal was reduced to rubble and dust, with homes and livelihoods destroyed. But Langtang does not go down on the ground with its soul. It has slowly revived since the tragic earthquake hit in 2015.

Before the Earthquake (Pre-2015)

Before the earthquake, Langtang Valley was a popular trekking destination known for its stunning landscapes, lush forests, and traditional Tibetan-influenced villages. The valley offered breathtaking views of snow-capped peaks, including Langtang Lirung (7,227 meters), and provided trekkers with a glimpse into the unique culture and lifestyle of the Tamang people, who are the predominant ethnic group in the region.

The trekking trails in the Langtang Valley are well-established, and several teahouses and lodges are available to accommodate trekkers. The valley was a heaven for nature enthusiasts, adventure seekers, and those interested in experiencing the rich cultural heritage of the region.

After the Earthquake (Post-2015)

The earthquake had a profound impact on the Langtang Valley, causing widespread destruction and loss of life. The entire valley was hit by an enormous avalanche triggered by the earthquake, burying the village of Langtang and nearby settlements under tons of ice, rock, and debris. Hundreds of people, including trekkers and locals, lost their lives, and the infrastructure in the valley was severely damaged. In the aftermath of the earthquake, the trekking trails and teahouses were heavily affected, making access to the area challenging. Rescue and relief efforts were hampered due to landslides and blocked trails. The devastation caused by the earthquake also led to a decline in tourism in the region.

Recovery and Rebuilding

In the years following the earthquake, the Nepalese government, along with various organizations and local communities, initiated extensive reconstruction and rebuilding efforts in the Langtang Valley. The damaged infrastructure, including trekking trails, bridges, and lodges, has been gradually repaired and restored. There was an immediate initiation of the rebuilding process in Langtang village. Despite the challenges, Langtang Valley has shown resilience, and trekking has resumed in the region. The local communities have played a vital role in rebuilding their villages and livelihoods, and tourists are once again visiting the valley to experience its natural beauty and unique culture.

My First Trekking Experience

Kalpana Gharti Magar

Me and my friends have just finished our 6th semester midterm exams and we were having a good amount of leisure. So, we all came up with a plan on going for a trip somewhere places in their minds. Somehow the majority of the people were convinced with our plan of going on a trip to Langtang and Gosaikunda and explore the tourism, food, culture, religion, mountain view etc.

Our trip was for 11 days so, we had enough time to cover almost everything in that region.

I still remember the food we eat at Ghodatabela, bamboo, Kyanjing gumba, dancing and singing with foreign tourists at lama hotel, making videos while picking up Rhododendron and waving to foreign tourists but the most unforgettable thing is the trekking itself.

I am fascinated with mountain from my childhood. I always wanted to find thrill in scaling mountains, traveling and exposing myself. I have a passion for high altitude trekking which motivated me to visit Langtang and Gosaikunda. This trek was an incredible trek with my friends.

Everyone was eager to start the trek; the river began to walk like a friend. Many tourists used to past by on the way. We saw a man pass out on the way due to the high altitude and dehydration. The evil that befell us. Our trek was very difficult. Even though the body was tired, we were attracted by the beautiful view of the mountains. We come to a small village called Gumba. As we descended

from the monastery, we were heartbroken by what we saw. There was a huge landslide lying on the ground. About 200 of Langtang's population and an entire village were buried under the landslide. The buried village and its people are still sleeping under the same landslide to date. The landslide caused by the earthquake in 2072 B.S. ended the future of the place in a blink of an eye and what remains today is just the past. People sleeping under the landslide are now alive only in the memories of their relatives

and friends. It seems that nature has also borne sin by killing so many people, culture and history. We had no option but to walk over the place where those people were buried. We were suddenly feeling sadness seeping inside us. Life is unpredictable no one knows when and where it will end.

The road from Langtang to Kyanjing Gumba was easier than other days. We were playing with snow, wearing colorful raincoats and walking in the snow that moment is very unforgettable. There may come many health problems while with trekking. Going to high mountains leads to lack of oxygen. Therefore, we should pay attention to our health and do not act recklessly while hiking. The trail to Kyanjing Ri is challenging and considered one of the toughest treks in the region. There was only one way to get to Kyanjing Ri and it was a really steep and long ride that I can remember. After starting the trek, the high altitude posed a tough challenge as every step we went up was breath-taking and I was very careful with my steps as the path was so narrow and slippery going down the mountain.

However, I moved forward and with the goal of reaching the top reached Kyanjing Ri. When I reached there, I felt that I had come to heaven and the beauty of Nepal is truly amazing no matter where I go it is just as beautiful and charming. It seems to me that the mountain is smiling with its toothily wave teeth and is welcoming us with that smile. I really had nothing to say at that moment.

It is said that one can see many things that cannot be seen at other times during the trekking. Sometimes they travel with fun and sometimes they travel through various challenges. The unexpected happened while we were at Kyanjing Ri. When the incident happened, I thought that our friend was the one who fell. Because some friends were there and wearing same color jackets. But later it came to know that she is a foreign tourist. At that moment, I was very shocked and everyone had tears in their eyes, which is still painful to remember. At that time, I was praying to God that everyone would come happen to her. Due to the incident, I and my friends felt a kind of fear and as much as I was excited when climbing the mountain, it was hard when I went down. Our hands and feet were cutting, eyes were looking for friends and easy way out or my heart was broken and I was remembering my parents. The journey was quite challenging and I was completely spent but the joy of reaching the goal revitalized me and, in my mind, I was already planning for my next trek.

After seeing the mountains that surround Kyanjing Ri up close, it felt like anyone could forget all their problems and get lost in the beauty of the mountains. It feels the marvelous creation of nature. Me my friends and with two teachers spent hours playing in the snow in the mountains, making snow cakes and celebrating Anjana's birthday. Every journey has something new to teach us and I had many take ways from this one. I truly was an enlightening journey for me personally as I learn a great deal from the challenges that I faced on my trekking expeditions and apply those learning in my life. Always being optimistic and persistent even when the circumstances are not in favor. Staying humble and understanding that some things happen in due course of time.

References

Information received from Rasuwagadhinaka, Langtang Valley and Gosainkund area observations (2080 Baisakh 17-26).

Kyanjing Monastery

Anjana Paudel

Kyanjing Gompa is the end of the Langtang Valley Trek for most people. It's a beautiful town with an incredible backdrop of snow peaks in all directions. Kyanjing Gompa is located inside of Langtang National Park. The easiest way to get to Kyanjing, Nepal is to take a jeep from Kathmandu to Syabrubesi. From there, you do the Langtang trek which takes about three days of walking to reach Kyanjing Gompa from the closest major highway and is located just south of Tibet and the Langtang Mountain Range. The altitude of Kyanjin Gomba is 3,830 meters.

The name Kyanjing comes from a local myth that Kyanjing Gompa (monastery) was built on a rock that looked like camel ribs. Kyan means "camel" and jin means "ribs". It's believed that the Gompa is about 280-300 years old. The people who live in this area follow Buddhism religion and used Tibetan and Nepali language.

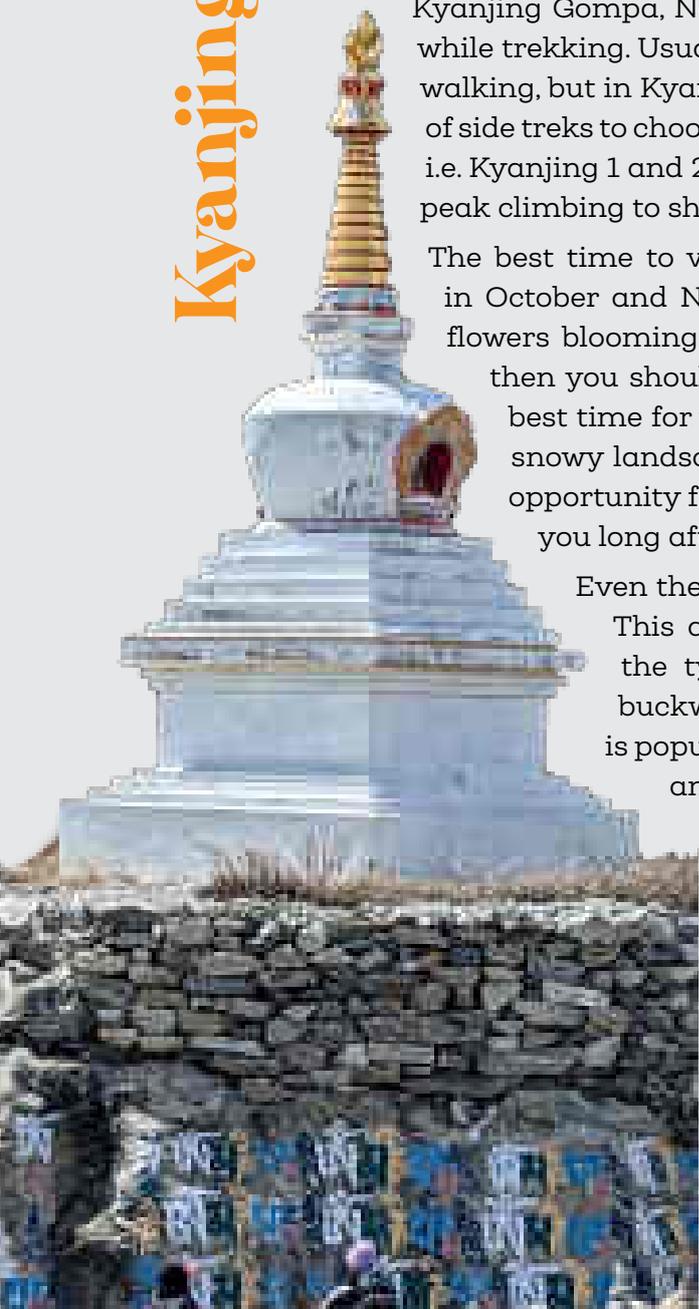
Kyanjing Gompa, Nepal is one of the cooler villages we've stayed in while trekking. Usually, the only thing to do is rest after a long day of walking, but in Kyanjing there are tons of great things to do and lots of side treks to choose from depending on the difficulty level you'd like i.e. Kyanjing 1 and 2(4700m) and Tsergo RI (5200m). From technical peak climbing to short walks, there's something for everyone.

The best time to visit Kyanjing Gompa or the Langtang Valley is in October and November. However, if you want to see beautiful flowers blooming in the area and have slightly warmer weather, then you should visit in March and April which is the second-best time for views of the mountains. And we visit in May. The snowy landscapes, the warm hospitality of the locals and the opportunity for adventure create a memory that will stay with you long after you leave.

Even the food here is unique with its own specialty items. This area is known for a few specialty items besides the typical dal bhat. For instance, the people grow buckwheat in the area, therefore fresh buckwheat bread is popular. There is also a yak cheese factory in Kyanjing, and the village is full of yaks running around. Some popular things to try include yak cheese (which you can buy to take back with you), yak milk, yak curd (yogurt), and yak butter.

References

Information received from Rasuwagadhinaka, Langtang Valley and Gosainkund area observations (2080 Baisakh 17-26).

Hospitality In Kyanjing Valley

Ashmita Sharma

Kyanjing is a small village located in Langtang valley of Nepal, and it serves as a popular trekking destination in the region. While Kyanjing is relatively remote and less developed compared to larger cities, it does offer hospitality options for visitors. From the moment you set foot in Kyanjing Valley, you are greeted with genuine warmth and infectious smiles. The Tamang community, with its rich cultural heritage, welcomes visitors with open arms and genuine smiles. From the moment you arrive, you are enveloped in warmth and kindness, as the locals go above and beyond to make you feel at home.

The concept of "Atithi Devo Bhava" is deeply ingrained, treating guests as gods. The guesthouses, doubling as traditional Tamang houses, provide cozy accommodations and hearty meals prepared with love. The connections forged in Kyanjing Valley transcend language and culture, leaving a lasting impression on the hearts of all who experience it. In this extraordinary destination, it is the hospitality of its people that leaves an indelible mark, making Kyanjing Valley an unforgettable experience.

Hospitality in Kyanjing Valley extends beyond providing comfortable lodging and delicious meals. The Tamang people are proud of their cultural heritage and eagerly share it with visitors. You'll have the opportunity to partake in traditional dances, learn about their customs, and witness religious ceremonies. The locals are more than happy to guide you on hikes to nearby monasteries and sacred sites, enlightening you about the spiritual significance of these places. Through these experiences, visitors gain a deeper understanding of the Tamang way of life and forge lasting connections.

Remember that Kyanjing is a small village. The level of hospitality may not match that of larger cities. However, the warm and welcoming nature of the locals, along with the breathtaking natural beauty of the Kyanjing valley make it a worthwhile destination for trekkers and nature enthusiasts.

Regrettable Missed Opportunity

Langtang Adventure

Pooja Sapkota

Missing the 10-day Langtang tour with my beloved friends due to illness and necessary check-ups was an incredibly disheartening experience for me. The excitement leading up to the trip had been contagious, as all 30 of us students eagerly anticipated exploring the captivating Langtang area together. The thought of trekking through lush forests, marveling at the towering Himalayan peaks, and immersing ourselves in the rich local culture had kept us exhilarated for weeks. However, just as we were about to embark on this thrilling adventure, fate took an unexpected turn, and I fell ill. The disappointment was amplified knowing that I was the sole student among our group to miss out. While my friends embarked on their epic journey, I found myself stuck in a hospital room, watching their photos and videos with a heavy heart. The regret of not being there to share those remarkable moments with them weighed on me every time I scrolled through their updates. Seeing their smiles in those pictures, the awe in their eyes, and the camaraderie they experienced together was bittersweet. It served as a constant reminder of the adventure I had missed. However, this experience taught me the importance of prioritizing my health and the unpredictability of life's twists and turns. While I may have missed that particular trip, I now cherish my health even more and look forward to making new memory with my friend in the future.

In the heart of Langtang, amidst the serene silence, there's a girl, her laughter echoing through the snowflakes. In her eyes, the world transforms into a winter wonderland, a canvas of joy painted by the delicate touch of snow. In her embrace of nature's frozen beauty, she finds warmth, and in that moment, the Langtang valley becomes a magical tale of a girl and her love affair with snow.

Sujita Sharma

Verse of Serenity

In the lofty heights, where heavens meet
Gosaikunda's beauty pure, rare and complete
A mountain gem, settled among the peaks,
Where natural beauty forever speaks...

In Rasuwas' embrace, a religious abode,
Gosaikunda, where dreams are bestowed,
Cascading waters, pure fresh and clear
Reflecting the sky, peace, cool and sheer...

Pebbles found in the lake, shining with grace,
Mirroring sunlight, painting nature's face,
Snow-capped peaks, standing tall and proud,
Their majesty echoing, strong and loud...

the dance of wildlife in harmony's tune,
natural symphony is viewing under the moon,
wildflower bloom, a vibrant display,
the art of god, in a joyful array...

a sanctuary, where ancient stories are told
Gosaikunda's attraction, a sight to behold
a pilgrimage for the faithful and devote
where spirituality finds its blessing route..

In your embrace, a soul finds release,
a sanctuary where worries are cease,
Gosaikunda is a proof to nature's art,
forever attaches in our mind & heart...

A holy place, where our hearts really find peace,
others may wrong, gosaikunda is real & myth...

Pic: Narayan Kharal

लाङटाङ-गोसाईकुण्ड

पदयात्रा संस्मरण

हिरालाल रेग्मी
regmihl@gmail.com
hira.regmi@dmc.tu.edu.np

लेखसार

प्रकृतिसँग रमाउँदै र खेल्वै गरिने पदयात्राले अलौकिक आनन्द प्रदान गर्दछ । हिमचुचुराहरूको अनुपम दृश्य अवलोकन गर्दै गरिने पदयात्राको आनन्द भन्ने शब्दमा वर्णन गर्न नसकिने खालको हुन्छ । नेपालको उत्तरी खण्डमा रहेको हिमाली क्षेत्रको पदयात्राबाट आनन्द लिनका लागि हजारौं पदयात्रीहरू लालायित हुन्छन् । यसै सन्दर्भमा धवलागिरि बहुमुखी क्याम्पसमा व्यवस्थापन सङ्कायअन्तर्गत बिबिए छैटौँ सत्रमा अध्ययनरत् विद्यार्थीको समूहसँग २०८० साल वैशाख १७ गतेदेखि २७ गतेसम्म गरिएको शैक्षिक भ्रमणका अनुभूतिहरूलाई सङ्गालेर यो लेख तयार पारिएको छ । नेपालको प्रसिद्ध पदयात्रा स्थल लाङटाङ उपत्यका हिन्दुमार्गी र बौद्धमार्गी दुबै सम्प्रदायका मानिसहरूले अगाध श्रद्धाका साथ आराधना गर्ने पवित्र तीर्थस्थल रसुवा जिल्लास्थित गोसाईकुण्ड र रसुवागढी नाकाको पदयात्रा गर्ने क्रममा देखेभोगेका अनुभूतिलाई यस लेखमा समेटिएको छ । पदयात्रा गरिएका क्षेत्रको सामाजिक, सांस्कृतिक तथा आर्थिक अवस्था, जनजीवन, पर्यटकीय विकासको सम्भावना, होटेल व्यवस्थापन, बाटोको अवस्था एवम् बाटोमा पर्ने प्रमुख ठाउँहरूको छोटो परिचयसहितका विषयवस्तुका बारेमा पाठकलाई जानकारी गराउने उद्देश्य र सीमाभित्र केन्द्रित रहेर यो आलेख तयार गरिएको छ । पदयात्रा क्षेत्रमा तामाङ जातिहरूको सघन वस्ती रहेकोले यो समुदायको सांस्कृतिक परम्पराका बारेमा पनि यस लेखमा सूक्ष्म रूपमा विलोकन गरिएको छ । लेखक स्वयम्द्वारा गरिएको सम्बन्धित क्षेत्रको स्थलगत अवलोकन, लाङटाङ क्षेत्रका स्थानीयवासिसँग गरिएको कुराकानी एवम् ती क्षेत्रका बारेमा प्रकाशित सामग्रीको समेत अध्ययन गरी वर्णनात्मक तथा विवरणात्मक र व्याख्यात्मक शैलीमा यो यात्रा अनुभूतिसँग सम्बन्धित आलेख तयार गरिएको छ ।

प्रमुख शब्दहरू : गोसाईकुण्ड, मानी, लाङटाङ, लाङसिसा, हिकी, हिमक्षेत्र ।

पृष्ठभूमि

नेपाललाई प्रकृतिले अनुपम सौन्दर्य प्रदान गरेको छ । पर्यटनका दृष्टिले नेपाल धर्तीको स्वर्गजस्तै मानिन्छ । अनेकौं सम्पदाले पूर्ण नेपालको प्रकृति, संस्कृति र माटो विविध गौरवगाथाले भरिपूर्ण समेत छ । उत्तरी सिमानामा चाँदीभैँ टल्कने र जो कोहीको मन लोभ्याउने हिमचुचुराहरू हाम्रो देशका प्राकृतिक वरदान मानिन्छन् । बर्सेनि यही सौन्दर्य हेरेर मन पुलकित गराउन हजारौं पर्यटकहरू यहाँ आउने गर्दछन् । पछिल्लो समयमा आएर विदेशी पर्यटकको मात्र नभई नेपालीहरू स्वयम् नै आन्तरिक पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि उत्साहित हुँदै गएको पाइन्छ । वेला वेलामा यिनै प्राकृतिक छटासँग रमाउने र लडिबुडि खेल्ने हुटहुटी जाग्छ । तर समय र परिस्थितिले मनोकाङ्क्षालाई कैद गरिदिन्छन् । यसै सन्दर्भमा मिति २०८० वैशाख १७ गतेदेखि २७ गतेसम्म क्याम्पसबाट बिबिए छैटौं सेमेस्टरमा अध्ययनरत् विद्यार्थीहरूको नेतृत्व गर्दै नेपालको प्रसिद्ध र पवित्र तीर्थस्थल गोसाईकुण्ड, लाङटाङ उपत्यका/हिमक्षेत्र लगायत रसुवा जिल्लास्थित नेपाल र चीनको सीमाना रसुवागढी नाकासम्म पुग्ने अवसर तथा सौभाग्य प्राप्त भयो । लाङटाङ उपत्यकामा रहेको लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज, गोसाईकुण्ड एवम् रसुवागढी नाकाका बारेमा धेरै पटक सुनेको भए तापनि यी स्थानमा पुगेर प्रत्यक्ष अवलोकन गर्ने अवसर मिलिरहेको थिएन । परिस्थितिका बन्देजलाई तोडेरै भए पनि यो भ्रमणले उक्त स्थानमा पुग्ने मेसो मिलाइदियो ।

विद्यार्थी लिएर भ्रमणमा जानका लागि रेशम सर र देव सरको चर्चा चलिरहेको थियो । घरायसी काम र स्वास्थ्यका कारण अन्तिममा आएर उहाँहरूको जाने मेसो नमिलेको कुरा थाहा भयो । छैटौं सेमेस्टरका गणेश आचार्य, नारायण खराल, अस्मिन शेख, सरोजा क्षेत्री, किर्तन खत्री लगायतका विद्यार्थीहरू कार्यकक्षमा आए । मैले पनि मेसो मिलेमा उनीहरूसँग भ्रमण जानसक्ने कुरा सुनाइरहेको पनि थिएँ । कार्यकक्षमा आएर व्यवस्थापन सङ्कायको सहायक क्याम्पस प्रमुखको नाताले पनि तपाइ हामीसँग जानुपर्ने भयो सर! सरहरू कोही नगए पनि हामीहरू भ्रमण जाने तय गरिसक्यौं भन्ने कुरा उनीहरूले राखे । यो सुनेपछि एककासि मनमा अनेक थरी कुरा खेल्न थाले । विद्यार्थीहरूले यसरी गरेको आग्रह र अनुरोधलाई नकार्न सक्ने अवस्था नै आएन । विस्तारै ११ दिनसम्मको भ्रमणमा जानका लागि मानसिक रूपमा तयार हुन वाध्य भएँ । उनीहरूलाई सकेसम्म अर्को एक जना सर खोज्छु । नभए म मात्रै भए पनि तिमीहरूसँग जान्छु भनेर वचन दिएँ । विद्यार्थीहरू पनि खुशी भए । तर आफ्नो उमेर, भ्रमणको लामो अवधि, ४४०० मिटरसम्म (क्यानजिङ रि भ्युप्वाइन्ट) को उचाइमा पुग्नुपर्ने, एक हप्ताभन्दा बढी समय लगातार हिड्नुपर्ने जस्ता कुराहरू सम्भेर मनमा भने नानाथरी कुराहरू खेलिरहेका थिए । पदीय हिसाबले विद्यार्थीहरूको नेतृत्व गरेर भ्रमण जानुपर्ने कुरालाई आफ्नो उत्तरदायित्व र जवाफदेहिता पनि हो भन्ने सम्भेर मनलाई शान्त पारेको थिएँ । भ्रमणमा जान तयार भइसकेपछि व्यवस्थापन विभागका सबैजसो सरहरूलाई र केही अन्य विभागका सरहरूलाई पनि व्यक्तिगत रूपमा भ्रमणमा जानका लागि अनुरोध गरिरहेको थिएँ । धेरै दिनको यात्रा, करिब आठ दिनसम्म पैदल हिड्नुपर्ने भएकोले होला सरहरूलाई भ्रमणका लागि राजी गराउन फलामको चिउरा चपाउनु जस्तै गाह्रो भइरहेको थियो । व्यवस्थापन विभागका केही सरहरूले एकलैभन्दा दुई जना भएर जानु भनेर पटकपटक भनिरहनुभएको थियो । तर जान तयार कोही पनि हुनुभएन । यसै क्रममा वैशाख १५ गतेका दिन अर्थशास्त्र विभागका विभागीय अध्यक्ष तथा सहकर्मी डा. सुदर्शन सिलवाललाई अनुरोध गरें । उहाँले पनि भोलि निधो दिन्छु भन्नुभयो । निधो त नजाने पनि हुन सक्दथ्यो । तर सरले जाने भएँ भनेर भनेपछि मन अलि ढुक्क भयो । धेरै दिनसम्मको यात्रा र टाढाको ठाउँ भएर पनि होला सरहरूलाई मञ्जुर गराउन मुश्किल भएको थियो ।

लाङटाङ क्षेत्रमा भ्रमणमा जाने भइसकेपछि त्यस क्षेत्रका बारेमा गुगल सर्च गरेर केही कुराहरू अध्ययन गरें । यसका अतिरिक्त लाङटाङ र गोसाईकुण्डका बारेमा लेखिएका पुस्तकहरू खोजी गरेर अध्ययन गरेपछि थप उत्साह थपियो । साहस पनि बढेर आयो । १६ गतेका दिन यात्राका खरखजाना किनमेलको काम भयो । बेलुकीपख भ्रमण दलका केही विद्यार्थीहरूसँग भ्रमणको तयारीका बारेमा थोरै सरसल्लाह भयो । उनीहरूले सरहरू हामीसँग साथी मात्र हुने हो । व्यवस्थापन लगायतका पक्षहरूको बारेमा हामीले सबै कुरा मिलाइसकेका छौं । भोलि बिहान सात बजे क्याम्पसमा आउनु भनेपछि मन त्यसै फुरुङ्ग भएर आयो । यसरी विद्यार्थीहरूसँग लाङटाङ उपत्यका र गोसाईकुण्डको भ्रमणमा जानका लागि पृष्ठभूमि बनेको थियो ।

अध्ययन विधि र प्रक्रिया

यस आलेखमा रसुवा जिल्लास्थित लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज क्षेत्रभित्र पर्ने तत्कालीन समयमा नेपाल र भोटबिचको प्रमुख नाकाका रूपमा रहेको रसुवागढी, प्रसिद्ध पदयात्रा स्थल लाङटाङ उपत्यका, क्यानजिङ रि एवम् पवित्र तीर्थस्थल

गोसाईकुण्ड (एघार दिनसम्म) को पदयात्रा गर्ने क्रममा देखेभोगेका अनुभूति र संस्मरणलाई समावेश गरिएको छ । यस लेखमा पदयात्रा क्षेत्रको सामाजिक, सांस्कृतिक तथा आर्थिक अवस्था एवम् पर्यटकीय विकासको सम्भावनाका बारेमा उजागर गरिएको छ । पदयात्रा क्षेत्रमा मूलतः तामाङ समुदायको सघन वस्ती रहेकोले उनीहरूको जनजीवन तथा संस्कृतिलाई पनि छोटकरीमा प्रस्तुत गरिएको छ । उद्देश्यमूलक नमूना छनोट विधिका आधारमा भ्रमण तथा अध्ययनको क्षेत्र र सूचनादाता छनोट गरी भ्रमण टोलीसँग लेखक स्वयम्द्वारा गरिएको सम्बन्धित क्षेत्रको स्थलगत अवलोकन, स्थानीयवासी एवम् पर्यटन व्यवसायीसँग गरिएका कुराकानी एवम् ती क्षेत्रका बारेमा प्रकाशित सामग्रीलाई सूचनाका स्रोत मानिएको छ । यिनै स्रोतलाई आधार मानेर वर्णनात्मक तथा विवरणात्मक र व्याख्यात्मक शैलीमा यो यात्रा अनुभूतिसँग सम्बन्धित आलेख तयार गरिएको छ ।

शैक्षिक भ्रमणको गन्तव्य स्थलका रूपमा रहेका स्थानहरूको परिचय

रसुवागढी नाका

गोसाईकुण्ड गाउँपालिका -२ (साविक टिमुरे गाविस) रसुवा जिल्लामा अवस्थित डेढ शताब्दी पुरानो ऐतिहासिक गढीका रूपमा रसुवागढीलाई चिनिन्छ । नेपाल र चीनलाई जोड्ने भण्डै एक दर्जन नाकाहरूमध्येको एक प्रमुख व्यापारिक नाका रसुवागढी नाका हो । रसुवा जिल्लास्थित रसुवागढी नाका तत्कालीन भोट (तिब्बत) र नेपालबिच हुने व्यापारको प्रमुख नाकाका रूपमा रहेको थियो । यो नाका चीन र नेपाललाई भौगोलिक एवम् व्यापारिक रूपमा जोड्ने एउटा प्रमुख स्थान हो । २०७२ सालको भूकम्पपछिको नाकाबन्दीका समयमा रसुवागढी नाका (१९८३ मिटर) को बारेमा धेरै चर्चा चलेको थियो । चारैतर्फ देख्दै कहालिलाग्दा अग्लाअग्ला चट्टान र पर्वतको गहिरो खोचमा पश्चिमबाट बग्ने भोटेखोला/केरूङखोला र उत्तरपट्टिबाट बग्ने लिङ्देनखोला (लिण्डेखोला) मिलेर भोटेकोशी नदी सुरु हुने दोभानमा रसुवागढी निर्माण भएको छ । बहादुर शाहको नायबीकालमा भएको नेपाल र भोट युद्धमा भोटको सहायताका लागि यही बाटो हुँदै आएका चीनिया फौजले नेपालीहरूलाई हराउँदै बेत्रावतीसम्म पुगेको कुरा इतिहासमा उल्लेख छ (भण्डारी, २०२५) । पछि जङ्गबहादुरको पालामा भएको

वि.स. १९१२ मा निर्माण गरिएको रसुवागढी

नेपाल र भोट युद्धमा तिब्बतीहरूलाई हराएपछि नेपाली फौज यही गढीको बाटो हुँदै केरूङ र दिर्गासम्म पुगेको थियो । विक्रम सम्वत् १९१२ मा नेपाल र भोटबिचको युद्धमा केरूङ मोर्चामा नेपाली फौजको सहायताका लागि भोटेखोला र लिण्डेखोलाको दोभान घाँटीमा अवस्थित यो सैनिकगढी रसुवाका टाढाटाढाका गाउँहरूबाट आएका देशप्रेमी नेपालीहरूले घरलौरी सरकारी भारामा आफ्नो रगत र पसिना बगाउँदै ढुङ्गा बोकेर निर्माण गरेका हुनाले यस ठाउँको नाम रसुवागढी रहन गएको भन्ने भनाइ रहेको छ ।

नेपाली इतिहासको साक्षीका रूपमा रहेको रसुवागढी हाल लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज क्षेत्रभित्र पर्दछ । बहादुर शाह र जङ्गबहादुर राणाको पालामा तिब्बतसँग भएको लडाइँमा यही गढीबाट नेपाली पुर्खाहरूले लडेर तिब्बतसँग युद्ध जितेका थिए चीनसँगको लडाइँका बेला नेपाली लडाकुले आफ्नो सुरक्षाका लागि यो गढी बनाएका थिए । ठूलाठूला ढुङ्गा कुँदेर बनाइएको अग्लो पर्खालमा शत्रुलाई निसाना लगाउन स-साना ४७ वटा प्वाल र ६० फिट लम्बाइ, ६ फिट उचाइ र ६ फिट चौडाइको गढीमा बसेर नेपाली फौज यही गढीबाट आफू सुरक्षित हुँदै चीनिया फौजसँग चार पटकसम्म लडाइँ लडेका

थिए भन्ने भनाइ रहेको छ । संरक्षणको अभावमा अहिले यो गढीको नाम निशाना मेटिने अवस्थामा रहेको छ । नेपाल र तिब्बत अर्थात् भोटबिचको व्यापार तथा व्यावसायिक सम्बन्ध प्राचीनकालदेखि नै सुरु भएको मानिन्छ । मल्लकालमा पनि रसुवागढी नाकाबाट तिब्बतसँग व्यापार हुने गरेकाले यसलाई मुख्य परम्परागत ऐतिहासिक व्यापारिक नाकाका रूपमा चीनिन्छ । तत्कालीन समयमा नेपाल र भोटको प्रमुख व्यापारिक मार्गका रूपमा रहेको यो रसुवागढी नाका अरनिको राजमार्ग सुचारू भएपछि ओभेलमा परेको हो (मेचीदेखि महाकाली, २०३१) । भोटसँगको युद्धका बेला नेपाली राष्ट्रियताको प्रतीकका रूपमा नेपाली जनताले निर्माण गरेको रसुवागढी को नामबाट रसुवा जिल्लाको नामकरण समेत गरिएको थियो । यो भ्रमणमा ऐतिहासिक गौरव बोकेको यो नाकाको अवलोकन गर्ने योजना हामीले बनाएका थियौं । काठमाडौं तथा पृथ्वी राजमार्गको गल्छीबाट विदुर, वेत्रावती, धुन्चे, स्याफुबेसी हुँदै रसुवागढीसम्म जाने सडकमार्गबाट निजी तथा सार्वजनिक यातायातका साधनको माध्यमबाट यहाँ पुग्न सकिन्छ ।

लाङटाङ

लाङटाङ गाउँ

लाङटाङ उपत्यकालाई विदेशी पर्यटकहरूको भ्रमणका लागि नेपाल खुला भएपछि पर्वतारोही र अन्वेषकहरूले सबैभन्दा पहिले भ्रमण गरेको क्षेत्रका रूपमा चीनिन्छ । काठमाडौंदेखि लाङटाङ (३४२० मिटर) सम्मको पदयात्रा आजकल लोकप्रिय हुँदै गएको छ । यो क्षेत्र काठमाडौंबाट सबैभन्दा नजिकको हिमालवर्ती क्षेत्र भएकोले जस्तोसुकै कठिनाइ सहेर पनि पर्यटकहरू यो क्षेत्रको भ्रमणका लागि जाने गर्दछन् । महत्त्वपूर्ण लेकाली चरन क्षेत्रका रूपमा रहेको लाङटाङ उपत्यकाको यो खोज सयौं वर्ष पहिले पत्ता लगाइएको हुनसक्ने विश्वास गरिएको छ । तर लाङसिसादेखि पूर्वको तिब्बत सीमामा पर्ने सिसापाङ र गोसाइँथान (८०१३ मिटर) सम्मको भूबनोटका सम्बन्धमा अभैसम्म पनि पूर्णरूपमा यकिन गर्न सकिएको छैन भनिन्छ । रसुवा जिल्लाको स्याफुबेसी (१४२० मिटर) भन्ने स्थानबाट लाङटाङखोलाको किनारैकिनार दायाँ र बाँयापट्टि अग्लाअग्ला हिमपत्थरले घेरिएको साथै क्यानजिङ, सेर्गुरी, लाङटाङ लिरूङ, लाङटाङ-२, लाङटाङ लगायतका अनेकौं हिमचुचुराहरूको ताँती अर्थात् लाङटाङ लिरूङको पर्वतीय हिमचुचुराहरूको पिरामिड रहेको लाङसिसासम्मको लामो सोतो परेको

क्षेत्रलाई लाङटाङ उपत्यका मानिन्छ ।

यो उपत्यकालाई विक्रम सम्वत् २०३२ को राजपत्रमा व्यवस्था भएबमोजिम लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज (१२४३ वर्ग किलोमिटर) मार्फत् संरक्षण गरिएको छ । रातो पण्डा, मलसाप्रो, दुम्सी, बँदेल, न्याउरीमुसा, लिडेमुसा, घोरल, कस्तुरी, मृग, हिमाली थार, कालो भालु, लडगुर बाँदर, चाँरी, हिउँ चितुवा, डाँफे, मुनाल, कालीजुरे, तित्रा, च्याखुरा, कलचेडे, चाँचर, कालिज, जुरेली, धोवी, हलेसो, कोटेरो, मलेवा, भ्याकुर, लाँहाचे जस्ता पशुपङ्क्षीहरू यो क्षेत्रमा पाइन्छन् । सन् १९४९ को जुन महिनामा ब्रिटिस अन्वेषकहरू तथा वैज्ञानिकहरू सम्मिलित दलको नेतृत्व गरी एच. डब्लु. टिल्न्यानले लाङटाङ उपत्यका पत्ता लगाएका थिए । यो टोलीले लाङटाङ उपत्यकालाई पश्चिमतर्फ खुला भएको चारपाटे उपत्यका रहेको देखाएको छ भने सन् १९६० मा पिटर ओप्सनाइटेरले लाङटाङ उपत्यकाको मानचित्र तयार पारेका थिए भन्ने तथ्य पाइन्छ (गुरूङ, सन् २००९) । आफ्नै भूगोल र क्षेत्रको भेड पाउन आफै नसकिरहेका हामी नेपालीहरूलाई विदेशी अन्वेषकहरूले खोज गरेर पत्ता लगाइदिएका ठाउँहरूमा पैदल पुगेर दृश्यावलोकन गर्न पाउने अवसर विरलै मात्र प्राप्त हुन्छ ।

लाङटाङ उपत्यकालाई एक जना कृषकले हराएको चाँरी खोज्ने क्रममा पत्ता लगाएको थियो भन्ने भनाइ यहाँ प्रचलित

छ । तामाङ भाषामा लाङको अर्थ गोरू र टाङको अर्थ खोजी वा भेटनु भन्ने हुन्छ । हराएको चौर्री खोज्ने क्रममा यो उपत्यका पत्ता लागेकोले यस उपत्यकाको नाम लाङटाङ रहन गएको हो भनिन्छ । यस सम्बन्धमा एउटा पौराणिक कथा यहाँ प्रचलित रहेको छ । स्थानीयका अनुसार कुनै समयमा तिब्बतको मिरूड भन्ने ठाउँबाट एक जना कृषकको चौर्री (गोरू) हराएको रहेछ । चौर्रीको पाइला पछ्याउँदै खोजी गर्दै आउँदा स्याफ्रुबेसीमा चौर्री भेटिएछ । चौर्रीलाई च्याप्प समाउन खोज्दा चौर्री भागेर उँभो लाङटाङखोलाको किनारतर्फ लागेछ । तामाङ भाषामा यसरी च्याप्प समाउनुलाई सिप्ची भनिदोरहेछ । हराएको गोरूलाई च्याप्प समाएको ठाउँलाई सिप्ची भन्दाभन्दै यसबाट स्याफ्रु शब्द बनेको भन्ने भनाइ रहेको छ । भोटेकोसी र लाङटाङखालोको दोभान बेसीमा यो गाउँ रहेकोले यसलाई स्याफ्रुबेसी भनिएको हो भन्ने भनाइ यहाँ पाइन्छ (चोलाङपाटीका होटेल व्यवसायी निमा तामाङसँग २०८० वैशाख २५ मा गरिएको कुराकानी) ।

लाङटाङखोलाको तिरैतिर चौर्रीलाई खोज्दै जाँदा लाङसिसा भन्ने ठाउँमा उक्त कृषकले चौर्री चरिरहेको देखेछ । मालिकलाई आफ्नो अगाडि देखेको केही समयपछि चौर्री एककासि त्यहीं मरेछ । उसले मरेको चौर्रीको छाला सुकाएर लैजान पन्यो भन्ने सोच राखी छाला काडेर त्यहीं नजिकैको ढुङ्गामा सुकाएछ । तर छाला त्यही ढुङ्गामा निकाल्न नमिल्ने गरी लपक्कै टाँसिएछ । अहिले पनि स्थानीयवासीहरू यही कथनलाई आधार मान्दै दैवीशक्तिका कारण यो घटना घटेको हुनसक्ने विश्वास मानेर यसैको प्रमाणस्वरूप लाङसिसामा रहेको छाला टाँसिएको भनिएको रातोढुङ्गा (चट्टान) लाई पूजा गर्ने गर्दछन् (गुरूङ, सन् २००९) । क्यानजिङबाट झण्डै छ घण्टा जति समयमा पुग्न सकिने लाङसिसालाई स्थानीयहरूले चौर्री मरेको ठाउँ (लाङको अर्थ चौर्री र सिसाको अर्थ मरेको ठाउँ) को रूपमा विश्वास गर्दै आएका छन् । लाङसिसाको डाँडाबाट उत्पत्ति भई बहने लाङटाङखोलाको वहावक्षेत्र नै लाङटाङ उपत्यकाका नामबाट चीनिन्छ । लाङटाङखोला भोटेकोसीको मुख्य सहायक खोला मानिन्छ ।

लाङसिसामा विशेष गरेर भाद्र शुक्लपूर्णिमा/ जनैपूर्णिमाका दिन रसुवा जिल्लाका बौद्धमार्गी तामाङहरूले पूजा गर्ने गर्दछन् । यस दिन गोसाईँकुण्डमा हिन्दुमार्गी र बौद्धमार्गीले पूजा गर्दछन् भने लाङसिसामा तामाङहरूले मात्र पूजा गर्ने गर्दछन् । लाङसिसा भन्ने ठाउँमा खोलाको किनारपट्टि रहेको ठूलो ढुङ्गामा पानीका तीनवटा मूलहरू रहेका छन् । पूजा गरिसकेपछि त्यस मूलबाट निस्केको पानीलाई प्रसाद मानेर खाने र घरघरमा लैजाने प्रचलन रहेको छ । यहाँको पानीको मूल फुट्ने ढुङ्गामा लाङटाङभन्दा बाहिरका लामा भाँक्री (बोम्पो) ले पूजा गर्दछन् भने छाला टाँसिएको भनिएको रातो ढुङ्गामा लाङटाङका लामाहरूले मात्र पूजा गर्ने चलन रहेको छ । लाङटाङवासी तामाङहरूले जनैपूर्णिमाका दिन लाङटाङ लिरूड हिमालको नजिकै रहेको तारना भन्ने ठाउँमा पनि पूजा गर्ने गर्दछन् । लाङसिसा र तारनामा एकएक वर्षमा पालैपालो पूजा गर्ने गरेको कुरा मिपासाङ तामाङले बताएका थिए । तारनामा लाङटाङवासीले मात्र पूजा गर्ने र लाङसिसामा भने रसुवाभरका तामाङहरूले पूजा गर्ने चलन रहेको छ । तारनामा रहेको प्राकृतिक गुफामा पूजा गर्दागर्दै गुफाभित्रबाट पानी आउने र त्यही पानीलाई प्रसाद मानेर खाने चलन यहाँ पनि रहेको छ (लाङटाङस्थित सनराइज होटेलका सञ्चालक भियाङ्जु तामाङसँग २०८० वैशाख २३ मा गरिएको कुराकानी) ।

काठमाडौँ तथा पृथ्वी राजमार्गको गल्छीबाट धुन्चे हुँदै स्याफ्रुबेसी जाने सडकमार्गबाट निजी तथा सार्वजनिक यातायातका साधनको प्रयोग गरी स्याफ्रुबेसीसम्म पुग्न सकिन्छ । यहाँबाट लाङटाङखोलाको किनारैकिनार लाङटाङ उपत्यकाको अवलोकन गर्दै क्यानजिङ र लाङसिसासम्म पुग्न सकिन्छ । यहाँ जानका लागि यो नै एकमात्र पदमार्ग हो । धुन्चेबाट सिधै गोसाईँकुण्ड गएका पदयात्रीहरू सिंगुम्बा, ठूलोस्याफ्रु, पैरो हुँदै पनि लाङटाङ क्षेत्रमा पुग्न सक्दछन् ।

गोसाईँकुण्ड

हाम्रो यात्राका लागि तय गरिएको अर्को गन्तव्य स्थल गोसाईँकुण्ड (४३८० मिटर) थियो । लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज क्षेत्रभित्र पर्ने गोसाईँकुण्ड हिन्दु तथा बौद्धमार्गीका लागि प्रमुख तीर्थस्थल मानिन्छ । भगवान शङ्करले विषपान गर्दा लागेको छटपटी मेटाउन यो ठाउँमा त्रिशुलले रोपेर जलप्रवाह गराई आफ्नो दाह शान्त पारेको भन्ने पौराणिक कथासँग यो तीर्थस्थल सम्बन्धित छ । प्रत्येक वर्ष दशहरा र जनैपूर्णिमाका अवसरमा हजारौँ श्रद्धालुहरू यहाँ मेला भर्न आउने गर्दछन् (मेचीदेखि महाकाली, २०३१) । हिन्दु पौराणिक कथाअनुसार उहिले देवता र दानवले अमृत प्राप्तिका लागि समुद्रमन्थन गर्दा उत्पन्न भएको विष दानवहरूले देवताका लागि प्रयोग गर्लान् भन्ने डरले महादेव शिवले विष पिइदिए । यो विषले शिवजीलाई यसरी पोल्यो कि उनको घाँटी नै निलो भएर आएछ । विष पिएर भएको औडाहलाई शान्त पार्न र शितलता प्राप्त गर्न शिवजी हिमाच्छादित हिमालय पर्वतका बिचको गोसाईँकुण्डको चिसो तालमा गएर डुबुल्की लगाएका थिए भन्ने

भनाइ यहाँ रहेको छ । महादेव गोसाईकुण्ड पुगेपछि पहाडमा त्रिशुल रोपी पानी निकालेर तीर्खा मेटाएको यही ठाउँ हो भन्ने विश्वास रहेको पाइन्छ । विष पिएर घाँटी निलो भएकोले भगवान शिवलाई निलकण्ठ पनि भनिएको हो भनिन्छ ।

महादेवले त्रिशुल गाडेको ठाउँलाई निलाचल पर्वत पनि भन्ने गरिन्छ । निलाचल पर्वतमा त्रिशुल गाडेर पानी निस्केको ठाउँलाई त्रिशुलधारा भनिन्छ । यही ठाउँबाट निस्केको पानीबाट बनेको ताल गोसाईकुण्डलाई निलकण्ठदह वा शिवस्नानतीर्थ पनि भन्ने गरिएको पाइन्छ । नेपाल भाषामा यसलाई शिलुदह पनि भनिन्छ । तामाङ भाषामा यसलाई डू यो भनिन्छ । जसको अर्थ पोखरी वा कुण्ड हुन्छ । भगवान् शिव यसै कुण्डमा सुखपूर्वक एकहजार दिव्य वर्षसम्म शयन गरेको विश्वास मानिन्छ । गोसाईकुण्डको पिंघमा देखिने मानव आकृतिलाई भगवान् शिवको स्वरूपाकृति मानेर त्यहाँ पुग्ने भक्तजनहरूले श्रद्धापूर्वक पूजा आराधना गर्दछन् । यो मूर्ति खरानी निलो रङको जस्तो देखिने र अनुहार गेरू रङको गलबन्दीले ढाकेकोजस्तो देखिन्छ । नौओटा गोमन सर्पका टाउकाले संरक्षण दिइरहेको यो मूर्ति पानीमा उत्तानो परेर सुतिरहेको देखिन्छ भन्दै हर्क

गोसाईकुण्ड

गुरूडले तिब्बतको भूगोलको किताब दजाम ग्लिड ग्योस बसादलाई उद्धृत गर्दै लेखेका छन् (गुरूड, सन् २००९) ।

गोसाईकुण्ड अर्थात् महादेवले त्रिशुल रोपेर पानी निकालेको ठाउँलाई नै त्रिशुलीखोलाको उद्गमबिन्दु मानिन्छ । महादेवले त्रिशुल गाडेको भनिएको ठाउँबाट तीनवटा धाराबाट बगेको पानीलाई धर्मधारा भनिन्छ । निलाचल पर्वतबाट सुन्दर तीनधारा बगेका हुनाले यसलाई त्रिशुलगङ्गा भनेर पुकार्दै जाँदा त्रिशुली नदी हुन गएको हो भन्ने विश्वास मानिन्छ । यही कारण नै धुन्चेभन्दा केही तल आफूभन्दा ठूलो भोटेकोसीमा मिसिएपछि पनि त्रिशुली नदीले आफ्नो नाम त्रिशुली नै कायम राख्न सफल भएको छ ।

त्रिशुली र कृष्णागण्डकी तनहुँ जिल्लाको देवघाटमा पुगेर भेट हुन्छन् । प्रसिद्ध तीर्थस्थल दामोदरकुण्ड भगवान विष्णु (हरि) र गोसाईकुण्ड भगवान शिव (हर) को क्षेत्र मानिन्छ । पौराणिक ग्रन्थहरूमा उल्लेख भएअनुसार शाम्भवी त्रिशुली देवनदी महादेवका जटाजुटबाट र वैष्णवी देवनदी भगवान् विष्णुका गाण्डस्थलबाट उत्पन्न भएर देवघाट धाममा दुबैको सङ्गम भएको छ । यस प्रकार दामोदरकुण्ड एवम् मुक्तिनाथबाट उत्पत्ति भएको कृष्णागण्डकी र गोसाईकुण्डबाट उत्पत्ति भएको त्रिशुलीको सङ्गम स्थल देवघाट क्षेत्रलाई हरिहर क्षेत्र भनिएको हो (दाहाल, २०६४) ।

गोसाईकुण्डलाई हिन्दुमार्गी तथा बौद्धमार्गी सबैले ठूलो आस्था र विश्वासका साथ श्रद्धा गर्ने गर्दछन् । गोसाईकुण्डमा हिन्दू धर्मावलम्बीले मात्र नभएर त्यहाँ बसोवास गर्ने तामाङ जातिहरूले पनि ठूलो आस्था र श्रद्धाका साथ पूजा आराधना गर्दछन् । गोसाईकुण्डमा पुग्ने जोकोहीले धार्मिक समन्वयको गहिरो अनुभव गर्न सक्दछन् । पौराणिक साहित्यमा उल्लेख भएअनुसार दुर्वासा ऋषिले दिएको श्राप एवम् सुरापान लगायतका पापबाट मुक्ति प्राप्त गर्न भगवान् विष्णु गोसाईकुण्डमा स्नान गरी सरस्वतीकुण्डमा शयन गरेका र ब्रम्हा पनि देवी श्रापबाट मुक्त हुनका लागि गोसाईकुण्डमा स्नान गरी विष्णुकुण्डभन्दा तल्लोपट्टिको ब्रम्हकुण्डमा शयन गरेका थिए भन्ने विश्वास गरिन्छ । महाभारत युद्धपश्चात् ब्राह्मण हत्या लगायतका पापबाट मुक्ति पाउनका लागि भीमसेनले पनि यही निलाचल पर्वतस्थित गोसाईकुण्डमा स्नानपश्चात् उमा महेश्वरको दर्शन तथा पूजादि गरेर भैरवकुण्डमा शयन गरेका थिए भनिन्छ । गोसाईकुण्डको दर्शन गरेपछि भैरवकुण्डलाई हेर्न हुँदैन भन्ने मान्यता रहेको छ । विशेष गरी श्रावण शुक्लपक्षको पूर्णिमा वा जनैपूर्णिमाका दिन यहाँ ठूलो मेला लाग्ने र यस दिन गङ्गादि सारा तीन करोड तीर्थहरू गोसाईकुण्डमा सम्मिलित हुन आएका हुन्छन् भन्ने कुरा हिमवतखण्डमा

सविस्तार वर्णन गरिएको पाइन्छ (नेपाल, २०६४) । यस प्रकार गोसाईकुण्ड र यसको वरपर रहेका कुण्डहरूमा स्नान गरी महादेवको दर्शन तथा पूजादि गरेमा सर्वपापबाट मुक्त भई दिव्यलोक प्राप्त हुन्छ भन्ने विश्वास रहेको पाइन्छ ।

विक्रम सम्वत् १५०४ ताका यक्ष मल्ल शिवपुरीको लेक, वेत्रावती, धुन्चे हुँदै गोसाईकुण्ड पुगेका थिए भन्ने भनाइ रहेको छ । यो कुण्डमा कान्तिपुरका मल्ल राजाहरूले राजगद्धीमा बसेको पहिलो वा दोस्रो वर्षमा स्नानका लागि जाने प्रचलन चलाएका थिए भनिन्छ । पृथ्वीनारायण शाहले पनि नुवाकोट विजय गरेपछि आफ्नो अधिपत्यलाई सुदृढ गर्ने उद्देश्यले विक्रम सम्वत् १८०१ ताका गोसाईकुण्ड स्नानका लागि तीर्थयात्रामा गएको तथ्य पाइन्छ । नेपाल र अङ्ग्रेजका बिच भएको युद्धताका कुमाउँ र गढवाल किल्लाको सुरक्षार्थ बडाकाजी अमरसिंह थापा खटिएका थिए । नेपाल र तत्कालीन कम्पनि सरकारका बिच वि. सं. १८७२ (सन् १८१५, नोभेम्बर २८) का दिन सुगौली सन्धि भएपछि वि. सं. १८७३ जेठ २५ गतेदेखि साउन ५ गते पूर्णिमासम्मका लागि सरकारसँग बिदा स्वीकृत गराई काँगडाबाटै गोसाईकुण्डमा पूजाआराधना तथा स्नान गर्नका लागि गएका अमरसिंह थापाले यसै ठाउँमा देहत्याग गरेका थिए भन्ने भनाइ रहेको छ (थापा, २०७३) ।

हिमाली कालो कडा चट्टानमा निर्मल जलयुक्त यो गोसाईकुण्ड पूर्वपट्टि रहेको सूर्यकुण्ड र उत्तरपट्टि रहेको भरनाबाट बनेको हो । खास गरेर दशहरा र जनैपूर्णिमाका अवसरमा यहाँ ठूलो मेला लाग्दछ । देश तथा विदेशबाट हजारौं मानिसहरू गोसाईकुण्डको दर्शनका लागि आउने गर्दछन् । यस दिन हिन्दुमागी र बौद्धमागी दुबै समुदायका मानिसहरूले अत्यन्तै श्रद्धाका साथ गोसाईकुण्डको दर्शन गरी हिमशिखरवासी महादेवको पूजा आराधना गर्ने गर्दछन् । जनैपूर्णिमाका दिन महासिद्धगुरु गोरखनाथका पात्र देवतालाई मेला भर्न गोसाईकुण्ड लैजाने चलन छ । यस दिन तागाधारीहरूले गोसाईकुण्डमा गएर जनै फेर्दछन् भने तामाङ भाँक्रीहरू तन्त्र र विद्या साधनाका लागि घरैबाट द्याङ्गो बजाउँदै यहाँ पुग्दछन् । गोसाईकुण्डबाट फर्कने क्रममा केही तीर्थयात्रीहरू सुन्दरीजलको बाटो भई पशुपतिनाथमा आएर गोसाईकुण्डबाट ल्याएको जल र सुनपाती चढाएर घरमा जाने गरेको पनि पाइन्छ ।

गोसाईकुण्डसम्म जानका लागि धेरै विकल्पहरू रहेका छन् । काठमाडौं तथा गल्छीबाट धुन्चे पुगेपछि त्यहाँबाट अलि पर रहेको घट्टेखोलाको पुल तरेपछि खेम्दी, देउराली, धिम्सा, सिंगुम्बा, चोलाङपाटी हुँदै गोसाईकुण्ड पुग्न सकिने एउटा पदमार्ग रहेको छ । स्याफुबेसीबाट लाङटाङ जाने पदयात्रीहरू फर्कने क्रममा पैरो भन्ने ठाउँबाट ठूलोस्याफु, सिंगुम्बा, चोलाङपाटी हुँदै पनि यहाँ पुग्दछन् । यसै गरी काठमाडौंको सुन्दरीजलबाट, चिसापानी, गुलभञ्ज्याङ, ठाडेपाटी, घोप्टे, फेदी, सूर्यकुण्ड हुँदै पनि गोसाईकुण्ड पुग्न सकिने अर्को पदमार्ग रहेको छ । पैसा खर्च गर्न सक्ने र पैदल हिँड्न कठिन हुनेहरू काठमाडौंदेखि हेलिकप्टरमार्फत् पनि यहाँ पुग्न सक्दछन् ।

भ्रमणका लागि
क्याम्पसबाट
प्रस्थान गर्ने
समयमा
खिचिएको
तस्बिर

भ्रमण अवधिका प्रत्येक दिनहरूको विवरण

पहिलो दिन: २०८० वैशाख १७
(बागलुङदेखि काठमाडौं)

९

धवलागिरि बहुमुखी क्याम्पस बागलुङमा व्यवस्थापन सङ्कायअन्तर्गत बिबिए छैटौं सेमेस्टरमा अध्ययनरत् विद्यार्थीहरूको नेपाल र चीनको सिमाना रसुवागढी नाका, लाङटाङ, क्यानजिङ गोम्पागाउँ, गोसाईकुण्ड लगायतका स्थानहरूको अध्ययन अवलोकनका लागि शैक्षिक भ्रमणको आयोजना गरिएको थियो। सो सेमेस्टरका २९ जना विद्यार्थी (१० जना छात्र र १९ जना छात्रा) हरू सम्मिलित भ्रमण टोली बिहान ६:३० बजे क्याम्पसको चमेनागृहमा जम्मा भइ ७:४५ मा क्याम्पसको प्राङ्गणबाट गन्तव्यतर्फ प्रस्थान गरेको थियो। बिहान ७:०० बजे नै क्याम्पसबाट प्रस्थान गर्ने हाम्रो योजना मालढुङ्गा बेनी सडकमा अघिल्लो दिनको भरीले बाटो बिग्रिएर हामीले व्यवस्था गरेको बस

बेनीबाट आउने क्रममा जाममा परेकोले केही समय विलम्ब हुन पुगेको थियो। व्यवस्थापन सङ्कायका सहायक क्याम्पस प्रमुख हिरालाल रेग्मी (पङ्क्तिकार) को नेतृत्वमा उक्त भ्रमण टोली रामरेखा (पहिला ठूलो टुनीको बोट रहेको ठाउँ नजिक) बाट बिहान ८:०० बजे म्याग्दी कोरलाको एअरकन्डीसनयुक्त भव्य गाडीमा चढी कुश्मातर्फ प्रस्थान गर्‍यो। क्याम्पस प्राङ्गणबाट क्याम्पस प्रमुख प्रा.डा. रामप्रसाद उपाध्याय, व्यवस्थापन विभागका प्रमुखलगायत सरहरूबाट बिदाइ गरिएको हाम्रो टोलीलाई रामरेखाबाट बिबिए कार्यक्रम संयोजक जोहन बज्राचार्यले बिदाइ गर्नुभएको थियो। रामरेखाबाट छुटेको बसले कुश्माबाट तीन जना विद्यार्थीहरूलाई पिकअप गरेर १०:३० बजे पोखरा लेकसाइडमा पुगेको थियो। लेकसाइडको **Red Bricks and Grill Restaurant** मा बिहानको नास्ता खाएर हामी पृथ्वी राजमार्गलाई पछ्याउँदै पूर्वतर्फ लाग्यौं।

पोखरादेखि मुगलिङसम्मको सडकखण्ड विस्तारका क्रममा रहेकोले ११:२० बजे पोखराबाट छुटेको हाम्रो बस अपरान्ह १६:२० बजे मात्र कुरिनटारमा पुग्यो। त्यहाँको न्यू थकाली भान्सा घरमा खाना खाएर १७:०० बजे हामी काठमाडौंतर्फ लाग्यौं। बेलुकी ८:३० बजे बालाजु बसपार्कमा पुगेपछि पहिलो दिनको हाम्रो यात्रालाई सुरक्षित गन्तव्यमा पुऱ्याउने कुशल चालक पर्वत जलजला वडा नं. ८ निवासी गणेश सापकोटालाई धन्यवाद दिँदै बिदाइ गरेपछि हाम्रा पाइलाहरू पर्वत युनिक गेस्ट हाउस (भ्रमण टोलीका सदस्य अस्मिता शर्माको दिदीको गेस्टहाउस) तर्फ मोडिए। गेस्ट हाउसमा भोला र सामान राखेपछि हामी सबैले लामो पदयात्राका क्रममा आवश्यक पर्न सक्ने छुटफुट भएका औषधी, चकलेट लगायतका सामानहरू खरिद गर्‍यो। गेस्ट हाउसमा बास बस्ने व्यवस्था गरेपछि पहिलो दिनको यात्रालाई जसोतसो विश्राम गरियो। पहिलो दिनको यात्रामा नेपालको विकास निर्माणको गति, योजना व्यवस्थापन लगायतका पक्षहरूको बारेमा घोट्लिदै भोलि बिहानदेखि हुने रसुवागढीसम्मको यात्रा स्मरण गर्दै बेलुकाको खाना खाएर सबै जना आ-आफ्नो कोठामा आराम गर्‍यो।

दोस्रो दिन: २०८० वैशाख १८

(काठमाडौँदेखि रसुवागढी/स्याफूबेसी)

शैक्षिक भ्रमणको दोस्रो दिन अघिल्लो साँझको सल्लाहअनुसार पशुपतिनाथ मन्दिरको दर्शनमा जानका लागि सबै जना बिहान पाँचबजे नै तयार भइसकेका थियौं । दोस्रो दिनको यात्राको लागि व्यवस्था गरेको बस गोंगबु बसपार्कमा आइसकेको थियो । गेस्ट हाउसबाट सबै जना निस्किएर बिहान ५:४५ बजे पशुपतिनाथ मन्दिरको दर्शनका लागि प्रस्थान गर्नुभयो । संयोगवश त्यस दिन सोमबार परेकोले पशुपतिनाथमा दर्शनार्थीहरूको बाक्लो उपस्थिति रहेको थियो । त्यहाँ दर्शनार्थीको लामो लाइन थियो । लाइनमा बसेर पूजा गर्न धेरै समय लाग्ने ठहर गरी हामी मन्दिरको वरिपरि घुमेर मात्र दर्शन गर्नुभयो । त्यहाँ केही समय सामूहिक र व्यक्तिगत रूपमा तस्वीर खिच्ने काम सिध्याइसकेर करिब ७:१५ बजे पशुपतिनाथबाट प्रस्थान गर्नुभयो । बिहान ७:३० बजे सामाखुशी चोकको साँघुरो मार्गबाट टोखा नगरपालिका हुँदै शिवपुरी निकुञ्जको बाटो पछ्याउने गरी हाम्रो बस मोडियो । टोखानिवासी स्थानीयहरूले खेतमा गहुँ काटिरहेका दृश्यहरू नियाल्दै शिवपुरी राष्ट्रिय निकुञ्ज क्षेत्रभित्रको साँघुरो, उकालो र धेरैजसो ढलान गरिएको सडक हुँदै ८:०० बजे शिवपुरी पिकस्थित जगातमा पुगेर निकुञ्ज कार्यालयको सुरक्षापोस्टमा गाडीको इन्ट्री गर्नुभयो । तत्पश्चात् काठमाडौँ र नुवाकोटको सीमाना पानीमुहान (८:१० बजे) मा पुनः गाडी इन्ट्री गराएर नुवाकोट जिल्लामा हामी प्रवेश गर्नुभयो । पानीमुहानदेखि एकदमै साँघुरो, घुम्ती र ओरालो सडक हुँदै नुवाकोटको थानाभञ्ज्याङ (८:३०) मा पुगेर बिहानको नास्ता खाएर ९:१५ बजे त्यहाँबाट हाम्रो टोली अगाडि बढ्यो । शिवपुरीको लेकबाट ओरालो भरिसकेपछि तादीखोला र लिखुखोलाले बनाएको उपत्यका छिचोल्दै छहरेबजार, ढिकुरे, गङ्गटे, बटार हुँदै १०:४० बजे नुवाकोट जिल्लाको सदरमुकाम विदुरमा हामी पुग्यौं । तादीखोला र लिखुखोलाले बनाएको बगरमा हाम्रो कालीगण्डकीमा नाचेजस्तै बालुवा तथा ढुङ्गा बोकेका दर्जनौं ट्रिपर, ट्र्याक्टर र डोजरहरू नाचिरहेका देखिन्थे । नदीनाला र प्राकृतिक सम्पदालाई मानव समुदायले कसरी दोहन गरिरहेको छ भन्ने कुरालाई यहाँ पनि स्पष्ट रूपमा देख्न सकिन्थ्यो । बाटो तथा खोलाको किनारामा रहेका फराकिला फाँटहरूमा स्थानीय कृषकहरूले लगाएका तरकारीहरू र गहुँबाली देख्न सकिन्थ्यो । बटार नजिकैबाट पृथ्वी राजमार्गको गल्छीसम्म जाने नयाँ राजमार्ग सुरु हुने र त्यहाँबाट करिब दुई घण्टामा सार्वजनिक बसमा गल्छी पुग्न सकिने रहेछ । विदुर नगरपालिकाको ढुङ्गेबजारबाट त्रिशुली बजारतर्फ जाने र रसुवाको धुन्चेतर्फ जाने बाटो छुट्टिदोरहेछ । हाम्रो बस धुन्चेतर्फ जाने बाटोमा मोडियो ।

भ्रमण जाने दिन तय भएपछि नै मौसम बिग्रिरहेको थियो । बागलुङमा पनि १५ र १६ गते पानी परिरहेको थियो । १७ गतेका दिन मौसम सफा भए तापनि १८ गतेका दिन शिवपुरीको लेक कटेपछि मौसमले पुनः चुनौती दिन थालेको थियो । नुवाकोटको विदुरसम्म पुग्दा सिमसिम पानी परिरहेको थियो । विदुर बजारभन्दा केही माथि रहेको बान्द्रेमा १०:५५ बजे

बिहानको खाना खाएर ११:३५ बजे त्यहाँबाट हामी अगाडि बढ्यौं । नयाँ ठाउँको बाटोका बारेमा धेरै कुराको जानकारी नभएकोले खाजा खाने र खाना खाने समय तथा स्थानको तालमेल मिलाउन नसक्दा बिहान नास्ता खाएको दुई घण्टामा नै खाना खान परेको थियो । सुरुमा त केही विद्यार्थीहरू खाना खान इन्कार गर्दै थिए तर बान्द्रेबाट गएपछि खानाखाने ठाउँ भनेको धुन्चे हो । त्यहाँ पुग्दा तीन चार बज्न सक्दछ भनेर बस चालक रमेश खड्काले भनेपछि सबै जनाले रूचो मात्रामा खाना खायौं ।

बान्द्रेबाट अगाडि बढेपछि ११:५५ बजे नुवाकोट र रसुवा जिल्लाको सीमाना तथा फलाङ्खुखोला र सलाङ्खुखोला त्रिशुली नदीमा मिसिएको सङ्गमस्थल वेत्रावती (उत्तरगया गाउँपालिका-५) मा पुग्यौं । पौराणिक मान्यताअनुसार समुन्द्रमन्थन गर्दा निस्केको हलाहल विषपान गरेपछि उत्पन्न भएको दहनलाई शान्त पार्न भगवान् शिवले गोसाईँकुण्डमा डुबुल्की लगाएका थिए । यहाँ जाने क्रममा शिव भगवान्ले टेकेर लगेको वेतको लौरी गाडेको ठाउँबाट उत्पन्न भएको गङ्गा नै वेत्रावती नदी भएको विश्वास मानिन्छ । यही नदीको नामबाट यो ठाउँलाई वेत्रावती भनिएको हो । नेपाल र तिब्बतबिच भएको युद्धको समयमा यी दुई देशबिच सन्धि भएको ऐतिहासिक ठाउँमा पुग्दा इतिहासमा पढेको घटनाका बारेमा स्मरण भयो । नेपाल र भोटबिचको व्यापारिक सम्बन्ध प्राचीनकालदेखि नै रहेको तथ्य पाइन्छ । मल्लकालीन राजाहरूले भोटमा नेपाली मुद्रा प्रचलनमा ल्याएका थिए । विभिन्न कालखण्डमा व्यापारिक लेनदेनमा भएको खटपटका कारण नेपाल र भोटबिच ठूलाठूला युद्ध पनि भएको इतिहास पाइन्छ । राजा प्रतापसिंह शाहको पालामा वि.सं. १८३२ मा नेपाल भोट सन्धि (धर्मपत्र) भएको थियो । रणबहादुर शाहको शासनकालमा चीनको आड लिएर यस सन्धिलाई तोडेर भोटले युद्धको धाक दिएकोले वि.सं. १८४८ मा दामोदर पाण्डे र बमबहादुर शाहको नेतृत्वमा भोट आक्रमणमा गएको नेपाली फौजले शिकारजोडसम्म आफ्नो अधिपत्य कायम राखेको थियो । वि. सं. १८४९ को माघ महिनातिर भोटको सहायताका लागि चीनिया सेनाको ठूलो फौज सरासर नेपालतिर बढ्यो । विभिन्न ठाउँमा नेपाली सेनाले गरेको अवरोधलाई पन्छाउँदै केरूङ र त्रिशुलीको घाँटी भई चीनिया सेना नेपालभित्र पसे । धैबुङ वेत्रावतीमा दुबै पक्षका बिच भएको घमासान युद्धमा दुबैतर्फ ठूलो क्षती भएको थियो (भण्डारी, २०२५) । चीनिया सेना त्यसपछि पनि अगाडि बढेर पाँचमानेभञ्ज्याङ आइपुगे । चीनिया फौजको तीनतर्फ रहेको वनका रूखहरू र गाईवस्तुका सिडमा राँकोहरू बाँधेर नेपाली सेनाले प्रदर्शन गर्दा चीनियाहरू आफूलाई अनगिन्ती नेपाली फौजबाट घेरिएको ठानी भागेर गए । यसपछि रसुवागढीसम्म नेपालको सीमाना हुने गरी वेत्रावतीमा नेपाल र चीनिया पक्षबिच सन्धिपत्र भएको थियो (मेचीदेखि महाकाली, २०३१) ।

वेत्रावतीबाट बोगटीटार, लहोपौवा, राम्चे, बेतिनी, धारापानी, कटुञ्जे, स्याउबारी, कालिकास्थान, गुम्बाडाँडा, ग्राड, ठाडे, सोले हुँदै अपरान्ह ३:३० बजे हामी रसुवा जिल्लाको सदरमुकाम धुन्चे (गोसाईँकुण्ड गाउँपालिका-६) स्थित सैनिक चेकपोस्टमा पुग्यौं । लाडटाड र गोसाईँकुण्डको यात्रामा निस्केका हामीहरूले चेकपोस्टभित्र रहेको निकुञ्ज कार्यालयमा जनही रू. १०० को प्रवेश शुल्कवापतको रसिद काटेर धुन्चे (२०२० मिटर) तर्फ लाग्यौं । सुरक्षापोस्टका सैनिकहरूले सबै जनाको भोला खोलेर चेक गर्न खोज्दै थिए । तर हामी क्याम्पसको विद्यार्थी लिएर भ्रमणमा आएको हो । कपडा, खानेकुरा र औषधिबाहेक केही छैन भनेर क्याम्पसको पत्र कार्यालयमा बुझाएपछि भोलाहरू खोल्ने भनभटबाट मुक्ति मिल्यो । लाडटाड राष्ट्रिय निकुञ्जको क्षेत्र भएकोले सुरक्षाजाँच भने कडा नै हुँदोरहेछ ।

धुन्चेको आसपासमा पुग्दा ठाडे भन्ने ठाउँमा हामी चढेको बसभन्दा अगाडिको ट्रकको टायरबक्स बिग्रिएर सडकमा ट्राफिकजाम भएको रहेछ । सुरुसुरुमा त ट्रकको टायरबक्स बन्न चारपाँच घण्टा जति लाग्दछ भन्ने थियो । पछि करिब एक घण्टामा सामान्य मर्मत गरी ट्रकलाई साइडमा लगाएर अबरूद्ध बाटो खोल्ने काम भयो । वेत्रावतीबाट माथि लागेपछि ठूलो वर्षा भएको र पहाडी इलाका भएकोले कुहिरोले ढपक्कै ढाकेको हुँदा सडकमार्ग वरपरका बस्ती, डाँडापाखा केही पनि देख्न सकिने अवस्था थिएन । यहाँसम्म कि सडकको किनारामा राखिएका साइनबोर्डमा लेखिएका अक्षर पनि देख्न मुश्किल परेको थियो । नयाँ ठाउँ, नयाँ सडकमार्ग, साँघुरो र घुम्तीयुक्त सडक, दिनभरिको भरी, यात्रा त्यसै निसारिसदोजस्तो भएको थियो । तर पनि बिचबिचमा विद्यार्थीहरूले बसभित्र गीत गाउँदै नाच्दै गरेकोले मन भने प्रफुल्लित नै रहेको थियो । यस बिचमा बाटोमा कतैकतै पातला तामाङ बस्ती देखिन्थे । धेरैजसो घरको धुरीमा त्रिशुल गाडिएको देखिन्थ्यो । तामाङहरूले आफ्ना घर अगाडि कसैले पक्की र धेरैजसोले ढुङ्गा चीनेर मानी र छोर्तेन बनाएका देखिन्थे । आफ्ना कुल पितृहरूको बैकुण्ठमा बास होओस् र पुण्य प्राप्त होओस् भनी छोर्तेन र मानीहरू बनाउने चलन यहाँ रहेछ ।

रसुवा जिल्लाको सदरमुकाम धुन्चेमा पुगेपछि त्यहाँबाट देख्दै डरलाग्दा भिर पहराहरूको खोजमा निर्माण गरिएको

स्याफ्रुबेसीमा बुद्ध गेष्ट हाउँसका सञ्चालकसँग सामूहिक तस्वीर

ओरालो र साँघुरा घुम्ती भएको सडकमार्गबाट आइ नै सिरिडिसिड हुने गरी हामी स्याफ्रुबेसीतर्फ लाग्यौं । धुन्चेदेखि स्याफ्रुबेसीसम्मको १४ कि.मि. लामो सडकमार्गमा ठूलोभार्खु, सानोभार्खु, त्रिशुलीखोला, चिलिमे हाइड्रोपावरको पावरहाउस हुँदै करिब ४:१५ मा हामी स्याफ्रुबेसी भन्ने ठाउँमा पुग्यौं । हाम्रो दोस्रो दिनको गन्तव्य भनेको नेपाल र चीनबिचको सीमानामा पर्ने रसुवागढी नाका रहेकोले स्याफ्रुबेसीमा अलमल नगरी सिधै रसुवागढीतर्फ लाग्यौं । भोटेकोसीको किनारैकिनार कच्ची सडकबाट ठाउँठाउँमा सुरक्षा पोस्टमा इन्ट्री गर्दै हाम्रो बस अगाडि बढिरहेको थियो । भोटेकोसीमा रसुवागढी, चिलिमे, टिमुरे, साडजेड लगायतका जलविद्युत आयोजनाहरूको निर्माण स्थलको अवलोकन गर्दै अपरान्ह ५:०० बजे रसुवागढी नाकामा नेपालको सुरक्षापोस्ट अगाडि पुगेर हाम्रो गाडी रोकियो । रसुवागढी नाकामा पुग्ने लाग्दा बाटोको दायाँबायाँ सयौं ट्रकहरू चीनबाट सामान ल्याउनका लागि पालो पर्खेर लाइनमा राखेको देख्न सकिन्थ्यो । यहाँ नेपालमा ल्याउनका लागि नेपाली व्यापारीहरूले चीन (तिब्बत) बाट आयात गरेका सयौं कारहरू भन्सारमा इन्ट्रीका लागि राखेको कुरा पनि

अवगत भयो । संयोगवश बेलुकीपख आकाश अलि उम्रिएको थियो । पानी पर्न रोकिएको थियो । तर पनि लेकको चिसो र भोटेकोसीको सिरेटोले मुटु हल्लाउने गरी गजबसँग सेकेको थियो ।

चीन र नेपाललाई जोड्ने गरी रसुवागढीस्थित लेडदेनखोलामा बनाइएको पक्की पुलको ठीक बिचमा नेपाल र चीनको सीमाना छुट्टिने गरी साँध राखिएको छ । रसुवागढी चेकपोस्टमा रहेका सुरक्षा निकायका पदाधिकारीहरूले लेडदेनखोलाको पश्चिमपट्टि किनारामा बन्दै गरेको पक्की भवन नेपालकै सीमानाभित्र पर्ने भए तापनि चीन सरकारले बलजफ्ती बनाइरहेको कुरा जानकारी गराइरहनु भएको थियो । रसुवागढीबाट केरूडसम्मको दुरी २४ किलोमिटर रहेको कुरा पनि हामीलाई अवगत भयो । हामीहरूको चाहना चीनपट्टि रहेको व्यापारिक कम्प्लेक्समा पुगेर केही सामानहरू खरिद गर्ने रहेको थियो । तर बेलुका ५:०० बजेमात्र हामी त्यहाँ पुगेकोले पुल तरेर चीनको भूमि स्पर्श गर्ने सपना भने सबैको अधुरो रह्यो । बाहिरबाट जानेहरूलाई दिउँसो ३:०० बजेदेखि नै गेट बन्द हुँदोरहेछ । ३:०० बजेभित्र पुग्नेलाई पनि पालैपालो तीन जनाका दरले चीनपट्टि जान पाइने व्यवस्था रहेको कुरा थाहा पाउँदा हाम्रो टोलीलाई रसुवागढीको पुल तरेर चीनपट्टि गएर आउन नै दिनभरिजस्तो लाग्ने रहेछ भन्ने महसुस भयो । चीनतर्फ जान नपाए पनि नेपाल आमाकै भूमिबाट चीनतर्फको दृश्यहरू र सीमानामा निर्मित विशालकाय भवनहरूको दृश्य अवलोकन गर्दै र क्यामेरा तथा मोबाइलमा फोटोहरू कैद गर्दै करिब एक घण्टा हामीले त्यहाँ बितायौं ।

रसुवागढी नाका

रसुवागढी नाकामा पुग्दा विकासोन्मुख र विकसित मुलुकको आर्थिक विकास र भौतिक पूर्वाधार विकासको अवस्था प्रस्टैसँग भेड पाउन सकिन्थ्यो । नेपालतर्फको सुरक्षापोस्ट कच्ची र जस्तापाताले छाइएको थियो भने चीनतर्फ देख्दै अत्तलिन खालका सुविधासम्पन्न संरचनाहरू निर्माण भएको देख्न सकिन्थ्यो । नेपाल सरकारले भोटेकोसीको पूर्वी किनारामा अध्यागमन कार्यालय र पक्की सुरक्षापोस्ट निर्माण गर्दैरहेको कुरा एक सुरक्षाकर्मीले बताएका थिए । यहाँस्थित अध्यागमन कार्यालय वि. सं. २०७२ को विनाशकारी भूकम्पका समयमा भत्किएको थियो । कोरोनाको महामारी र लकडाउनका समयमा सुनसान र बन्दजस्तै रहेको रसुवागढी नाका २०७९ चैत्र १८ गतेदेखि पुनः सञ्चालनमा आएपछि चहलपहल बढ्दै गएको छ । विगत ३८ महिना अगाडिदेखि मानिसहरूको आवतजावत र ३५ महिनादेखि आयात निर्यात ठप्प भएको यो नाकालाई दुईतर्फी रूपमा नै मानिसहरू आवतजावत गर्न र सामान निकासी पैठारी गर्न पाउने गरी सञ्चालनमा ल्याइएको थियो । यो नाका

हुँदै रसुवा जिल्लाका स्थानीयवासी केरूडसम्म घुम्न जाने र चीनियाहरू पनि टिमुरे र स्याफ्रुबेसीसम्म घुम्न आउँदा रहेछन् । स्थानीयवासीलाई परिचयपत्रका आधारमा आवतजावत गर्ने सुविधा दिइएको छ । यही नाका हुँदै चीनको भ्रमणमा आएका अन्य मुलुकका पर्यटकहरू पनि यही नाका हुँदै नेपाल भ्रमणमा आउने गरेको कुरा अवगत भयो ।

यति विकट ठाउँमा बसेर सुरक्षाकर्मीले नेपालको रखवारी गरेको देखेर उहाँहरूलाई सम्मान व्यक्त गर्दै हामीहरू फर्किने तरखर गर्न थाल्यौं । गोधुली साँभमा रसुवागढीको प्राकृतिक दृश्य, पहरामा चरिरहेका घोरलहरू तथा भोटेकोसीको सुसाहटले दिनभरको भरी तथा गाडीको पट्यारलागदो यात्राले थकित भएका हामीहरूलाई प्रफुल्लित बनाएको थियो । सुरक्षाकर्मीबाट ६:०० बज्नु नभ्याउँदै फर्कनका लागि निर्देशन भयो । नयाँ र सुन्दर ठाउँमा मन अघाउने गरी फोटोहरू खिच्न र टिकटक बनाउन नपाइकनै रसुवागढीलाई बिदाइ गर्नुपर्ने अवस्था आयो । रसुवागढीको रमाइलो दृश्यलाई हेरिरहन मन लागदालागदै पनि करिब साँभको ६:१५ मा हामीहरू पुनः बेलुकाको वासबस्ने ठाउँ स्याफ्रुबेसीतर्फ फर्कियो । दोस्रो दिनको हाम्रो यात्रालाई कुशलताका साथ गन्तव्यमा पुऱ्याउने सवारीचालक विदुर नगरपालिका निवासी रमेश खड्कालाई

बेलुकी ७:०० तिर रसुवा जिल्लाको स्याफ्रुबेसीबाट धन्यवादसहित बिदाइ गरी आ-आफ्ना भोलाहरू बोकी हामीले व्यवस्था गरेको बुद्ध गेस्ट हाउसमा प्रवेश गर्नुपर्ने । पदयात्रालाई सहज बनाउनका लागि हामीले व्यवस्था गरेको ट्रेकिङ गाइड मिडमार तामाङ गेस्ट हाउसमा आइसकेका रहेछन् । भोलिदेखिको यात्रा मिडमारको निर्देशनमा अगाडि बढ्ने कुराको कल्पना गर्दै उनीसँग केही समय भलाकुसारी गर्नुपर्ने । साँघुरो, नागवेली परेको अग्लो भिरको बाटोमा हुत्तै र गुड्दै रसुवागढी पुगेर स्याफ्रुबेसी फर्कदा शरीर त ओइलाएको सागजस्तै लल्याकलुलुक भएको थियो । तर मनमा उत्साह भने पटकै घटेको थिएन । भोलिपल्ट बिहानदेखि शुरु हुने पैदलयात्रा र लखतरान शरीर सम्भेर आफ्नै शरीरप्रति पनि त्यति धेरै विश्वास लागेको थिएन । भ्रमणमा सहभागी सबैको अवस्था उस्तैउस्तै थियो । तर निराश भने कोही पनि देखिदैनथे । सफा र सुन्दर कोठाहरू एवम् गेस्ट हाउस सञ्चालकको मिठो आतिथ्यता ग्रहण गर्दै हामीहरू कोही एटेचड र कोही कमन खालका कोठाहरूमा बस्ने गरी चाँजोपाँजो मिलाउनपट्टि लाग्यौं । आ-आफ्नो बस्ने कोठाको टुङ्गो लागेपछि फ्रेस भएर करिब आठ बजे खाना खाएर भोलिको गन्तव्य लाडटाडतर्फको पैदल यात्रा भएकोले सबै जनालाई बिहान ६:०० बजे तयारी भइसक्नका लागि अनुरोध गर्दै आराम गर्नुपर्ने ।

अघिल्लो रात काठमाडौंको वासमा त्यति सजिलो महसुस नगरेका हामीहरूले बुद्ध गेस्ट हाउसको होटल व्यवस्थापन र खाना तथा खाजाको व्यवस्थालाई स्तरीय मानेर मनमा कुरा खेलाउँदै निद्रादेवीका काखमा लपेटियो । चारैतिर अग्ला भीमकाय पहाडहरूको खोचमा लाडटाडखोला र भोटेकोसीको एकोहोरो सुसाहटका बिचमा मस्त निदाइरहेका बेला पनि सपनामा भने आफ्नै जन्मगाउँको घर आँगनमा मन डुलिरहेको थियो । स्थुल शरीर जहाँ भए पनि तन्द्राले भने आफ्नै जन्मठाउँलाई छोड्न सक्दोरहेनछ भन्ने अनुभूति भयो ।

हामीहरूले यात्राको मिति तय गरेदेखि नै मौसम अनुकूल भएको थिएन । वैशाख १८ गतेको बिसनै नसकिने भरीले मन डराइरहेको थियो । किनकि ३१ जनाको नेतृत्व गरेर रसुवागढी पुगी स्याफ्रुबेसीबाट लाडटाड उपत्यकाको क्यानजिङ गोम्पागाउँ पुगेर पुनः गोसाईकुण्डसम्म पुग्ने कुरा सम्भेर मन त्यसैत्यसै अत्तालिन्थ्यो । तर पनि सहभागी विद्यार्थी भाइबहिनीहरूको कुशल व्यवस्थापन तथा समन्वय देखेर अत्तालिएको मन एकछिन पछि सामान्य भइहाल्यो । हामीले त आफ्नो काबुमा रहनसक्ने कुराको मात्र चीनता लिने हो । काबुभन्दा परको कुरालाई चीनता लिएर बस्नुको कुनै अर्थ छैन भन्ने कुरा अनुभूत गर्दै जसोतसो मनलाई शान्त पार्ने काम गरियो । गेस्ट हाउसको टपमा रहेको कोठामा रात बिताउने मेसो परेकोले राति दुईपटकसम्म बाहिर निस्केर आकाशलाई नियालें । चकमन्न रातमा ताराहरू चमचमाइरहेको दृश्यबाहेक केही देख्न सकिदैनथ्यो । मौसम न हो । कतिवेला के हुन्छ? कसलाई थाहा हुन्छ र? मौसम सुधेन भने के गर्ने होला? भन्ने चीनता लागिरहेको थियो । तर विहानिपख मौसम खुल्ने भयो भन्ने आशा जागृत भयो । शहरको कोलाहलमा बस्ने बानी परेका हामीहरूलाई भोटेकोसीको एकोहोरो निस्सार सुस्साहटले पहरा दिइरहेको आभाष हुन्थ्यो ।

पशुपतिनाथ मन्दिर परिसरमा सहयोग गर्दै

3

तस्रो दिन: २०८० वैशाख १८ (स्याफ्रुबेसीदेखि लामा होटेल)

बुद्ध गेस्ट हाउसमा विश्राम लिएका हाम्रा तनहरूलाई मिरमिरेमै चराहरूको चिरबिर आवाज (कलरव) ले ब्युँभाइदियो। यो कलरवले ए संयोजक अब उठ्, क्यानजिङ गोम्पागाउँसम्म पुग्न हिडेको तँ यति वेलासम्म सुतेर हुन्छ? भनेजस्तै लाग्थ्यो। प्रातःकालमा स्याफ्रुबेसीको मौसम सफा रहेको थियो। बिहानको नित्यकर्म पुरा गरी ठिक ६:३० बजे नास्ताका लागि सबै जना तयार भयौं। नास्ता खाएपछि स्याफ्रुबेसीमा केही सामानहरू खरिद गर्ने कार्य गरियो। गेस्ट हाउसका

सञ्चालक याङजी लामासँग सबै जनाले सामूहिक तस्वीर खिचायौं। केही भाइ बहिनीहरू भने स्याफ्रुबेसीबाट डेग नै नचल्ने होकी भैं गरी फोटो खिचन र टिकटक बनाउन व्यस्त रहेका थिए। आजदेखिका भण्डै आठ दिनसम्म त हामीले पैदल यात्रा नै गर्नुपर्नेछ। एकै ठाउँमा यति धेरै समय खर्च गरियो भने तोकिएको गन्तव्यमा पुग्न सजिलो हुँदैन भन्दै कराइरहँदा पनि कसैलाई तातो लागेजस्तो मानिन। सबैलाई छिटोछिटो गेस्ट हाउसबाट बाहिर निस्कनका लागि अनुरोध गर्दै विस्तारैविस्तारै बिहान ७:३० बजेदेखि ८:०० बजेसम्म हामीहरू सबै भोटेकोसीमा रहेको भोलुङ्गेपुल तरेर लाङटाङखोलालाई पछ्याउँदै पछ्याउँदै उकालोतर्फ मोडियौं।

गेस्ट हाउस सञ्चालक याङजी लामाले तपाइँका विद्यार्थीहरू त देउताजस्तो सोभा रहेछन्। खाना खाएर सबै जना आ-आफ्नो कोठामा सुत्ने। हल्ला कसैले पनि नगर्ने। कहिलेकाँही त सरलाई नै गाली गर्ने र सरले भनेको मान्दै नमान्ने विद्यार्थीहरूलाई पनि वास दिनु परेको छ। तपाइँहरूलाई देख्दा त अचम्म लाग्यो सर! भनेर छुट्टिने वेलामा भनेका वाणीले मन त्यसै गद्गद् भयो। यही मिठो सम्भनालाई सङ्गाल्दै फेरि भेटौँला है आमा भन्दै मुस्ताङकी चेली छिरिङ छुट्टुनको कर्म घरबाट हामीहरू ओभेल पय्यौं। स्याफ्रुमै फेन्सी पसल चलाएर बसेका स्थानीय व्यापारीले काठमाडौँको नजिकै भएर पनि रसुवा जिल्ला भौतिक र आर्थिक विकासका दृष्टिले पश्चिम नेपालका रूकुम, रोल्पाभन्दा पनि पछाडि रहेको कुरा व्यक्त गर्दै थिए। पर्यटनको बलियो सम्भाव्यता रहेको भए तापनि राज्यका तर्फबाट आवश्यक पूर्वाधारको विकास हुन नसक्दा पर्यटन व्यवसायलाई अपेक्षित रूपमा अगाडि बढाउन नसकिएको कुरा उनले बताउँदै थिए।

१९ गते बिहान ८:०० बजे स्याफ्रुबेसीबाट हामीहरूको अन्तिम टोली लाङटाङतर्फ प्रस्थान गर्‍यो। भोटेकोसी र लाङटाङखोलामा रहेका पुलहरू तरेर हामी कच्ची सडकमार्ग हुँदै लाङटाङखोलाको किनारैकिनार पूर्वी दिशाको उकालोतर्फ लाग्यौं। लाङटाङ सिनो हाइड्रो पावर (२० मेघावाट) को

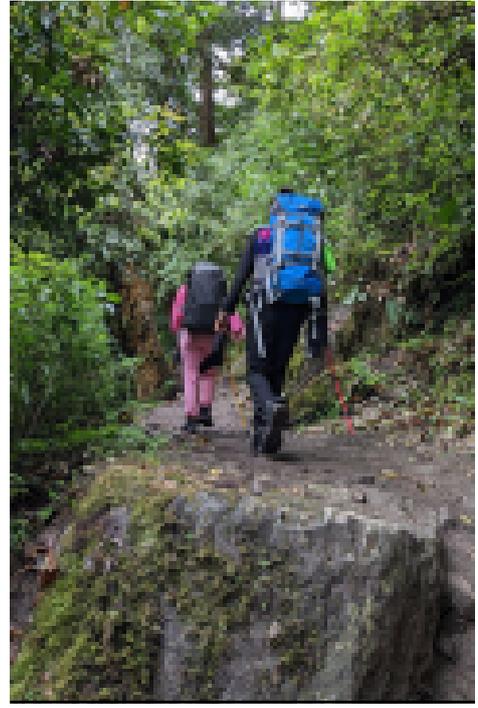

ट्रेकिङको क्रममा पानी परेपछि रेनकोटमा यात्रुहरू

विद्युत उत्पादनगृह निर्माणस्थलदेखि ड्यामसाइड रहेको पैरो भन्ने ठाउँसम्म निर्माण कम्पनीले खोलेको मोटरबाटोको ट्र्याकलाई पछ्याउँदै हामीहरू अगाडि बढ्यौं। पैरो भन्ने ठाउँ नजिकैबाट गोसाईँकुण्डतर्फ जाने बाटो छुट्टिदोरहेछ। त्यो बाटोबाट फर्केर आउँदा गोसाईँकुण्ड जाने वाचा गर्दै हामीहरू लाङटाङतर्फको बाटो समातेर अगाडि बढ्यौं। पहिलो दिनको यात्रा भएकोले विस्तारैविस्तारै हामी सबैको गति अगाडि बढेको थियो। तेस्रो दिनको बिहानको खाना खाने ठाउँको व्यवस्था बम्बोमा गरिएको थियो। बिहान ७:३० बजे स्याफ्रुबेसीबाट छुटेका हामीहरूको पहिलो टोली बिहान १०:३० बजे खाना खाने ठाउँमा पुगेको थियो भने अन्तिम टोली ११:३५ मा पुगेको थियो। खाना खाइसकेपछि भोलामा रहेका केही सामानहरू बम्बोस्थित हाटेलमा नै राख्ने निधो गरियो। एघार दिनका लागि पदयात्रामा हिडेका हामीहरूका भोलाहरू सामानले भरिभराउ नै थिए। गोसाईँकुण्डका लागि फर्केर आउने बाटो यही भएकोले सबै जनाले केही

सामानहरू निकालेर चारओटा बोरामा हालेर होटेलमा राख्यौं । सामान होटेलमा राखेर जानु भनेर होटेल सञ्चालकले सुभाएका थिए ।

त्यस दिनको हाम्रो गन्तव्य लामा होटेल (२८४० मिटर) सम्म रहेकोले करिब अपरान्ह १२:४५ मा हामीहरू त्यसतर्फ प्रस्थान गर्नुभयो । अपरान्ह १:१५ बजे लाडटाङखोलाको पुल तरेपछि रिम्चीसम्मको ठाडो उकालो बाटो पार गर्दै हामीहरू बेलुकी बास बस्न लामा होटेलमा पुगेका थियौं । रिम्चीमा पुगेपछि लामा होटेलसम्मको बाटो भने त्यति धेरै उकालो छैन । पहिलो टोली २:४५ बजे, दोस्रो टोली ३:१५ बजे, तेस्रो टोली ३:३० बजे र अन्तिम टोली करिब ४:०० बजे (स्याफ्रुबेसीबाट ७ देखि १० घण्टासम्मको हिँडाइपश्चात्) लामा होटेलमा पुगेका थियौं । लामा होटेलमा वास बस्ने प्रबन्ध मिलाएपछि होटेलको डाइनिङ हलमा रहेको फलामे चुल्होको वरिपरि हामीहरू भुम्मिएर बस्यौं । दिउँसो १२ बजेदेखि अविचल परेको पानीमा भिज्दै उकालो चढेका हामीहरूलाई चिसोले कक्रककै पारेको थियो । आगोको नजिकै बस्न पाउँदा अति नै सुखानुभूति हुन्थ्यो । लामा होटेलमा बेलुकाको खाना खाएपछि होटेल सञ्चालकको अनुमति लिएर हामीहरू एकछिन नाचगान गरेर रमाइलो गर्नुभयो । यो रमाइलोलो दिनभरिको हिँडाइको दुःख बिर्साइदिएको थियो । दिउँसो पैरोमा भेटिएको सर्जी होगेन भन्ने विदेशी पर्यटक पनि हामी वास बसेकै होटेलमा बस्न आइपुगे । उनी पनि हामीहरूसँगै मच्चीमच्ची नाचन थालेपछि वातावरण अभै रमाइलो बन्यो । करिब १० बजेसम्म नाचगान गरेर भोलि बिहान ६:३० बजे सबै जना चाँथो दिनको यात्राका लागि तयार भैसक्ने भन्दै आ-आफ्नो कोठामा गएर आराम गर्नुभयो ।

लाडटाङ क्षेत्रको पदयात्रा धेरै विदेशी पर्यटकको रोजाइको क्षेत्र भएकोले बेल्जियम, बेलायत, फ्रान्स, इजरायल, दक्षिण कोरिया, लेवनन, स्वीटजरल्याण्ड, जर्मनी आदि देशका पर्यटकहरू यहाँ पदयात्रा र हिमाल आरोहणका लागि आउने रहेछन् । हाम्रो तेस्रो दिनको यात्रामा पनि थुप्रै विदेशी पर्यटकहरू भेटिएका थिए । नेपालीहरू पनि फाट्टफुट्ट रूपमा सानोसानो समूह बनाएर पदयात्राका लागि यहाँ आउने गर्दा रहेछन् । यही क्रममा पैरोबाट बम्बो होटेलमा जाने क्रममा लक्जेम्बर्गबाट एकलै लाडटाङ पदयात्राका लागि आएका सर्जी होगेन नाम गरेका पर्यटकसँग भेट भयो । हाम्रो एक जना विद्यार्थीले उसलाई "I think, Luxmberg is the second richest country in the world." भनेर सुनाएपछि उसले "I don't know what position of my country. But I know your country Nepal is the richest country in the world as comparing to natural beauty. You have mount Sagarmatha and large himalyan range." भनेर भन्दा गर्वले छाती ढक्क फुलेको थियो । हामीले आफ्नो छातीभित्र रहेको सम्पत्तिको भेड नपाएर र त्यसको समुचित उपयोग गर्न नसकेर सुनको थालीमा विदेशीसँग भिख माग्दै हिंडिरहेका त छैनौं ? भन्ने कुराले मन भारी बनायो ।

यसै क्रममा जर्मनीबाट आएको एउटा टिमसँग रिम्चीको उकालोमा भेट भयो । कलेजबाट ३१ जनाको समूह पदयात्राका लागि आएका हौं भन्ने कुरा सुनाउँदा उनीहरूले अचम्म मान्दै "Oh! amazing. How is it possible to manage the large group in this area? You are so great professor." भन्दा त भन खुसीको सीमा नै रहेन । रिम्चीको उकालोमा सास बढेर हिड्न धौ भएका हामीहरूलाई यस कुराले भनै हौस्यायो । उकालोमा अनुभव गरेको दुःख एक्कासि हराएर गएजस्तो भयो । यही टोलीको एक जना जर्मन नागरिकले "You people are so rich, please give me some money." भनेर दुईवटा हात थापिरहेको दृश्यले हामीलाई अचम्भित बनायो । पछि उनीहरूको पथप्रदर्शकलाई किन उसले यसो गरिरहेको छ? भनेर सोध्दा उनीहरूले कलेज पढ्दै गरेका आफ्ना सन्तानलाई खर्च व्यवस्थापन गरिदिएर यति लामो यात्रामा पठाउने गर्दा रहेछन् । तर कलेजका विद्यार्थी लिएर पदयात्राको लागि आएको मेरो कुरा उसलाई अचम्म लागेर मजाक गरी पैसा मागेको कुरा थाहा भयो ।

हामीहरू तेस्रो दिन वास बस्न पुगेको होटेलको नाम नै लामा होटेल थियो । यो होटेल रहेको ठाउँको नाम पनि लामा होटेल नै रहेछ । तिब्बती भाषामा यो ठाउँलाई चाडनाम भन्दोरहेछ । यसको अर्थ खोलाले बगाएर ल्याएको बगर छेउको बस्ती भन्ने हुन्छ । खोलाले बगाएर ल्याएको ढुङ्गाको थुप्रोलाई चाडबुचु भनिदोरहेछ र यही शब्दबाट चाडनाम शब्द बनेको

भन्ने थाहा भयो । लाङटाङखोला ले बनाएको बगरमा यो बस्ती रहेको छ । स्थानीयले चाडनाम भने तापनि यो ठाउँ लामा होटेलबाट नै प्रचलित छ । यहाँ रहेका छ वटा ठूला साना होटेलहरूका सञ्चालक रसुवावासी लामाहरू मात्र रहने व्यवस्था रहेछ । स्थानीय तामाङ लामा बाहेक अन्य जातका मानिसहरूले यहाँ आएर होटेल चलाउन नपाउने रहेछन् । पैरोदेखि घोडातबेला भन्ने ठाउँसम्म होटेल व्यवसाय सञ्चालनका लागि लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्जको अनुमति लिनुपर्दो रहेछ । निकुञ्ज कार्यालयले होटेल सञ्चालनका लागि टेन्डर आ वान गरेपछि बढीबढाउका आधारमा बढीमा दुई वर्षका लागि होटेल सञ्चालनको ठेक्का दिँदोरहेछ । यो वर्षका लागि यहाँ रहेका छ वटा होटेलको ठेक्का दुई जना साहुले लिएका र उनीहरूले स्थानीयहरूलाई भाडामा होटेल चलाउन दिएका भन्ने कुरा थाहा भयो । लामा होटेलमा १८० जनासम्मका लागि वास बस्ने व्यवस्था रहेछ । व्यक्तिले आफूखुशी घर बनाएर यो ठाउँमा व्यापार व्यवसाय गर्न नपाउने रहेछन् । निकुञ्जको जग्गामा बनाइएका घरहरूमा ठेक्कामा होटेल चलाउने व्यवस्था निकुञ्ज कार्यालयले गरेको रहेछ ।

लामा होटेलमा बिजुलीको लाइन तानिएको भए तापनि निकुञ्ज कार्यालयले अनुमति नदिएकोले अहिलेसम्म बिजुलीबत्ती पुगेको रहेनछ । सोलर प्रणालीबाट होटेल सञ्चालकले उज्यालोको प्रबन्ध मिलाएको पाइयो । एनसेलको टावरले राम्रो काम गर्ने भए तापनि नेपाल टेलिकमको टावरले भने बलियो सिग्नल दिँदैनथ्यो । फोन पनि मुश्किलले गर्न सकिन्थ्यो । यो ठाउँ भौगोलिक रूपले पनि विकट रहेको र खेतीपाती केही पनि नहुने सुख्खा रहेको छ । विद्यालय, स्वास्थ्य चौकी जस्ता आधारभूत सुविधाहरू पनि यहाँ रहेका छैनन् । लामा होटेलबाट सबैभन्दा नजिकको बजार भनेको स्याफ्रुबेसी नै हो । स्याफ्रुबेसीबाट मानिस तथा खच्चडबाट सामान बोकाएर लैजाने गरिन्छ । हरियो तरकारी लगाउने जग्गा पनि नभएकोले खान मन लागेमा धुन्चे तथा स्याफ्रुबेसीबाट ल्याउने गरिन्छ । गेडागुडी र आलुको तरकारी तथा दालसँग भात खानु यहाँको बाध्यता जस्तै रहेछ ।

लामा होटेलका सञ्चालकसँग खिचिएको सामूहिक तस्विर

8

चौथो दिन: २०८० वैशाख २० (लामा होटेलदेखि लाङटाङ)

हाम्रो भ्रमणको चौथो दिनको गन्तव्य लाङटाङ गाउँसम्मको रहेको थियो । अघिल्लो दिनको रिम्चीको ठाडो उकालोमा पानीमा निशुक्क भिज्दै दिनभरको हिँडाइले हामी सबै जना थकित भएका थियौं । लामा होटेलमा बिहान ७.०० बजेतिर नास्ताको तयारी भइसकेको थियो । रातो चिया, मैदाको रोटी र तरकारी खाएर ७:३० बजे हाम्रो टोली लाङटाङतर्फ प्रस्थान गर्‍यो । बिहानको खाना घोडातबेलाको Lovely Guest House (३०४८ मिटर) मा खाने तय भइसकेको थियो । लाङटाङ खोलालाई स्याफ्रुबेसीदेखि कहिले दायाँ त कहिले बायाँ पाउँँ यसको उद्गम विन्दुलाई पछ्याउन हिडेका हामी लामा होटेलबाट पनि यही खोलाको किनारैकिनार अगाडि बढ्यौं । लाङसिसाको शिरबाट उत्पत्ति भई भोटोकोसीमा पुगेर विलिन हुन्छु भन्ने पत्तो नपाएर होला सायद उन्मत्त हुँदै बगेको लाङटाङखोलाले पनि यो उकालोमा हामीलाई जोश निकाले हो जोश भनेको हो भँँ लाग्यो । कतै उकालो त कतै सम्म परेको घोडेटो बाटोमा कोही पदयात्री घोडातबेलामा वासबसी स्याफ्रुबेसीतर्फ फर्कदै गरेका थिए भने कोही लाङटाङतर्फ जाँदै गरेका थिए ।

लामा होटेलदेखि लाङटाङ जाने बाटोको धेरैजसो खण्ड साँघुरो रहेको छ । अघिल्लो दिनको भारी वर्षाले बाटो चिप्लो र हिलो भएको थियो । सम्हालिएर पाइला चाल्न सकिएन भने लडेर लाङटाङखोलामा पनि पुग्न सकिन्थ्यो । भोटोकोसीमा मिसिनका लागि उन्मत्त हुँदै बगेको लाङटाङखोलासँगै हिँड्नु, सुसाउनु, यसलाई सुन्नु जति रमाइलो छ त्यति नै सकसपूर्ण पनि छ, लाङटाङको यात्रा । यही बाटोमा लाङटाङ र क्यानजिङमा सामान ढुवानी गर्ने खच्चड (पहाडी रेल) हरू उकालोमा आफ्नो कर्तव्य निभाइरहेका थिए । प्लाइउड, चामल र खानेपानीका पाइपको गहुङ्गो भारी बोकेर स्थानीयहरू उकालो चढिरहेका थिए । लामा होटेलबाट एक घण्टा जति उकालो चढेपछि खोलाको दायाँबायाँ दुबै किनारामा विभिन्न प्रजातिका सेता, राता, सिम्रिक र गुलाबी रङका गुराँसहरू ढकमक्क फुलेका थिए । लाङटाङ हिमश्रृङ्खला अन्तर्गतका हिमचुचुराहरूले मुसुक्क हाँस्दै लाङटाङतर्फ आउने अतिथिहरूलाई आ वान गरिरहेजस्तो आभाष हुन्थ्यो । २० गते बिहानैदेखि मौसम सफा देखिएकोले बाटोको दायाँ र बायाँपट्टिका हिमचुचुराहरू सूर्योदयसँगै मुस्कुराएको दृश्य अत्यन्तै लोभलाग्दो देखिन्थ्यो ।

करिब दुई घण्टाको उकालो बाटो पार गरेपछि समथर र फराकिलो चौर/खर्क हाम्रो अगाडि देखा पर्‍यो । उकालोमा लखतरान परेको शरीर समथर भुभाग देख्दा अलि सजिलोको महसुस हुन्थ्यो । यहाँबाट अलि पर घोडातबेला (३०००

मिटर) देखिन्थ्यो । चौरमा चाँरी, घोडा तथा खच्चडहरू फाट्टफुट्ट रूपमा चरिरहेका देखिन्थे । यहाँको चौरलाई पनि गुँरासका बोट र लेकाली वनस्पतिले ढक्कै ढाकेको थियो । बाटोभरि देखिने लालीगुँरासलगायतका फूलहरूले हामीलाई स्वागत गरेका थिए । यो सौन्दर्यको लालिमाले प्रत्येका पाइलामा थप उर्जा थपिदिएजस्तो हुन्थ्यो । हाम्रो पहिलो टोली करिब १०.०० बजे घोडातबेला पुगेर खाना खाइसकेको थियो भने अन्तिम टोली १०:४५ मा घोडातबेला पुगेको थियो । घोडातबेलामा सबै जनाले खाना खाइसकेपछि ११:४५ बजेबाट हामीहरू लाङटाङका लागि प्रस्थान गर्‍यौं । घोडातबेलादेखि लाङटाङसम्मको बाटो स्थानीयका लागि बढीमा दुई घण्टाको रहेछ । तर हाम्रो पछिल्लो टोली चार घण्टामा लाङटाङ पुगेको थियो । घोडातबेलादेखि लाङटाङसम्मको बाटो एकदुई ठाउँमा अलिकति उकालो रहेको छ भने धेरैजसो भाग तेर्सो रहेको छ । लाङटाङ जाने बाटोको बायाँपट्टिको पाखामा घोरलका बथानहरू देखिन्थे । खोलाको पारिपट्टिको पाखामा चाँरी गाइहरू चरेका देखिन्थे । घोडा र खच्चडहरू पनि

एकाध ठाउँमा चरिरहेका थिए ।

घोडातबेलाबाट हिडेको करिब एक घण्टामा थाडस्याप (३२०५ मिटर) मा पुग्यौं । त्यहाँ पनि खान र बस्नको लागि होटेलको व्यवस्था रहेको छ । थाडस्यापबाट आधा घण्टामा गुम्बागाउँ भन्ने ठाउँमा पुगिन्छ । गुम्बागाउँमा पनि होटेलको राम्रो प्रबन्ध रहेको छ । गुम्बागाउँदेखि लाडटाङ गाउँसम्म पुग्दा हामीलाई एक घण्टा जति लाग्यो । तर पनि बादलका टुक्राहरू लाडटाङको सेरोफेरोमा छुनमुनाइरहेका थिए । फाट्टफुट्ट पानी पनि परेको थियो । जति पर गयो लाडटाङ त्यति पर लाडटाङ देखिन्थ्यो । गुम्बा गाउँ र लाडटाङ गाउँको बिचमा ठूलो हिमपहिरो गएको देखिन्थ्यो । पहिरोले पुरेको ठाउँमा फलामको रडसहितका पक्की पिलरहरू लडेका देखिन्थे । अग्लो भीमकाय पहाडको पिंधमा रहेको ओढारजस्तो देखिने ठाउँमा एउटा पक्की घर टिङ्ग उभिएको देखिन्थ्यो । पहिरोले पुरेको ठाउँमा ठूलाठूला चट्टानहरूको थुप्रो थियो । यसको ठिक पारिपट्टि रहेको जङ्गलका सबैजसो रूखहरू ढलेर सेताम्मे भएका थिए । के कारण यस्तो भयो होला? भन्ने खुलदुली मनमा लागि रहेको थियो ।

हाम्रो टोलीका केही सदस्य एकदमै छिटो हिड्ने थिए । भ्रमण अविधिभर यो टोलीलाई बुलेट ट्रेनको उपाधि दिइएको थियो । स्टेसनबाट छुटेपछि ननस्टप कुदेको कुद्दै । अर्को स्टेसनमा पुगेपछि मात्र रोकिने । कोही फेरि खुट्टाले सकेसम्म भुइँ पनि नछोडियोस् भँ गरी पाइला चाल्ने । धेरैजसो हामी सामान्य गतिमा हिड्नेहरू थियौं । घोडातबेलाबाट पूर्व लागेपछि मान्छे नै उडाउलाजस्तो गरी हिमालको सिरेटो बहेको थियो । उच्च अल्टिच्युडका कारण नजिकैको ठाउँमा पुग्न पनि धेरै समय लागि रहेको थियो । हिड्न कठिनकठिन हुँदै गइरहेको थियो । जेहोस् ११:४५ मा घोडा तबेलाबाट अगाडि बढेको पहिलो टोली १:५५ मा, दोस्रो २:४५ मा, तेस्रो ३:४५ मा लाडटाङ पुगेको थियो भने पछिल्लो टोली ४:०० बजे मात्र चाँथो दिनको गन्तव्यमा पुगेको थियो । चाँथो दिनको हाम्रो खाना र बासको व्यवस्था लाडटाङ गाउँस्थित सन राइज गेस्ट हाउसमा मिलाइएको थियो ।

सनराइज गेस्ट हाउसमा पुगेपछि चिया र खाजा खाने सूचना गेस्ट हाउसका सञ्चालकबाट आयो । सबैले आफूलाई रूची भएजति खाजा खाइयो । खाजामा उमालेको चाउचाउ थियो । चिया रातो र पाउडरवाला दुधको दुबैथरी थियो । बेलुकापख लाडटाङको मौसम बिग्रिसकेको थियो । सिर्मासिम पानी पर्न सुरु गरेको थियो । हिमालको चिसो सिरेटो उस्तै तीव्र वेगमा चलेको थियो । पाखामा चरिरहेका चाँरीहरू गाउँतिर भर्दै गरेका देखिन्थे । बाहिर बस्न मुश्किल थियो । गेस्ट हाउसको डाइनिङ हलमा आगोको हिटर तातिसकेको थियो । सबै जना त्यसैको वरिपरि भुम्मिएर बस्यौं । लामा होटेलमा फोन र इन्टरनेटको प्रयोग गर्न नपाएका हामीहरूले सनराइज गेस्ट हाउसमा यी दुबै सुविधाको भरपुर प्रयोग गर्नुभयो । दिनभरि खिचेका टिकटक भिडियो तथा फोटोहरू हेर्ने र फेसबुकमा पोस्ट गर्नमा सबै व्यस्त भयौं ।

लाडटाङ गाउँमा पुगेपछि होटेल सञ्चालक मिपासाङ तामाङसँग एकछिन भलाकुसारी भयो । बाटोमा देखेको पहिरो लगायतका धेरै विषयमा हामीले कुरा गर्नुभयो । लाडसिसाका बारेमा पनि सोध्यौं । होटेल सञ्चालक तामाङले लाडटाङ गाउँको कथा व्यथा सुनाइरहँदा हामीहरू अत्यन्तै भावुक भयौं । खासगरी विक्रम सम्वत् २०७२ वैशाख १२ गतेको भूकम्पपछि यहाँ आएको भीषण हिमपहिरोले लाडटाङ गाउँमा ठूलो मानवीय र भौतिक सम्पत्तिको क्षति पुऱ्याएको रहेछ । बाटोमा हामीले देखेको पहिरोमा करिब दुई दर्जन जति होटेल र घरहरू रहेका र यी सबैलाई भूकम्प गएपछि आएको हिमपहिरोले पुरेको रहेछ । यस हिमपहिरोबाट लाडटाङका स्थानीयवासी १७५ जना, ७५ जना जति विदेशी र अन्य नेपाली पदयात्री गरेर भण्डै ३०० जना मानिसहरूको अकालमा मृत्यु भएको भन्ने कुराले हामीलाई स्तब्ध तुल्यायो । यस पहिरोले एउटा प्राथमिक विद्यालय, गुम्बा लगायतका संरचना पनि ध्वस्त पारेको रहेछ । पहिरोको पारिपट्टिको जङ्गलमा रहेका रूखहरूलाई पनि त्यही समयको हिमपहिरोको वेगले ढलाएको रहेछ । स्वयम् मिपासाङ तामाङका माता, पिता र एक जना विदेशबाट आएको भाइको समेत मृत्यु भएको कुरा उनले बताए । आफूहरू काठमाडौँमा रहेकोले बाँच्न सकेको कुरा उनले भावुक हुँदै बताएका थिए । यो भूकम्पले ज्यान जोगिएका लाडटाङ गाउँवासीको मन छियाछिया बनाएको रहेछ । गुम्दु गाउँमा रहेको एउटा बस्तीबाहेक अन्य सबै बस्तीहरूमा भूकम्पले क्षति पुऱ्याएको कुरा हाम्रो टोलीका पथप्रदर्शक मिडमार तामाङले समेत बताएका थिए ।

हिमपहिरोबाट पुरिएका मानिसहरूको खोजी गर्ने काम एक हप्तासम्म हुन सकेको रहेनछ । लामो समयसम्म सरकारको कुनै चासो र तत्परता नदेखिएकोले त्यहाँ रहेका लाडटाङवासीले जे जति मृत शरीर निकाल्न सके ती सबैको एकैठाउँमा अन्त्येष्टि गरेका रहेछन् । लाडटाङस्थित गुम्बामा ती दिवङ्गत हुने स्थानीयहरूको नाम लेखेर राखिएको छ । प्रत्येक वर्ष

वैशाख १२ गतेका दिन उनीहरूको सामूहिक स्मरण गरिंदो रहेछ । मृत्यु हुनेका परिवारका सदस्यहरू मिलेर एउटा ट्रस्ट सञ्चालन गरेका र त्यसमा जम्मा भएको रकमबाट आवश्यक खर्च व्यवस्थापन गर्ने गरिएको रहेछ । यस पहिरोबाट पुरानो लाडटाड बजारको एउटा घर मात्र जोगिएको रहेछ । ओढारजस्तो ठाउँमा रहेको एकलो घर भूकम्प र हिमपहिरोबाट जोगिएको त्यही भाग्यमानी घर रहेछ । एक जना स्थानीयको वार्षिक पितृकार्य (घेवा) का लागि लाडटाडवासी एकै ठाउँमा जम्मा भएको अवस्थामा हिमपहिरो आएकोले भनै ठूलो मानवीय क्षति यहाँ भएको रहेछ । लाडटाडमा वर्तमानमा जुन ठाउँमा होटेलहरू रहेका छन्, त्यो ठाउँ सबै भूकम्प जानुभन्दा अगाडिको लाडटाडगाउँ रहेछ । अहिले यहाँ साना १० र ठूला १० गरी २० वटा होटेलहरू सञ्चालनमा रहेका छन् ।

भूकम्पबाट यो गाउँमा बचेकाहरूले चारपाँच वर्षपछि आ-आफ्नो घरलाई पुनर्निर्माण गरी होटेलको रूपमा सञ्चालन गरेको कुरा हामीले थाहा पायौँ । भूकम्पपछि धेरैजसो लाडटाडवासीले गाउँ छाडेर गएकाले लामो समयसम्म गाउँ सुनसान जस्तै रहेको थियो । हिमपहिरोले लाडटाडवासीको मनमा पुऱ्याएको गहिरो घाउको खत पटकपटक चहराउँदो रहेछ । भूकम्पका बेला जीवन गुमाउनेको स्मरण गर्दै दुःख पीडालाई बिर्सेर लाडटाडक्षेत्रको पदयात्रामा आउने हजारौँ यात्रीहरूलाई कुरेर लाडटाडवासी आफ्नो थातथलोमा जेनतेन जीवनको रथ चलाइरहेका छन् । लाडटाड क्षेत्र र यहाँको गाउँ बाहिरबाट एकदुई दिन घुम्न जानेहरूका लागि मनमोहक छ । तर वास्तविक रूपमा त्यहाँ बसेर जीवन जिउनेका लागि कति कस्टकर र पीडादायी छ भन्ने कुरा लाडटाडवासीलाई बाहेक अरूलाई के थाहा होला र? लाडटाडवासीलाई विगतका कुरा कोट्याउँदा निको भइसकेको घाउको खत बल्भेर आउने रहेछ भन्ने अनुभूत भयो । आफन्तहरू एकै चिहान भएको त्यो निर्दयी पहिरो र गाउँको उत्तरतर्फको पहाड फेरि विस्फोट भएर आउने हो कि भन्ने भय र त्रास भने युगौँयुगसम्म रहिरहने अनुमान हामीले गर्नुपर्ने । दिवंगत हुनेहरू त भइहाले बाँच्नेहरूका लागि त्यो अग्लो पहाडको फेदीमा रहेको गाउँमा पहाडभन्दा माथिबाट हिमताल फुटेर आउने डर र त्रासमा जीवन जिउनु लाडटाडवासीका लागि वाध्यता जस्तै बनेको छ ।

प्राकृतिक विपद्का अगाडि मानवीय प्रयत्न निष्फलप्रायः हुन्छ । लाडटाडले पनि यस्तै विपद्को घाउ बोकेर युगौँसम्म बाँच्नुपर्ने भएको छ । भौगोलिक रूपमा पन यो गाउँ त्यति सुरक्षित देखिँदैन । उत्तरपट्टिको अग्लो पर्वतबाट आउनसक्ने हिमपहिरोको जोखिममा जिउनु लाडटाडवासीको नियतिजस्तै भएको छ । विश्वव्यापी रूपमा बढ्दै गएको ग्लोबल वार्मिङको असर यो गाउँले पनि भोग्नु परेको छ । प्रकृतिलाई धेरै नजिस्क्याउने र मानव वस्तीहरूलाई सुरक्षित ठाउँमा व्यवस्थापन गर्नसक्ने हो भने पनि वेलावखत उत्पन्न हुने प्राकृतिक तथा दैवी विपत्तिबाट मानवीय क्षेती कम गर्न सकिन्छ । लाडटाड गाउँमा हिमपहिरो जानुभन्दा पहिले खेती गर्ने बारी रहेको तर अहिले होटेलहरू भएको ठाउँमा खासै खेतीयोग्य जग्गा देखिएन । लाडटाडको भौगोलिक बनोटअनुसार त्यहाँको जमिनमा धेरैजसो बालुवा र ढुङ्गाहरूमात्र रहेका देखिन्थ्यो । माटो त मुस्किलले मात्र देख्न पाइने । त्यही बलौटे धुलोमा चौँरी गाई, घोडा, खच्चडको मल राखेर आलु, साग, लसुन, प्याज, गहुँ लगायतका बालीहरू नगण्य मात्रामा लगाउने गरेको कुरा अवगत भयो । खाद्यान्न लगायतका सम्पूर्ण सामग्रीहरू प्रति केजी ६० देखि ७० रूपियाँ भाडा तिरेर स्याफुबेसीबाट घोडा, खच्चड तथा मान्छेबाट बोकाएर लैजानुपर्ने रहेछ ।

पछिल्लो समयमा निर्माण भएका पक्की घरहरू बाहेक धेरैजसो घरहरू ढुङ्गाको गारो लगाएर बनाइएको र जस्ता पाताले छाइएका छन् । घरभित्र काठका फलेक टाँसेर न्यानो बनाइएको छ । पक्की घरका कोठाहरूमा पनि चारैतर्फ फलेक जडान गरिएको छ । माटो नपाइने भएकोले होला शायद बम्बोदेखि क्यानजिडसम्मकै कच्ची घरहरूमा ढुङ्गा मात्र राखेर घरको गारो लगाइएको देखिन्छ । लाडटाडवासी बौद्धमार्गीहरू शाकाहारी रहेछन् । माछा मासु लगायतका मांसाहारी पदार्थको प्रयोग यहाँका स्थानीयहरूले गर्दा रहेनछन् । काटमार गरेमा हिमालका देवता रिसाएर हिमपहिरो जाने र गाउँमाथिको पहाड खस्छ भन्ने विश्वास लाडटाडवासीमा रहेको पाइयो । तर क्यानजिड गोम्पागाउँमा भने केही होटेलमा अगेनामाथि सुकुटी भुण्डाएको देखिन्थ्यो । हिमाली भेग भएकोले भोटे कुकुरहरू देख्न पाइन्छ भन्ने हामीलाई लागेको थियो । मानिसहरूले पहिलापहिला कुकुर पाल्ने गरेको भए तापनि पछिल्ला वर्षमा कुकुर पाल्न छाडेको पाइयो । गाउँमा कुकुर देख्न पाइएन । घरपालुवा कुकुरहरू घरमा भन्दा जङ्गल र ओढारमा गएर बस्न रूचाउने, घोरल तथा चौँरी गाईका बाच्छाबाच्छीहरूको सिकार गर्ने र मानिसहरूमाथि पनि बारम्बार आक्रमण गर्न थालेपछि कुकुर पाल्न छाडेको कुरा थाहा भयो । मांसाहारी वर्गका कुकुरहरू घरमा मासु खान नपाउने भएपछि जङ्गलमा गएर सिकारी स्वभाव देखाउने गरेको हुनसक्ने हामीले अनुमान गर्नुपर्ने ।

मान्छेका मनभित्रका घाउहरू जेजस्तो भए तापनि लाङटाङगाउँ सफा र सुन्दर देखिन्छ । सुनसान, कोलाहलमुक्त, नाराजुलुस, राजनीतिक छलछाम केहीले प्रभाव नपारेको जस्तो देखिने स्वच्छ बस्ती ! होटेलका कोठाहरू पनि सफासुगंधर ! यति विकट ठाउँमा होटेल तथा लजहरूको व्यवस्थापन पक्ष देख्दा बागलुङ बजारजस्तो सुगम ठाउँमा सञ्चालित होटेलहरूका सञ्चालकले धेरै कुरा गर्न बाँकी छ जस्तो अनुभूति भयो । घरको अगाडिपट्टि बाटोमा मानीहरू बनाइएको छ । आफ्ना पूर्वजहरूको स्मरण र उनीहरूको वैकुण्ठमा वास होओस् भन्ने उद्देश्यले परापूर्वकालदेखि नै मानीहरू बनाउने गरेको कुरा स्थानीयवासी बताउँछन् । मानीलाई जहिले पनि दाहिने पारेर हिड्नुपर्दछ भन्ने मान्यता रहेको पाइयो । तिब्बतियन भाषामा लेखिएका अक्षरहरूसहितका शिलाहरू मानीमा ठड्याइएका छन् । तामाङ जातिहरूले आफ्ना परिवारका सदस्यको मृत्यु भएमा उनीहरूको स्मृतिमा प्रतीकस्वरूप प्रायः खुला र उचा स्थानमा यस किसिमका मानीहरू बनाउने गर्दछन् (बराल, २०७६) । पूर्व, पश्चिम, उत्तर दक्षिण र पृथ्वीको भुईँ वा बिच भागमा पूजा गरी गुम्बज शैलीमा मानीको निर्माण गर्ने गरिएको पाइन्छ । प्रायः ढुङ्गा, माटो र इटाबाट मानीहरू बनाउने गरिन्छ । आजकल सिमेन्टको प्रयोग गरेर पनि मानी गराउने गरेको पाइन्छ । स्थानीयवासी नयाँ पुस्ताले त्यहाँ लेखिएको लिपिको भेड नपाएको कुरा सुनाउँदै थिए । हामीले भन त्यसको भेड पाउने कुरै भएन । लाङटाङ गाउँको कथा सुनिरहँदा बेलुका सात बजेतिर खाना खाने समय भएको खबर कुकबाट भयो । खाना खाएपछि सुदर्शन सरबाट भ्रमणको चौथो दिनको समीक्षा भयो । डाइनिङ हलमा आगो ताप्लै एकछिन नाचगान गरेपछि आराम गर्‍यो । चौथो दिनको हाम्रो यात्रालाई लाङटाङस्थित सन राइज गेस्ट हाउसले विश्राम दियो ।

लाङटाङ पदयात्राका क्रममा बाटोमा देखिएका हिकी/ मानीहरू

पाँचौं दिन: २०८० वैशाख २१

(लाङटाङदेखि क्यानजिङ गोम्पागाउँ)

हाम्रो शैक्षिक भ्रमणको पाचौं दिन र पदयात्राको तेस्रो दिनको गन्तव्य लाङटाङबाट क्यानजिङ गोम्पागाउँतर्फ रहेको थियो। स्थानीयहरू लाङटाङबाट करिब डेढ घण्टाको समयमा पुग्ने क्यानजिङको यात्रा हामीलाई करिब चार घण्टा लाग्दछ भन्ने कुरा गाइड मिङमार तामाङले बताएका थिए। अघिल्लो साँझबाट नै सिमसिम पानी पर्न थालेको थियो। रातभरि लाङटाङ गाउँमा पानी परिरहेको थियो भने वरिपरिका पर्वतहरूमा पक्कै पनि हिउँ परेको हुन सक्ने अनुमान गर्दै सनराइज गेस्ट हाउसको रात बितेको थियो। बिहान उठ्दा मौसम अनुकूल हुने लक्षण देखिएन। आकाशमा कालो बादल मडारिरहेको थियो। सिमसिम पानी परिरहेको थियो। हामी बसेको होटेलबाट चारैतर्फ नियाल्दा अघिल्लो दिन नाङ्गे देखेका पर्वतमाला रातभरि हिउँ परेकोले काँस फुलेभैँ सेताम्मे भएका देखिन्थे। चाँरीहरू उज्यालो हुँदा नहुँदै चरनका लागि पाखातर्फ गइरहेका देखिन्थे। हामीले गेस्टहाउसको बरन्डाबाट मोबाइल र क्यामेरामा ती सुन्दर र मन लोभ्याउने दृश्यहरू कैद गर्‍यो। अघिल्लो साँझको सल्लाहअनुसार ७:३० बजे लाङटाङबाट क्यानजिङतर्फ प्रस्थान गर्ने भन्ने हाम्रो योजनाअनुसार सबै जना तयार भइसकेका थियौं। बिहानको चिया र नास्ता खाएर ७:३० देखि ८:०० बजेसम्म सबै जनाले लाङटाङलाई पुनः फर्केर आउने वाचा गर्दै बिदाइ गर्‍यो।

लाङटाङको होटेलबाट निस्किएर १० मिनेटजति उकालो बाटो चढेपछि तेर्सोबाटो फेला पर्‍यो। आधाघण्टाजति हिडेपछि मुन्दुगाउँ (३५५० मिटर) मा पुगियो। त्यसको केही पर सिन्दुम गाउँ रहेछ। यी दुबै ठाउँमा ठूलाठूला होटेलहरू र सानासाना घरहरू रहेका छन्। नेपाली सेनाको व्यारेक, जनपद प्रहरी चौकी, सशस्त्र प्रहरी क्याम्प, स्वास्थ्य चौकी र एउटा विद्यालय त्यहाँ रहेछ। धेरैजसो लाङटाङवासीका छोराछोरी काठमाडौंमा पढ्दा रहेछन्। काठमाडौंमा पढाउन नसक्ने परिवारले वाध्य भएर यहाँको स्कुलमा पढाउने गरेको कुरा थाहा भयो।

लाङटाङदेखि सिन्दुम गाउँसम्म बाटोमा तामाङ समुदायले बनाएका दर्जनौं मानीहरू थिए। ढुङ्गाबाट बनाइएका मानीहरू र मानीमा ठड्याइएका ढुङ्गामा लेखिएका बौद्ध लिपिहरूको अनुसन्धानात्मक कार्य गरी वास्तविक अर्थ पहिल्याउन सके त्यो ठाउँको जीवन्त इतिहास बन्न सक्थ्यो होला भन्ने अनुभूति मनमा भयो। कतैकतै बौद्धमन्त्र लेखेर मानीमा ठडाइएका ढुङ्गालाई मेन्दोड पनि भन्ने गरिन्छ। बौद्ध शास्त्रअनुसार विधिविधानले बुद्धत्व प्राप्तिका लागि मन्त्र जपी मानीहरूको

परिक्रमा गर्ने व्यक्ति सोभै स्वर्गमा जाने र उसले पुनः जन्मनु र मर्नु नपर्ने भन्ने धार्मिक कथन रहेको छ। जो व्यक्तिले शास्त्रअनुसार यस किसिमका मानीहरू निर्माण गरी अनुष्ठान गर्दछ उसले मुक्ति प्राप्त गरी स्वर्गमा पुग्दछ भन्ने विश्वास समेत रहेको पाइन्छ। मानीको परिक्रमा गरेमा मानी निर्माणका क्रममा मानीभिन्न राखिएका अन्नका दानाको सङ्ख्या बराबर परिक्रमा गरेको र मन्त्रोच्चारण भएको विश्वास मानिन्छ (बराल, २०७६)। मठमन्दिर तथा यज्ञमण्डप घुम्दा दाहिने पारेर घुम्ने संस्कार भएका हामीहरूले मानीलाई पनि दाहिने पारेर हिड्यौं। बाटोको अलि परपर छोर्तेन (बौद्ध स्मारक) हरू पनि देखिन्थे।

सिन्दुम गाउँ कटेपछि पानी भन दर्कन थाल्यो। प्लास्टिक ओढेर गन्तव्यतर्फ लम्कदैरह्यौं। सिन्दुमबाट आधा घण्टाजति तेर्सोबाटो हिडेपछि पूर्वी मोडबाट हामी उत्तरतर्फ मोडियौं। पानी दर्किएको थियो। वरिपरि बाक्लो कुइरो लागेको थियो। अगाडिको बाटोबाहेक अलि परका वस्तुहरू केही देखिदैनथ्यो। रातभरि बाक्लो हिउँ परेकोले बाटो

सेताम्मे थियो । हिउँसँग खेल्दै, पानीमा भिज्दै, फोटोहरू खिच्दै, टिकटक र भिडियो बनाउँदै हामीहरू अगाडि बढिरहेका थियौं । सिन्दुम गाउँ कटेपछि बाटोमा वस्तीहरू थिएनन् । एक दुई ठाउँमा चिया खाजा खाने होटेल थिए । तर रातिमा परेको हिउँका कारण ढोका उघिसकेका थिएनन् । दुई ठाउँमा बौद्ध गुम्बाहरू थिए । गुम्बाहरूका आसपासमा र बाटोको कुनैकुनै ठाउँमा तामा र पित्तलजस्ता धातु मिसाएर बनाइएका मादल आकारका ओम् मणि पद्म हेँ लेखेर मानेहरू राखिएको छ । घुमाउँदा घुम्ने गरी मिलाएर राखिएका मानेलाई खोलाबाट ल्याइएको पानीलाई पाइपबाट खसालेर घुमाउने व्यवस्था गरिएको देखिन्छ । यस किसिमका धातुमा लेखिएका लेखोटलाई माने भन्ने गरिएको पाइन्छ । बौद्धमार्गीहरू गुम्बामा पुगेपछि मानेहरू घुमाउने गर्दछन् । यी मानेहरूलाई हातले घुमाउँदा जानी नजानी आफ्ना हात र खुट्टाले गरेका पाप र हिंसात्मक कार्यबाट क्षमा मिल्ने कुरामा तामाड बौद्धमार्गीहरू विश्वास गर्दछन् । एकपटक स्वाट्ट तानेर दाहिने पारेर घुमाउँदा १०८ पटकसम्म माने घुम्यो भने राम्रो मानिन्छ (बराल, २०७६) । क्यानजिङ र लाङटाङमा बिजुली आपूर्तिको लागि निर्माण गरिएको १०० किलोवाटको कादुरी हाइड्रोपावरको विद्युतगृह पनि बाटोमा थियो ।

हाम्रो पाँचौँ दिनको योजनाअनुसार क्यानजिङ गोम्पागाउँ पुगेर सकेसम्म त्यही दिन नै क्यानजिङ रि भ्युप्वाइन्टको पनि अवलोकन गर्ने रहेको थियो । तर त्यो दिनभरिको मौसम अनुकूल नभएको र भ्युप्वाइन्ट जाने बाटोभरि हिउँ जमेकोले त्यो दिन हामी क्यानजिङ रि भ्युप्वाइन्ट जान सकेनौं । गाइडले पनि त्यहाँ जानका लागि अनुमति दिएनन् । ११:०० बजे क्यानजिङ (३९०० मिटर) पुगेका हामीहरू दिनभर त्यहाँ बस्न थाल्यौं । दिउसोको खाजा खाएर सबै आ-आफ्ना तालमा फोटा खिच्ने, घुम्ने, कोही सुत्ने, कोही आगो तापेर बस्ने गर्थौं । सन् १९५६ मा स्वीस नागरिकले स्थापना गरिदिएको र हाल बन्द भएको पनि चिज कारखाना हेर्न थाल्यौं । क्यानजिङ गोम्पागाउँलाई चारैतिरबाट रिङरोडले घेर्ने गरी काम भइरहेको रहेछ । फराकिलो बगर र पाटा परेको क्यानजिङ उपत्यका एवम् चारैतिर हिमालले घेरिएको यहाँको गाउँ अत्यन्तै सुन्दर देखिन्थ्यो । अधिल्लो रातभर र २१ गते दिउसो अबेरसम्म परेको हिउँका कारण क्यानजिङको गाउँ हिउँको च्यादरले सपकै ढाकेको थियो । स्याफुबेसीबाट प्रति केजी ८० रूपियासम्म भाडा तिरेर यहाँ सामान ढुवानी हुँदो रहेछ । कहिलेकाँही हेलिकप्टरबाट पनि सामान आउँदो रहेछ । मानिसहरू अलि कडा बिरामी परेमा हेलिकप्टरबाट काठमाडौं ल्याउनु बाहेकको अरु विकल्प रहेनछ । यी सबै कुरा त्यहाँको अवलोकन गर्दा थाहा भयो । बेलुकाको खाना खाएपछि त्यो दिनको समीक्षा गरेर कोही नाचगानमा मस्त रह्यौं । कोही सुत्ने तरखरमा लाग्यौं ।

दिनभरिको चिसो, खानपीनमा समस्या र उच्च लेकका कारण होला गणेश थापा र आदेश शर्मालाई लेक लागेर वान्ता हुने समस्या देखा पर्‍यो । अलिकति डर पनि लाग्यो । बेलुकी मनतातो पानीमा कागतीको रस राखेर एक गिलास पानी अनि लसुन राखेर बनाएको पानी ख्वाएपछि ठिक भयो । म आफूलाई पनि बिहान क्यानजिङ पुगेर खाना खाने समयमा थोरै असहज महसुस भएको थियो । खानासँग लसुनका पोटी चपाएर ख्वाएपछि ठिक भैहाल्यो । उच्च लेक लाग्ने समस्यालाई कागतीको रस, अदुवा र लसुनजस्ता घरेलु जडीबुटीले धेरै राम्रो गर्दोरहेछ । तीन जना बहिनीहरूलाई पनि थोरै लेक लाग्ने समस्या देखा परेको थियो । अन्तिममा सबैको अवस्था सामान्य नै रह्यो । मौसम त सफा थिएन । पानी पर्न भने बन्द भएको थियो । यदि मौसमले साथ दियो र आकाश खुल्यो भने भोलि बिहान जानसक्ने जति क्यानजिङ रि भ्युप्वाइन्टमा जाने, जान नसक्नेहरू होटेलमा नै बस्ने भन्ने सल्लाह गरी आ-आफ्नो कोठामा गएर आराम गर्थौं ।

छैठौं दिन: २०८० वैशाख २२

(क्यानजिङदेखि लाङटाङ)

बिहान ६:३० बजे हामी सबै उठिसकेका थियौं । मौसमले साथ नदिने हो कि भनेर डराइडराइ सुतेका हामीहरूलाई वैशाख २२ गतेका दिन बिहानीपखको क्यानजिङको पुरै खुलेको आकाशले औधी लोभ्यायो । यति लामो ट्रेकिङमा आएका हामीहरूलाई भाग्यले साथ दिएको अनुभूति गर्थौं । चारैतिर सेताम्मे भएका पाखाहरू र हिमालहरूले घेरिएर रहेको क्यानजिङ गोम्पागाउँ अत्यन्तै लोभलाग्दो र रमणीय देखिन्थ्यो । यही बिचमा होटेल सञ्चालक निमा लामाले तपाइँहरू भाग्यमानी हुनुहुँदो रहेछ । आज मौसम पूरा सफा भएको छ । हिजो अस्ति आउने पर्यटकहरूले लगातार पानी र हिउँ परेकोले यो दृश्य देख्नै पाएनन् भन्ने कुरा सुनाए । हाम्रो लाङटाङतर्फको ट्रेकिङको अन्तिम गन्तव्य क्यानजिङ रि भ्युप्वाइन्ट रहेको थियो । मौसमले साथ दिएकोले बिहानीपखको क्यानजिङ गाउँ र वरपरका हिमचुचुराहरूको लोभलाग्दो दृश्य नियाल्दै बिहानको चिया, नास्ता खान थाल्यौं । चिसोका कारण कोठाको भ्याल, ढोका सबै बन्द गरेर सुत्दा अक्सिजन नपुग्ने समस्याले चिड्चिडावट भयो । राति निदाउन सकिएन भनेर एक दुई जना बहिनीहरूले बिहान उठेर सुनाउँदै थिए । नास्ता खाँदैगर्दा शारीरिक रूपमा असहज महसूस गरेकाहरू भ्युप्वाइन्ट अवलोकनका लागि नजाने, जान सक्ने जति जाने भन्ने सल्लाह भयो । हाम्रो समूहका पाँच सदस्यहरू (दुई जना छात्र र तीन जना छात्रा) बाहेक गाइडसहित २७ जना बिहान ७:३० बजे त्यतातर्फ लाग्यौं ।

हामी बास बसेको होटेलबाट करिब दुईदेखि तीन घण्टामा क्यानजिङ रि भ्युप्वाइन्टमा पुग्न सकिन्छ भन्ने कुरा हामीलाई जानकारी भयो । मौसम खुलेको भए तापनि चारैतर्फको हिमालबाट आएको सिरेटो विस्तारै चलन थालिसकेको थियो । ठाडो भिरमा साँघुरो उकालो बाटोमा सजिलैसँग हिड्न सकिने अवस्था थिएन । बाटोमा अलि सम्म परेको ठाउँमा बिसाउँदै बिसाउँदै र लेक नलागोस् भनेर लगाएको घरेलु चटनी खाँदै उकालो चढ्यौं । पहिलो टोली ९:४५ मा, दोस्रो टोली १०:३० मा र अन्तिम टोली १०:४५ मा भ्युप्वाइन्टमा पुग्न सफल भयौं । केही विदेशी पर्यटक र काठमाडौँबाट गएको एउटा समूह पनि हामीहरूसँगै उकालो पछ्याइरहेको थियो । समुद्र सतहबाट करिब ४४०० मिटर उचाइमा रहेको यो भ्युप्वाइन्टबाट देखिने लोभलाग्दो दृश्य शब्दमा वर्णन गरेर सकिदैन । भ्युप्वाइन्टको पिकबाट तलतिर हेर्दा क्यानजिङ गोम्पागाउँ, लाङटाङखोलाले बनाएको विशाल उपत्यका, कादुरी जलविद्युत आयोजनाको ड्यामसाइड, लाङसिसातर्फ जाने खोच, लाङटाङतर्फ जाने खोच

लगायतका ठाउँ देख्न सकिन्थ्यो । चारैतर्फ हिमालहरूले घेरिएको र बिचमा रहेको अग्लो डाँडाबाट हिमालहरूतर्फ नियाल्दा मोहित नहुने कोही पनि हुँदैन ।

यही दृश्य अवलोकन गर्नका लागि हजारौं पर्यटकहरू यहाँ आउने गर्दछन् र हामी पनि यहाँ आइपुगेका थियौं । अघिल्लो दुई दिनदेखि हिउँ परेको थियो । त्यस दिन आकाश खुलेकोले हिमचुचुराहरू सेताम्मे देखिन्थे । यहाँबाट क्यानजिङ, स्यारगुरी, लाङटाङ, लाङटाङ-२, लाङटाङ लिरूङ, किमजुङ ग्लेसियर, ग्याङलापास, नाख्याङ पिक, स्काउट पिक लगायतका हिमचुचुराहरूको पिरामिड र अन्य ठाउँहरूको अवलोकन गर्न सकिन्थ्यो । यहाँ दृश्यावलोकनका लागि दुईवटा ठाउँहरू रहेका छन् । एउटा दुङ्गैदुङ्गा भएको अग्लो पहाडको चुचुरा (दक्षिणी भागमा) र अर्को थोरै सम्म परेको चौरजस्तै ठाउँ (उत्तरपट्टि) रहेको छ । हामीहरू कोही उत्तरपट्टि रहेको पिक र कोही दक्षिणपट्टि रहेको पिकमा जम्मा भएर फोटाहरू खिच्ने तथा वरिपरिको दृश्यहरू अवलोकन गर्थौं । संयोगवश भ्रमण टोलीकी सदस्य अन्नना पौडेलको जन्म दिन पनि

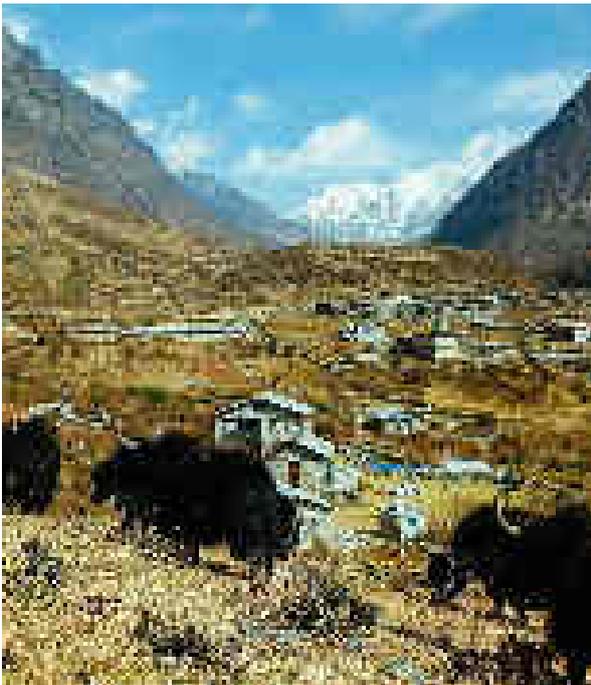

लामा होटेलदेखि लाङटाङ जाने बाटोमा रहेको पुल

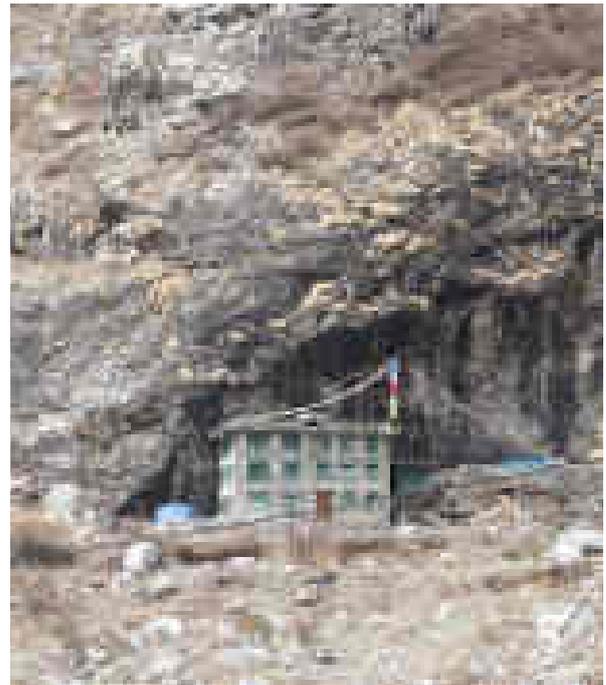
त्यही दिन परेकोले हिउँको केक बनाएर उत्तरपट्टिको पिकमा जम्मा भएका समूहले उनलाई वर्थडे विस गर्‍यो । यो अवसर अन्जनाका लागि जीवनकै अविस्मरणीय क्षणका रूपमा रहन्छ होला सायद !

यी दुबै भ्युप्वाइन्टहरूको भौगोलिक बनोट साँघुरो र डरलाग्दो रहेको छ । अत्यन्तै सजग भएर त्यहाँ उभिनुपर्दछ । थोरै पाइला चाल्न आतुर गरियो र सम्हालिएर हिड्न सकिएन भने चिप्लिएर भिरबाट खस्न सकिने उच्च जोखिम रहेको छ । एकैचोटि ४०-५० जना सम्मको ठूलो समूह यहाँ पुग्दा सबै जनालाई जम्मा हुन मिल्ने सम्मको ठाउँ पनि छैन । यहाँबाट केही माथि क्यानजिङ री भ्युप्वाइन्ट-२ रहेको छ । हिउँले बाटो चिप्लो भएकोले हामीहरू कोही पनि त्यहाँ गएनौं । हामीहरू सबैजना आ-आफ्नो तालमा दृश्यावलोकन गर्न र फोटोहरू खिचन व्यस्त थियौं । कसैलाई पनि अब तल फर्कनुपर्दछ भन्ने हेक्का पनि भएको थिएन । क्यानजिङ रिको लोभलाग्दो र अनुपम दृश्यले मनहरू त्यसैत्यसै पुलकित भएका थिए । यसै क्रममा यो भ्युप्वाइन्टमा एउटा अनपेक्षित डरलाग्दो घटना घट्न गयो । जसले हामी सबैलाई एकाएक स्तब्ध बनायो । त्यहाँ जम्मा भएका सबैजनामा सन्नाटा छायो । हामीहरू क्यानजिङ पिकको भ्युप्वाइन्टमा रमाइरहेको वेला दक्षिणपट्टिको पिकबाट एक जना यात्री भिरबाट गुल्ट्टै खसेको लाइभ दृश्य देखियो । माथिल्लो पिकमा रहेका र तल्लो पिकमा रहेका केही विद्यार्थी चिच्चाउँदै रून् थाले । त्यति नै खेर विदेशी पर्यटक लिएर आएका मध्ये एक जना गाइड र पोर्टर एवम् नेपाली पर्यटक लिएर आएका एक जना गाइड हिउँले लपककै ढाकेको भिरमा ओरालोतर्फ उद्धारका लागि दौडै गरेको दृश्य देख्दा हामी भनै अत्तालियो । हामी सबैलाई लाग्यो कि हाम्रै टोलीको कुनै एक जना भिरबाट खस्यो । परिस्थिति जेजस्तो भए तापनि मनलाई सम्हालेर तल्लो पिकमा रहेका सुदर्शन सरलाई सोधें । सरले तल आउन इसारा गर्नुभयो । एकछिनपछि रसियन महिला पिकबाट चिप्लिएर तल खसेको भन्ने कुरा थाहा भयो । हाम्रो समूहबाट कोही पनि दुर्घटनामा परेको रहेनछ भन्ने कुराले मन अलि हलुका भएजस्तो भयो । तर विदेशी पाहुना दुर्घटनामा परेको प्रत्यक्ष देख्दा मानवीयताको नाताले मन भने पोत्तिरहेको थियो । आफू तल गएर उद्धार गर्न नसकिने । टुलुटुलु नियालेर बस्नु सिवाय के नै उपाय थियो र? विद्यार्थीहरूलाई सम्हाल्न करिब आधा घण्टा लाग्यो । हामीहरू सबै जना एकै ठाउँमा जम्मा भएपछि विस्तारैविस्तारै तल फर्न थाल्यौं । रमाइरमाइ पिकमा पुगेका हामीहरू कसरी तल भरियो पत्तो नै पाइएन ।

हाम्रो समूहका म अनि विशाल शर्मा बाहेक सबै जना तल फर्न सुरु गरेका थिए । एकछिनपछि उद्धारमा गएका गाइडहरूले घाइतेलाई बोकेर माथि ल्याउँदै गरेको देख्यौं । घाइते कराएको आवाज प्रष्टै सुनिन्थ्यो । केही समयमा घाइतेलाई लिएर उद्धारकर्मी पिकमै आइपुगे । रसियन भाषामा घाइते महिलाले बचाउबचाउ भनेको हो भन्ने थाहा भयो । उनका श्रीमान् भाववि वल भएर त्यो सबै हेरिरहेका थिए । पथप्रदर्शकले बताएअनुसार श्रीमतीको वर्थडे मनाउनका लागि क्यानजिङको

भूकम्प जानुभन्दा पहिलेको लाङटाङ गाउँ

भूकम्पका समयमा जोगिएको लाङटाङ गाउँको एक घर

भ्युप्वाइन्टमा यी रसियन दम्पति आइपुगेका थिए । आफ्नै साथमा रहेकी जीवनसाथी अर्काको देशमा घुम्न आएको वेला त्यति अग्लो भिरबाट खसेको देख्दा श्रीमान्को मन् कस्तो भएको होला? हामी त्यो क्षण कल्पना पनि गर्न नसक्ने अवस्थामा थियौं । त्यहाँ भएका एक जना अर्का गाइडले लाइटाइडमा रहेका सुरक्षा निकायलाई घटनाको बारेमा खबर गरे । लाइटाइडबाट सुरक्षाकर्मी पुग्न नै डेढघण्टा लाने ठाउँमा तत्कालै उद्धार हुने सम्भावना नै थिएन । पिकबाट करिब दुई सय मिटर जति तल खसेर पहराको कापमा अड्किएको अवस्थामा फेला पारेर उद्धार गरिएकी महिला जीवितै रहेको देखेपछि उनको स्वास्थ्यलाभको कामना गरी हामीहरू पनि तल भन्यौं ।

यही बिचमा हामीसँगै पिकमा पुगेको काठमाडौंको एक टोलीका सदस्यले सर हामी त तपाइकै विद्यार्थी पो हो कि भनेर कस्तो चिन्ता लागेको थियो । त्यतिवेला तपाइँलाई भलभली सम्भएको थिएँ भनेर भन्दा मुटु भनै चिसो भएर आएको थियो । लाइटाइडबाट सुरक्षाकर्मी करिब डेढघण्टामा क्यानजिङ पुगेका थिए । हामीहरू सबै तल भरिसकेका थियौं । भिरबाट खसेकी महिलालाई काठमाडौं उपचारका लागि लैजान हेलिकप्टर आउँदै छ भन्ने खबर थाहा भयो । करिब ३ घण्टापछि क्यानजिङको आकाशमा हेलिकप्टर घुमेको देख्यौं । होटेलमा खाना खाइसकेर हामीहरू वास बसेको Hotel Mountain View का सञ्चालकद्वय निमा लामा र छोपेमा तामाङसँग सामूहिक फोटो खिचेर फेरि भेटौंला भन्दै बिदा भयौं । हेलिकप्टरले पनि ती महिलालाई पिकबाटै पिकअप गरेर काठमाडौंतर्फ लिएर गएको दृश्य हेर्दै क्यानजिङ गोम्पागाउँलाई बिदाइ गर्दै सबै जनाले ती महिलाको पूर्ण स्वास्थ्यलाभको कामना गरी अपरान्ह १:३० बजे लाइटाइडतर्फ ओरालो लाग्यौं ।

क्यानजिङले हामीलाई रमाइलो र नमिठो दुवैको अनुभूति दिलायो । होटेल सञ्चालक निमा लामासँग बिहान पिकमा घटेको घटना सेयर गरें । उनले हिमाल आरोहण र पदयात्राका क्रममा यस किसिमका दुःखद घटना वेलाबखत घट्ने गर्दछन् । कुनैकुनै विदेशी पर्यटक त यति मूर्ख हुन्छन् कि, त्यति डरलाग्दो पिकबाट पनि प्याराग्लाइडिङ गर्न समेत खोज्दछन् सर! केही दिनअघि एकजना विदेशी यही पिकबाट प्याराग्लाइडिङ गर्ने क्रममा भिरबाट लडेर तल खोलामा पुगेको थियो । पछि उसलाई मृत अवस्थामा फेला पारिएको थियो । धन्न आजको घटना त्यति ठूलो रहेनछ भन्दै थिए उनी । यो सुनेपछि त भनै डर लाग्यो । क्यानजिङ रि पिकप्वाइन्टमा जाने बाटो र पिक अत्यन्तै बढी जोखिमयुक्त ठाउँ भएकोले यसलाई सजिलो बनाउनका लागि होटेल व्यवसायीले पहल गर्नुपर्ने भन्ने कुरा राखें । उनले राज्यले अहिलेसम्म त्यसका बारेमा कहिल्यै चासो देखाएन । जनप्रतिनिधिलाई त भन यस बारेमा चासो नै छैन । व्यक्तिगत रूपमा त्यो काम गर्न सम्भव छैन भन्ने धारणा राखे । क्यानजिङ गाउँबाट पिकसम्म जाने बाटोलाई लामालामा घुम्तीहरू बनाई अलि फराकिलो बनाउने र पिकको दायाँ तथा बायाँ किनारामा फलामको पोलहरू गाडेर बार लगाउने हो भने जोखिमलाई कम गर्न सकिने धारणा राख्दै यसका लागि सांसदलाई घच्च्याउनुहोला भन्ने कुरा उनीसँग गरें ।

जेहोस् बिर्स पनि हुने कुरालाई बिर्सने र सम्भ्ररहनुपर्ने कुरालाई दिमागमा सेभ गरेर लाइटाइडतर्फ हामी लागिसकेका थियौं । अधिल्लो दिन क्यानजिङ जाने क्रममा कुइरोले ढाकेका हिमपर्वतहरू र बाटोको दायाँबायाँका दृश्यहरू हेर्दै हामीहरू करिब ३:०० बजेदेखि ४:०० बजेको बिचमा सबै जना २० गतेका दिन वास बसेकै सनराइज गेस्ट हाउसमा जम्मा भैसक्यौं । लाइटाइड क्षेत्रको एउटा गन्तव्य स्थल पुगेर सकुशल फर्किन सकेकोमा भगवान्लाई धन्यवाद भन्यौं । स्थानीयवासीले मान्दै आएका लार्डसिसालाई पनि सम्भयौं । गेस्ट हाउसमा चाउचाउ उमालेर खाजा खायौं । बेलुका खाना खाइसकेपछि केक काटेर अञ्जना पौडेलको वर्थडे मनायौं । त्यो दिनको भ्रमणको समीक्षा सुदर्शन सरबाट भयो । ४४०० मिटरसम्मको उचाइबाट तल भरेकोले लेक लाग्ने समस्या भने कसैलाई भएन । करिब १० बजेतिर आ-आफ्नो कोठामा गएर आराम गन्यौं ।

सातौं दिन: २०८० वैशाख २३ (लाडटाडदेखि बम्बो)

सातौं दिनको हाम्रो यात्रा लाडटाडदेखि बम्बो होटेलसम्मका लागि तय भएको थियो । लाडटाड क्षेत्रको पदयात्रा समाप्त गरी हाम्रा पाइलाहरू अब गोसाईंकुण्डतर्फ सोभिएका थिए । बिहान सनराइज गेस्ट हाउसमा चिया मात्र पिएर हामी बम्बोतर्फ प्रस्थान गर्ने योजनामा थियौं । चिया पिइसकेपछि गेस्ट हाउसकी सञ्चालिकाले म अनि सुदर्शन सरलाई खादा लगाइदिएर सम्मानका साथ बिदाइ गर्नुभयो । सामूहिक फोटो खिचेर न्यानो र मिठो आतिथ्यतासहित दुई रातसम्म विश्राम दिएको सनराइज गेस्ट हाउस र सञ्चालिका भ्याङजु (Jhyangju) लामालाई बाइबाइ गर्दै हाम्रो टोली ७:३० मा लाडटाडबाट बम्बोतर्फ फर्कियो । त्यस दिन बिहानको खाना खाने प्रबन्ध घोडातबेलामा गरिएको थियो ।

लाडटाडबाट फर्कदा पछिल्लो ग्रुपको भेट कोरियन प्रोफेसरहरूको टोलीसँग भयो । शिक्षा मनोविज्ञान, समाजशास्त्र तथा कोरियामा नेपाली भाषा पढाउने तीन जना प्रोफेसरको टोलीसँग नेपाल र कोरियाको सम्बन्धका बारेमा कुरा भए । कोरियन प्रोफेसरहरू विद्यार्थी लिएर यस्तो खालको भ्रमणमा जाँदैनन् । यति ठूलो समूह लिएर पदयात्रामा आउने तपाईं महान् हो भन्दै मलाई फुक्याएका पनि थिए, उनीहरूले । छुट्टिने वेलामा उनीहरूसँग नेपालको राष्ट्रिय गान गाएर सामूहिक फोटो खिचेर हामी अगाडि बढ्यौं । नेपाली भाषा पढाउने कोरियन प्रोफेसरलाई त नेपालको राष्ट्रिय गान कण्ठस्थ रहेछ । यही बिचमा थ्याङसेप र गुम्बागाउँको आसपासमा रहेका स्थानीयहरूका चाँरी गोठबाट याकको छुपीहरू किनेर भोलामा राख्यौं ।

यही बिचमा काठमाडौंको गोलडेन गेट कलेजको १७ जनाको टोलीसँग पनि भेट भयो । उनीहरूलाई क्यानजिङको बारेमा थोरै कुरा बताएर हामी अगाडि बढ्यौं । काठमाडौंबाट गएको चार जनाको अर्को टोलीले पनि हाम्रो समूहका बारेमा जिज्ञाशा राख्यो । उनीहरूलाई क्याम्पसबाट बिबिएको ग्रुपलाई लिएर पदयात्रामा आएको कुरा सुनाएँ । यो सुनेपछि यस्तो खालको कलेजमा पढ्न पाएको भए पो हुन्थ्यो । तोरी कलेजमा पढियो । अहिले व्यक्तिगत खर्च गरेर टुर आउन परेको छ भनेर उनीहरू भन्दै थिए । यो कुरा सुन्दा धवलागिरि बहुमुखी क्याम्पसको सदस्य हुनुमा गौरवको अनुभूति समेत भएको थियो । हाम्रो ठूलो ग्रुप देख्दा सबै छक्क परेजस्तो लाग्दथ्यो । ८०/८५ वर्ष उमेरका विदेशी पर्यटक दम्पती पनि यो पदयात्रामा भेटिएका थिए । फर्कने वेलामा पनि बुलेट ट्रेनवाला ग्रुप १० बजिनसकदै घोडातबेला पुगेर खाना खाएर बसिसकेको थियो । पछिल्लो टोली भने १०:३० बजे मात्र घोडातबेलामा पुगेको थियो । सबै जनाले खाना खाएर ११:३० बजे हामी त्यहाँबाट ओरालो बाटो बम्बोतर्फ लम्कियो । बम्बो होटेलमा पहिलो टोली अपरान्ह २:३० बजे पुगेको थियो भने पछिल्लो टोली ४:०० बजेमात्र पुगेको थियो ।

बम्बो होटेलमा पानी तातो थियो । पारिलो घामसमेत लागेको थियो । दुई तीन दिनसम्म चिसोका कारण नुहाउन नपाएकोले सबैजसो नहाइधुवाइ गर्नपट्टि लागे । चिसोले दुःख दिएका कारण म आफू भने नुहाउने आँट गरिन । ४:३० बजे चाउचाउ पकाएर खाजा खाँयौं । यसपछि लाडटाड जाने बेलामा बोरामा थन्क्याएका सामानहरू निकालेर भोलामा मिलाउन थाल्यौं । बम्बोमा बिजुलीबत्ती पनि थिएन । सोलरको उज्यालो थियो । मोबाइलमा फोन पनि लाग्दैनथ्यो । मोबाइल चार्ज गर्न पनि सकिएन । धेरैका मोबाइल स्वीचअफ भइसकेका थिए । बेलुका ७:०० बजेतिर खाना खाएर त्यस दिनको समीक्षालाई गीति लयमा प्रस्तुत गर्दै एकछिन रमाइलो गर्‍यो । सुत्न जानुभन्दा अगाडि सबै जना भोलिको यात्राका लागि बिहान ६:३० बजे तयार भैसक्ने भन्दै आ-आफ्नो कोठातर्फ लाग्यौं ।

आठौं दिन: २०८० वैशाख २४

(बम्बोदेखि चोलाङपाटी)

वैशाख २४ गतेको हाम्रो यात्रा आठौं दिनमा पुगेको थियो। यस दिनको यात्रा नै सम्भवतः धेरै लामो र कठिन हुने पूर्वानुमान हामी सबैले गरेका थियौं। बम्बो होटलबाट बिहान नास्ता खाएर ६:३० बजे हामी गोसाईकुण्डको यात्रातर्फ प्रस्थान गर्‍यौं। बम्बोबाट पैरोसम्मको करिब डेढघण्टाको बाटो हिडेपछि पैरो नजिकै (सिनो हाइड्रोको ड्यामसाइडभन्दा केही माथि) बाट गोसाईकुण्ड र स्याफ्रबेसीतर्फ जाने बाटो छुट्टिन्छ। हाम्रो टोलीले बायाँतर्फको बाटो समात्‍यो। पुरानो ठाडो गोरेटो बाटोलाई अलि तेर्सो बनाउँदै ढलान गर्ने कार्य भइरहेको थियो। बिहानको खाना खाने व्यवस्था ठूलोस्याफ्रुमा गरेका थियौं। पैरोबाट उकालो लागेपछि करिब एक घण्टामा उजिनडाडाँस्थित एउटा पसलमा पुग्यौं। त्यहाँको पसलमा एकछिन सुस्ताएर हामी अगाडि बढ्यौं। त्यहाँबाट हेर्दै डरलाग्दो भिरबाट तेर्सो र साँघुरो बाटो पार गर्दै स्याफ्रुखोलाको पुल तर्‍यौं। यस बाटोमा काफल, जामुनेमुन्द्रो लगायतका जङ्गली फलफूलका बोटहरू थिए। अगाडि गएको टोलीले डाँफे देखेको कुरा सुनाउँदै थिए। स्थानीयले जङ्गलमा छोडेका गाईहरू बाटोमा बास बसेकोले होला आलो गोबरका थुप्राहरू बाटोमा देखिन्थे। स्याफ्रुखोलामा रहेको भोलुङ्गेपुल तरेपछि अलिअलि तेर्सो र उकालो बाटो हुँदै हाम्रो पछिल्लो टोली ११:०० बजे ठूलोस्याफ्रुमा रहेको होटल स्तुपामा पुग्यौं। पहिलो टोली ९:०० बजे नै त्यहाँ पुगिसकेको थियो। बिहानीपखको घाममा गहुङ्गे भोला बोकेर ठाडो उकालो बाटो हिड्नुपर्दा केहीलाई असाध्यै गाह्रो पनि भइरहेको थियो।

होटलमा पुगेर खाना खाइसकेपछि अपरान्ह १२:१० बजे हामी त्यस दिनको गन्तव्य चोलाङपाटी (३६६९ मिटर) जाने बाटोतर्फ लाग्यौं। होटल सञ्चालकले हामीलाई छिटोछिटो जानका लागि अनुरोध गरिरहेका थिए। यहाँ ढिलो भयो भने बेलुकी जङ्गलमा बितारा पर्न सकिन्छ भन्दै हामीलाई भस्काएका थिए। ठूलोस्याफ्रुबाट चोलाङपाटी जाने बाटाको अवस्था देखेका उनले सायद हाम्रो टोलीका केही सदस्यहरूको हिँडाइको अवस्था थाहा पाएर त्यसो भनेका होलान् जस्तो लाग्यो। हाम्रो अघिल्लो दिनको सल्लाहअनुसार ठूलोस्याफ्रुबाट चन्दनबारी (सिंगुम्बा) मा गएर वास बस्ने योजना रहेको थियो। तर बम्बो होटलको भाइले ठूलोस्याफ्रुबाट सिंगुम्बा गएर वास बस्नुभन्दा करिबकरिब उकालो बाटो उस्तै हो। समय पनि करिब आधा घण्टाको मात्र फरक हो। तपाईंहरू आज चोलाङपाटीमै गएर बस्नुहोला भनी सुभाएको थियो। त्यहीअनुसार हामीहरू त्यस दिन चोलाङपाटीमै पुगेका थियौं।

लाङडाङदेखि लामा होटल फर्कने क्रममा विदेशी आगन्तुकहरूसँग खिचिएको तस्विर

ठूलोस्याफ्रुमा रहेको सैनिक क्याम्प नजिकैबाट बायाँपट्टि चोलाडपाटी र दायाँपट्टि सिंगुम्बा जाने बाटो छुट्टिन्छ । चोलाडपाटी जाने बाटो समातेपछि ठाडो उकालो बाटोमा गहुँबारी, आलुबारी र पातला तामाडवस्ती अवलोकन गर्दै अगाडि बढिरह्यौं । हिँडाइको गतिअनुसार त्यस उकालोमा हाम्रो टोली चार पाँचवटा समूहमा छुट्टिइसकेको थियो । बिहान सफा रहेको आकाश अपरान्हतिर कालो बादलले लपककै ढाकेको थियो । अपरान्ह ३:०० बजेदेखि पानी पर्न सुरु गर्‍यो । प्लास्टिक ओढेर उकालो चढ्नुबाहेक अर्को विकल्प थिएन । जङ्गलको बाटोमा घर गोठहरू नभएकोले ओत लाग्ने ठाउँ पनि भेटिदैनथ्यो । अनेक प्रजातिका गुराँस फुलेको मनमोहक दृश्य, धुपीसल्ला, बुङ्गेसल्ला, खस्रु आदिका रूखहरू भएको बाक्लो जङ्गल भएर उकालो चढ्दा थकाइ मरेजस्तो अनुभूति हुन्थ्यो । बिहान ६:३० बजेबाट हिँड्न शुरू गरेका हामीहरूलाई यो उकालो चढ्दा भएको दुःखको बयान शब्दमा कसरी वर्णन गर्न सकिन्थ्यो र ?

चोलाडपाटी पुग्ने वेलामा करिब एक घण्टाको बाटो त भन नार्कै ठोसिनेजस्तो उकालो थियो । साहित्यकार तारानाथ शर्माले लेखेको घनघस्याको उकालो भन्ने निबन्धको सम्भना भयो । पानी परेकोले चिसो भएको छ । थकाइ उस्तै लागेको छ । पाइला एक डेग अगाडि बढ्न मान्दैनन् । तर पनि जसोतसो उकालोमा पाइला लम्किरहेका हुन्थे । उकालोमा घरबाट लगेका खानेकुरा तथा चटनीहरू खाँदै, सुस्ताउँदै दुःखलाई बिर्सेर चोलाडपाटीतर्फ लम्किरह्यौं । पहिलापहिला जस्तै एउटा ग्रुप ४:०० बजेतिरै चोलाडपाटीको Hotel Mount Lirung View Point मा पुगेको खबर आएको थियो । हाम्रो पछिल्लो टोली साँझ ६:३० मा मात्र त्यहाँ पुगेको थियो । पहिला गएको टोलीका चार जना भाइबहिनीहरू पछिल्लो टोलीका साथीका भोला लिनका लागि केही तलसम्म आएका थिए । हामी दुई जना सरको भोला पनि एकछिन उनीहरूलाई बोक्न दियौं । भोला बोक्न नपरेकोले होला बाँकी उकालो चढ्न केही सहज भएको थियो । चोलाडपाटीमा पुगेपछि तातोपानी र चिया खायौं । आगोको हिटर वरिपरि सबै भुम्मिएका थियौं । अघिल्ला दिनहरूमा लाडटाड क्षेत्रमा एकदमै ढिलो हिड्ने समूह खोइ किन कसरी हो यो उकालोमा छिटोछिटो हिँडिरहेको थियो । बिहानको मासु र भातको कमाल हो भनेर केही साथीहरूले उनीहरूलाई गिज्याउँदै पनि थिए । ७:३० बजेतिर खाना खाने काम भयो । गोसाईँकुण्डको नजिकनजिक पुगेका हामीहरू भोलि बिहान चिया मात्र पिएर ७:०० बजे त्यसतर्फ जाने सल्लाह गर्‍यौं । अत्यधिक चिसो र दिनभरिको कडा हिँडाइले थकित भएका हामीहरू खाना खाएपछि सुत्ने तरखरमा लाग्यौं ।

चोलाडपाटी पुगेपछि बेलुका हामीले बाहिर निस्केर त्यहाँको दृश्य केही पनि हेर्न भ्याएनौं । भोलिपल्ट बिहान मिर्मिरेमा बाहिर निस्केर त्यहाँ वरपरको दृश्य अवलोकन गर्‍यौं । चारैतर्फको हिमाल खुलेको थियो । आकाश पनि सफा थियो । बुङ्गेसल्लाको बाक्लो जङ्गलको चुचुरोमा चोलाडपाटी रहेको छ । चोलाडपाटीमा वास बस्नका लागि दुईवटा होटलहरू छन् । यी दुईवटा होटलमा १०० जना जति मानिसहरू बस्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ । तामाड भाषामा चोलाडको अर्थ गड्यौला किरा भन्ने हुन्छ । अग्लो डाँडामा पाल्टे परेको पाखामा जङ्गलका पातपतिङ्गर कुहिएर बनेको माटोमा प्रशस्त गड्यौला किरा हुने भएकोले यो ठाउँको नाम चोलाडपाटी रहन गएको हो भन्ने कुरा गेस्ट हाउसका सञ्चालक निमा लामाले बताएका थिए ।

नवौं दिन: २०८० वैशाख २५

(चोलाडपाटी- गोसाईकुण्डदेखि चन्दनबारी सिंगुम्बा)

हाम्रो शैक्षिक भ्रमणको नवौं दिनको यात्राको योजना चोलाडपाटीदेखि गोसाईकुण्ड (४३८० मिटर) सम्म पुग्ने र बेलुकाको वास चन्दनबारी (सिंगुम्बा) मा बस्ने गरी तय भएको थियो। संयोगवश यात्राको दोस्रो दिन पशुपतिनाथको दर्शन गर्दाको दिन पनि सोमबार (भगवान् शिवको बार) परेको र गोसाईकुण्डको दर्शनको दिन पनि सोमबार नै परेकोले चिया मात्र पिएर जाने निर्णय गरेका थियौं। चिया पिएर ७:०० बजे सबै जना गोसाईकुण्डका लागि प्रस्थान गर्नुभयो। चोलाडपाटीबाट

लौरीविना (कसैकसैले लौरीविनायक पनि भन्ने गर्दछन्) बुद्धमन्दिर पाससम्मको ठाडो उकालो दुई घण्टामा पार गर्नुभयो। पासदेखि गोसाईकुण्ड (२.५८ किलोमिटर) पुग्नका लागि अर्को डेढघण्टा जति लाग्यो। करिब १०:३० बजेसम्म सबै जना गोसाईकुण्ड पुगेका थियौं। पहिलो टोली त धेरै अघि त्यहाँ पुगेको थियो।

चोलाडपाटीबाट लौरीविना (३९३२ मिटर) हुँदै पाससम्म पुग्ने बाटो एकदमै ठाडो रहेको र उकालो चढ्दा अलि कठिन पनि हुने हुँदा गोसाईकुण्ड जाने भक्तजनहरूले जङ्गलमा लोरो काटेर टेकेर जाने र गोसाईकुण्डको दर्शन गरेर फर्केपछि लौरीविना भन्ने ठाउँमा लौरी छोडेर चोलाडपाटी फर्ने भएकोले यो ठाउँलाई लौरीविना भनिएको हो भन्ने भनाइ यहाँ रहेको छ। महादेव शिव गोसाईकुण्डमा आउने क्रममा यहाँ लौरी बिसेर गएको हुनाले यसलाई लौरी बिसाउने ठाउँ भन्दाभन्दै पछि लौरी विनायक वा लौरीविना भन्न थालिएको हो भन्ने भनाइ पनि रहेको छ। कसैकसैले लौरीको सहायताबिना यो उकालो चढ्न मुश्किल हुने भएकोले यसलाई लौरीविना भनिएको हो भनेर पनि भन्ने गर्दछन्। तर अहिले त्यहाँ कसैले पनि लौरी छाडेको देखिएन। म आफूले भने क्यानजिङबाट टेकेर ल्याएको काठको लौरीलाई सबै समूहको तर्फबाट साभाल लौरी मानेर त्यहाँ छाडेर आएको थिएँ। लौरीविनाको उकालो बाटोमा सानासाना ढुङ्गा चीनेर पितृहरूका सम्भनामा बनाइएका प्रशस्त प्रतिमूर्ति देखिन्छन्। कुनै पनि तीर्थस्थल पुगेर फर्किएपछि सुरक्षित यात्रा गर्न पाएकोमा धन्यवादस्वरूप पितृहरूका सम्भनामा बौद्धमार्गीहरूले देउरालीमा ढुङ्गा चढाउने गरेजस्तै गोसाईकुण्ड पुगेर फर्कने सबैजसोले बाटोमा ढुङ्गाका यस किसिमका प्रतिमूर्ति बनाउने गर्दछन्। कसैकसैले पहिले नै अरू कसैद्वारा बनाइएका प्रतिमूर्तिमा ढुङ्गा चढाएर अगाडि बढ्ने पनि गर्दछन्।

बुद्धमन्दिरदेखि गोसाईकुण्डसम्म जाने अग्लो भिरको बाटो साँघुरो र तल हेर्दा डरलाग्दो देखिन्थ्यो। बाटोको धेरै ठाउँमा

हिउँको थुप्रो थियो। करिब ४३८० मिटरको उचाइमा हामी जाँदै थियौं। बिहानीपख घाम लागे पनि सिरेटो चलेको थियो। चिसो उस्तै थियो। लेक लाग्ने जोखिम त यथावत थियो। सास बढेर थोरै परको बाटोमा पुग्न पनि धौधौ हुँदै थियो। तर पनि गोसाईकुण्ड वरपरका हिमचुचुराहरूले मुसुक्क हाँसेर हामीलाई स्वागत गरिरहेको अनभूतिका साथ मनोरम र अनुपम हिमदृश्यको अवलोकन गर्दै हामी अगाडि बढिरह्यौं। पवित्र तीर्थस्थल गोसाईकुण्डको दर्शनका लागि आउने भक्तजनलाई आवागमनमा सुविधा पुगोस् भन्ने उद्देश्यले यो बाटोको डिलपट्टि लाडटाड राष्ट्रिय निकुञ्ज कार्यालय र गोसाईकुण्ड गाउँपालिकाको समन्वयमा नेपाली सेना कालीजङ्ग गणको आर्थिक र श्रम सहयोगमा २.५८ किलोमिटर लामो फलामे रेलिङ राखिएको रहेछ। मिति २०७७ असोज ११ गतेका दिन यो योजना, बुद्धमन्दिर नजिक बनाइएको प्रवेशद्वार, चोलाडपाटीमा बनाइएको विश्रामस्थल र सडेघर नेपाली सेनाबाट गाउँपालिकालाई हस्तान्तरण गरेको भन्ने व्यहोरा त्यहाँ रहेको शिलालेखमा उल्लेख

क्यान्जीङ-री बाट देखिएको कादुरी हाइड्रोपावरको ड्याम

गरिएको थियो । गोसाईकुण्डस्थित होटेलहरू रहेको ठाउँबाट थोरै तल भरेपछि महादेवले विश्राम गरेको विश्वास मानिएको गोसाईकुण्ड ताल रहेको छ । गोसाईकुण्ड त्यहीँ पुगेपछि मात्र देखिन्छ । तर त्यसको दक्षिणपट्टि रहेका सरस्वतीकुण्ड र भैरवकुण्ड भने गोसाईकुण्ड नपुग्दै वरैको बाटोबाट नै देख्न सकिन्छ । यी तीनवटा तालको पानी एकदमै कञ्चन र निलो रङको देखिन्छ । भैरवकुण्डको दक्षिणपट्टिको खण्डमा त्रिशुलका तीनवटा चुच्चाको जस्तै आकृति रहेको छ ।

गोसाईकुण्ड भन्दा थोरै माथि उत्तरपट्टि पहाडको भित्तामा रहेको भरना र उत्तरपूर्वी भागमा रहेको सूर्यकुण्डबाट बगेर आएको पानी गोसाईकुण्डमा जम्मा हुने रहेछ । यही पहाडमा रहेको भरनाको थोरै तलपट्टि पानीको मूल रहेको छ । यस ठाउँमा पुग्ने तीर्थालुहरूले धुपबत्ती बालेर यहाँ पूजा गर्ने गर्दछन् । तालको दक्षिणपट्टि शिवजीको चारैतिर अनुहार फर्केको मूर्ति राखिएको छ । यहाँ पुग्ने भक्तजनहरूले गोसाईकुण्डमा स्नान गरी यही मूर्तिमा गएर भगवान् शिवको पूजा गर्दछन् । हामीहरू मध्येका केहीले तालमा नुहाएर पूजा गरेका थियौँ । धुप, अक्षता एवम् सिक्काहरू तालमा चढाउने प्रचलन यहाँ रहेको छ । गोसाईकुण्डको दर्शन गर्न जाने मानिसहरूले कुण्डमा स्नान गरिसकेपछि तालको पिंघमा रहेका सिक्काहरूलाई टिपेर घरमा ल्याउने गर्दछन् । विषको दाह शान्त पार्न गोसाईकुण्डमा विश्राम लिएका भनिएका शिवजीको आकृति कतै देखिन्छ कि भनेर एकछिन नजर तालभित्र पुऱ्याएको थिएँ । तर हाम्रो नजरले तालभित्र रहेको त्यो आकृतिलाई देख्न र ठम्याउन सकेन ।

पाटनको कुम्भेश्वरको पोखरी जमिनमुनिको कुलोबाट गोसाईकुण्डसँग जोडिएको छ भन्ने विश्वास गरेर जनैपूर्णिमाका दिन कुम्भेश्वरको मन्दिरमा हिन्दुहरू जनै फेर्ने र तागो बाँध्ने गर्दछन् भने तामाङ भाँक्रीहरू पनि मादल बजाएर नाचगान गर्ने गरेको पाइन्छ (गुरुङ, पूर्ववत्) । अन्य समयमा पनि धेरैथोरै मानिसहरू गोसाईकुण्डको दर्शनका लागि आउने गर्दछन् । जनैपूर्णिमाका वेला होटेलभित्र बस्ने ठाउँ नभएर तीर्थालुहरू त्रिपाल र टेन्टभित्र पनि बस्ने गर्दछन् । होटेलभित्र र टेन्टमा बस्नेहरूका लागि अलगअलग शुल्क लिने व्यवस्था रहेको पाइयो । भक्तजनहरू नठगिउन् भन्नका लागि गोसाईकुण्ड गाउँपालिका र रसुवा जिल्ला प्रशासनले मेला अवधिभर होटेल सञ्चालकहरूले सेवा पुऱ्याएवापत लिन पाउने शुल्क तोक्ने गरेको कुरा पनि अवगत भयो । टेन्ट र त्रिपाल राख्नका लागि सम्झाइएका सानासाना पाटाहरू दर्जनौँ सङ्ख्यामा त्यहाँ देख्न सकिन्छ ।

गोसाईकुण्ड वरपर विभिन्न ठाउँमा अग्लाअग्ला त्रिशुलहरू राखिएको छ । कुण्डको दक्षिणपट्टिबाट बगेको पानी भैरवकुण्ड हुँदै सरस्वतीकुण्डमा पुग्दछ । हिउँ नपरेको समयमा तालको वरिपरि घुम्न सकिने सानो गोरेटो बाटो रहेको छ । हामी त्यहाँ पुगेको वेला तालको वरिपरि हिउँले सेताम्मे हुने गरी ढाकेकोले कसैले पनि ताल घुमेनौँ । गोसाईकुण्डमा सबैभन्दा पहिला पुगेको समूहका विशाल शर्मा लगायतका केही विद्यार्थीहरू सूर्यकुण्डसम्म जान तयार रहेको भए तापनि बाटोमा बाक्लो हिउँ परेकोले जान नसकेको कुरा सुनाउँदै थिए । धुन्चेबाट गोसाईकुण्ड जाने पदयात्रीहरू सूर्यकुण्ड हुँदै सिन्धुपाल्चोकतिर निस्किएर पनि काठमाडौँ आउने गर्दछन् । गोसाईकुण्ड भन्दा केही माथि रहेको पिकबाट अझ धेरै सुन्दर दृश्य देख्न सकिन्छ भन्ने कुरा थाहा भएको थियो । तर क्यानजिङ रि भ्यूप्वाइन्टको घटना देखेका कारण होला कसैको मनमा पनि त्यहाँ पुग्ने इच्छा जागृत भएन । हिउँदयाममा लपकै हिउँले ढाकेर सेताम्मे हुने र वर्षायाममा विभिन्न प्रजातिका फूलहरूले ढकमक्क ढाकेर सप्तरङ्गी इन्द्रेणीजस्तै देखिने गोसाईकुण्ड वरपरको वातावरण मनै लोभ्याउने खालको देखिन्छ ।

बुद्धमन्दिरबाट गोसाईकुण्ड पुग्नैलाग्दा केही वर रहेको डाँडामा बाटोको दायाँ र बायाँपट्टि क्रमशः कुमार र गणेशको मूर्ति राखिएको छ । यहाँ आउने मानिसहरूले सबैभन्दा पहिले यस ठाउँमा रहेका गणेश र कुमारको पूजा आराधना गरेपछि मात्र गोसाईकुण्डको दर्शन गर्ने गर्दछन् । गोसाईकुण्डको क्षेत्रफल १३.८० वर्ग कि.मि. रहेको छ । २०६४ साल असोज ०६ गतेका दिन रामसारमा सूचिकृत भएको यो कुण्डको लम्बाइ ६२५ मिटर र चौडाइ ३२० मिटर बराबर रहेको छ । (रामसार क्षेत्र भन्नाले सिमसार तथा पंक्षीको संरक्षित प्राकृतिक सम्पदा क्षेत्र भन्ने बुझिन्छ । सन् १९७१ मा इरानको रामसार सहरमा भएको वैज्ञानिक सम्मेलनबाट रामसार नामकरण भएको हो । सम्मेलनको खास उद्देश्य सिमसार क्षेत्रका जलपंक्षीको संरक्षण गर्नु थियो । यो सम्मेलनमा पारित सन्धिलाई रामसार महासन्धि भनियो । त्यही महासन्धिअनुसार अन्तर्राष्ट्रिय मह वको सिमसार घोषणा भएको क्षेत्रलाई रामसार क्षेत्र भनिन थालिएको हो ।)

यस क्षेत्रमा १०० भन्दा बढी प्रजातिका जटामसी, विष, पदमचाल लगायतका फूल फुल्ने वनस्पति पाइन्छन् । खोया हाँस, चखेवा, कालीजुरे जस्ता पंक्षीहरू पनि यहाँ पाइन्छन् । गोसाईकुण्ड आसपास रहेका खर्कहरूमा वर्षायाममा

गोसाईकुण्डमा
खिचिएको
सामूहिक
तस्वीर

स्थानीयवासीहरूले गोठहरू राख्ने गर्दछन् । सरस्वतीकुण्ड भन्दा केही तल रहेको चौरमा चौरीगाई, घोडा तथा खच्चडहरू चरिरहेका देखिन्थे । गोसाईकुण्ड क्षेत्रलाई देवीघाट र त्रिशुली जलविद्युत आयोजनाको पानीको स्रोत पनि मानिन्छ । गोसाईकुण्ड क्षेत्रमा गोसाईकुण्ड, सूर्यकुण्ड, चन्द्रकुण्ड, भैरवकुण्ड, दुधकुण्ड, आमाकुण्ड, सरस्वतीकुण्ड, रक्तकुण्ड, गणेशकुण्ड, एक्लेकुण्ड, लामाकुण्ड, बतासकुण्ड, रजकुण्ड, तिनचुलीकुण्ड, नौकुण्ड, जयकुण्ड, जोगेश्वरकुण्ड, जयकुन्चुली भुण्डकुण्ड लगायतका कुण्डहरू रहेका छन् । यस क्षेत्रमा १०८ वटा कुण्ड रहेको कुरा पनि जानकारहरू बताउँछन् । यी कुण्डहरूबाट त्रिशुलीखोला, मेलुङखोला, घट्टेखोला, तादीखोला लगायतका खोलाहरू बग्ने गर्दछन् ।

गोसाईकुण्डमा स्नान गर्ने, फोटोहरू खिच्ने, टिकटकका लागि भिडियोहरू बनाउने साथै त्यहाँको प्राकृतिक दृश्यहरू अवलोकन गर्दै हाम्रो टोलीले करिब दुई घण्टाजति बितायौं । सबै जना आ-आफ्नो तालमा थियौं । मन अघाउञ्जेल गोसाईकुण्डको अवलोकन गर्‍यौं । ४३८० मिटर उचाइमा रहेको भए तापनि लेकलाग्ने समस्या कसैलाई भएन । फर्कने समयमा सबैलाई सजिलो भयो । गोसाईकुण्डमा रहेको होटेलमा खाना खाएर करिब १:०० बजेतिर हामी त्यहाँबाट चोलाङपाटीतर्फ फर्कियौं । गोसाईकुण्डमा वास बस्नका लागि होटेलहरू भए तापनि उच्च लेक र लेकलाग्ने डरले कमै मान्छे मात्र त्यहाँ वास बस्दा रहेछन् । लाङडाङ जाने क्रममा रिम्चीको उकालोमा भेटिएको सर्जि होगेनसँग लौरीविनामा पुनः भेट भयो । सम्भनाका लागि फोटो खिच्यौं । बेलुकाको वास चन्दनबारी (सिंगुम्बा) मा बस्नेगरी व्यवस्था गरिएकोले हतारो खासै थिएन । अपरान्ह करिब ३:०० बजेतिर सबै जना चोलाङपाटी आइसकेका थियौं । प्याकेजमा व्यवस्था गरिएअनुसार खाजा खानैपर्ने र नखाए पनि खाजाको पैसा कटौती हुँदैन भन्ने कुरा होटेल सञ्चालकबाट सुनेपछि खाजा खाएर करिब अपरान्ह ४:०० बजेतिर सामूहिक फोटो खिचेर गोसाईकुण्ड र चोलाङपाटीको सम्भना मनमा बोकेर बेलुकाको गन्तव्यतर्फ प्रस्थान गर्‍यौं ।

चोलाङपाटीबाट चन्दनबारीतर्फ जाने करिब डेढ घण्टाको बाटो सजिलो रहेछ । एक दुई ठाउँमा भिरालोबाहेक धेरैजसो खण्ड तेर्सो थियो । चोलाङपाटीमा देखिएको बाक्लो बुङ्गेसल्लाको वन पार गरेपछि धुपीसल्लाको बाक्लो वनक्षेत्र र फराकिला पाटा परेको चौरबिचको सुन्दर घोडेढो बाटोबाट हामीहरू अपरान्ह ५:३० बजे सिंगुम्बा (३३५३ मिटर) स्थित शेर्पा होटेलमा आइपुग्यौं । शेर्पा होटेलमा सबै जनालाई बस्नका लागि कोठाको व्यवस्थापन गरेपछि साँभपख यहाँस्थित नेपालको सबैभन्दा ठूलो याक चीज उत्पादन कारखाना अवलोकन गर्‍यौं । यो चीज कारखाना दुग्ध विकास संस्थानले विक्रम सम्वत् २०२६ मा स्थापना गरेको रहेछ । वार्षिक ७० देखि ८० लाख रूपिया बराबरको स्थानीय क्षेत्रमा उत्पादन भएको चौरीगाईको दुध सङ्कलन गरी यो कारखानाले चीज उत्पादन गर्ने कुरा थाहा भयो । कारखानामा दुध आपूर्तिका लागि यस क्षेत्रका २० परिवारले ५०० ओटा चौरीगाई पालेका रहेछन् ।

कारखानाले उत्पादनस्थलबाटै वार्षिक ४० देखि ५० लाखसम्मको चीज र बटर बिक्री गरी बाँकी उत्पादन काठमाडौं लैनचौरमा रहेको दुग्ध विकास संस्थान कार्यालयमा पठाउने गरेको कुरा कार्यालय प्रमुख गोविन्दबहादुर गुरुङले हामीलाई बताएका थिए । रसुवाको सम्भनास्वरूप एककिलो बटर रू. १२०० मा खरिद गरी घरमा ल्याएको थिएँ । इच्छाशक्ति भएमा यति विकट ठाउँमा पनि यति ठूलो उद्योग सञ्चालन गर्न सकिदोरहेछ भन्ने अनुभूति भयो । विकट ठाउँहरूमा विकासका पूर्वाधारहरू पुऱ्याउन सकियो भने स्थानीय रूपमा उपलब्ध हुने साधन तथा स्रोतको परिचालनका माध्यमबाट मानिसहरूलाई व्यवसायी बनाउन सकिदोरहेछ भन्ने पाठ त्यहाँबाट सिक्न सकिन्छ । बढ्दो मात्राको वैदेशिक पलायनलाई रोक्नका लागि पनि व्यावसायिकतालाई प्रवर्द्धन गर्नु जरूरी रहेको आभाष भएको थियो ।

कारखाना अवलोकन गरेर आइसकेपछि होटेलभित्र बस्यौं । केही विद्यार्थीहरूले होटेलमा राखिएका स्थानीय उत्पादनहरू घरमा ल्याउनका लागि किनमेल गरे । आगोको हिटर वरिपरि बसेर ननभेज खाना खायौं । लाङडाङ क्षेत्रमा मासुका परिकार नपाइने रहेछ । तर ठूलोस्याफ्कुबाट माथि लागेपछि गोसाईकुण्ड क्षेत्रका होटेलमा कुखुराको मासु खान पाइने रहेछ । सेर्पा होटेलको सरसफाइ र व्यवस्थापन देखेर मोहित हुँदै बेलुका ९:०० बजेतिर सबै जना विश्रामका लागि आआफ्नो कोठातर्फ लाग्यौं । करिबकरिब हाम्रो लक्षित पदयात्राको अन्तिम दिनको मिर्मिरे बिहानी प्रतीक्षा गर्दै हामीहरू सुत्ने तरखर गर्‍यौं ।

१०

दशौं दिन: १० वैशाख २६ (सिंगुम्बादेखि जल्छी)

पत्तो नपाइकन वैशाख १७ गतेदेखि सुरु भएको हाम्रो भ्रमणको दशौं दिन पनि आइसकेछ । दशौं दिनको शुभ बिहानीमा चराहरूको चिरबिर आवाजले सबैलाई व्युँभाइदियो । घर फर्कने चीनता कसैलाई नभए पनि आज त घरतर्फको यात्रा सोफिन्छ भनेर सबै जना उत्साहित भएका थियौं । यति लामो पदयात्रामा पनि कोही थकित र चीनितत थिएनौं । हामीले यो भ्रमणको भरपुर आनन्द लिएका थियौं । वासबस्ने ठाउँहरूमा होटेलहरूको राम्रो व्यवस्थापन, सहभागीहरूको उच्चतम स्तरको मित्रवत् व्यवहार र आपसी संयोजन, आयोजक विद्यार्थीहरूको कुशल व्यवस्थापन र अभिभावकका रूपमा दुई जना सरहरू सँगसँगै भएर होला भ्रमण अवधिभर कसैको पनि अनुहार मलिन थिएन । वैशाख २६ गते बिहान सबै जना उठेर ६:३० बजेतिर नास्ताका लागि तयार भइसकेका थियौं । चिया, तरकारी र अण्डा खाइसकेपछि सिंगुम्बा छोड्ने तयारीमा हामी लाग्यौं । यो भ्रमण अवधिमा रसुवा जिल्लामा अन्तिम रात बिताएको शेर्पा होटेलका सञ्चालक दम्पति र बुटवलबाट गोसाईकुण्डका लागि आएका दुई जना दाइहरूसँग सामूहिक तस्वीर खिचेर अब त घरमा जानी हो, मिठामिठा सम्झना लानी हो भन्ने बोलमा एउटा गीत गाएर शेर्पा होटेलका सञ्चालकद्वयलाई मिठो मुस्कानसहित हात हल्लाएर बिदाइ गर्नु । एकपटक गोसाईकुण्डतर्फ फर्केर शिव भगवान् एवम् लाङसिसालाई स्मरण नमन गरी बिहान ७:३० बजे हामीहरू धुन्चेतर्फ ओरालो लाग्यौं ।

हाम्रो दशौं दिनको यात्रा चन्दनबारीदेखि धुन्चे हुँदै पृथ्वी राजमार्गको गल्छीसम्म पुग्नु रहेको थियो । गल्छीबाट काठमाडौं-बागलुङको रात्रिबसमा बागलुङ फर्कने गरी योजना बनाएका थियौं । गाइड मिडमार तामाडले धुन्चेसम्म पुग्नका लागि तपाइँहरूको हिँडाइलाई बढीमा चार घण्टा लाग्छ भनेका थिए । पहिलो टोली बिहान १०:३० बजे नै धुन्चे पुगेको थियो । पछिल्लो टोली अपरान्ह १२:०० मात्र धुन्चेमा आइपुगेको थियो । चन्दनबारीबाट ओरालो लागेपछि देउराली भन्ने ठाउँसम्म लेकाली गुराँस, खस्रु, गोब्रेसल्ला, बुङ्ग्रेसल्ला, गुयँली आदिको बाक्लो जङ्गल रहेको छ । बाक्लो जङ्गलको बिचमा हामीहरू ओरालो भर्दै थियौं । उकालोमा गोसाईकुण्डका लागि जाने यात्रीहरू भेटिन्थे । धुन्चेबाट गोसाईकुण्ड पुग्ने यो बाटो धुन्चेदेखि अलि परको खोलाहुँदै बुद्धमन्दिरसम्म नै एकदमै ठाडो उकालो रहेको छ । ठाउँठाउँमा बिसाउनका लागि ढुङ्गे चौपारीहरू पनि छन् । हामीहरू धिम्सा, देउराली, खेम्दी हुँदै धुन्चेतर्फ लम्किएका थियौं । घर जाने भनेपछि केहीका खुट्टाहरू छिटोछिटो

चलेका थिए । तर दुई दिन अघि चोलाङपाटीको उकालोमा छिटोछिटो हिडेका दुई जनाको ओरालोमा हिँडाइको अवस्था नाजुक बन्यो । देउराली नजिक आइपुग्दा अस्मिता शर्माको खुट्टामा थोरै समस्या परेकोले उनलाई डोन्याउन पर्ने भयो ।

अस्मितासहितको चार जना टोली लामो समयसम्म देउरालीबाट तल नभरेकोले दुईमिनेट जतिको फरकमा हिँडेका हामी खेम्दीमा कुरेर

चन्दनबारीमा होटेल सञ्चालकसँग खिचिएको सामूहिक तस्वीर

बसेका थियौं । संयोगवश खेम्दीमा May Measurement Celebration का लागि गोसाईकुण्डको यात्रामा निस्केको हेटौँडास्थित मदन भण्डारी मेमोरियल स्वास्थ्य विज्ञान कलेजको BPH Third Semester का विद्यार्थीसहितको १५ जनाको टिमसँग भेट भयो । क्याम्पसको टिम भनेपछि उनीहरू खुसी भए । हामीले बोकेको मादल देखेर एकछिन गीत गाउने र नाच्ने भनेर उनीहरूले आग्रह गरेपछि हाम्रो समूहबाट पनि तयार भयौं । दुवै टोलीले गाउने नाच्ने गर्थौं । उनीहरूले आफ्ना उकालो चढ्न ढिला गरेका सहभागीलाई कुर्नु थियो । हामीले पनि ओरालोमा भर्दै गरेको टोलीलाई कुर्नु थियो । दुवैको उद्देश्य एउटै भएकोले करिब आधा घण्टासम्म हामीले त्यहाँ रमाइलो गर्थौं । उनीहरूले हामीहरूको ब्लड प्रेसर चेक गरिदिए । उमेर र १० दिनसम्मको यात्राका कारण सबैको प्रेसर सामान्यतः सन्तुलनमा नै रहेको कुरा अवगत भयो । हेटौँडाको टोली उकालो लागेको केही समयपछि हाम्रो पछिल्लो टोली आइपुग्यो । अस्मिताको खुट्टा थोरै सुनिएजस्तो देखिएकोले खेम्दीस्थित होटलका मालिकले उनको खुट्टालाई घरेलु उपचार विधिअनुसार तनाकतनुक पारिदिए । दुखाइ कम भएपछि विस्तारै ओरालो भान्यौं । भोला पनि बोकिदिनुपर्ने, सबैका भोला उस्तै गहुँगा । धेरैजसो त खेम्दीबाट तल खोलामा पुगिसकेका थिए होला । पछाडि रहेका हामीलाई के गर्ने? कसो गर्ने? भइरहेको थियो । जसोतसो उनीहरूलाई डोऱ्याउँदै, फकाउँदै, वेलावेलामा रिसाउँदै पनि खोलामा भरियो । अगाडि नै धुन्चे पुगेको टोलीका तीन जना भाइहरू भोला लिन र बोक्न परे पनि तयार भएर खोलानजिक आइपुगेका थिए । भोला साथीहरूले बोकेपछि तेर्सो बाटोमा उनीहरू अलि छिटो हिंड्न थाले । धुन्चेबाट बस चालकले अत्याएका थिए । थप कुनै अफ्टयारो नपरिकन हामी पछिल्लो टोली पनि अपरान्ह ठिक १२:०० बजे धुन्चेस्थित खाना खाने होटलमा आइपुग्यौं । सबै जनाले खाना खाइसकेपछि ८ दिनसम्म हामीलाई पथप्रदर्शकको अमूल्य भूमिका निभाएका मिडमार तामाडलाई सबै जनाले हार्दिकताका साथ गहुँगो मनले बिदाइ गर्थौं । हँसिलो र सहयोगी मनका मिडमार लाडटाड क्षेत्रकै वासिन्दा थिए । त्यहाँको भूगोल तथा सामाजिक जनजीवनको जानकारी लिन र होटलहरूमा वास व्यवस्थापन गर्ने काममा उनीबाट धेरै सजिलो पनि भएको थियो । उनी लोकल बस चढेर स्याफ्रुबेसीतर्फ लागे ।

हामीहरू पनि १:०० बजे धुन्चेदेखि गल्छी हुँदै काठमाडौं आउने बसमा चढ्यौं । धुन्चेस्थित सैनिक चेकपोस्टमा सबै जनाले आ-आफ्नो भोलाका सामान निकालेर चेक गरायौं । जाने वेलामा क्याम्पसको चिठीले काम गरेकोले भोलाहरू खोल्नु परेको थिएन । तर फर्कने वेलामा चिठीले काम गरेन । रिजर्भ नगरेकोले बाटोमा कुरेर बसेजतिका सबै मान्छेलाई पिकअप गर्दै बस अगाडि बढिरह्यो । गल्छी पुग्ने बेलामा ३२ सिटको बसमा ५० जनाभन्दा बढी यात्री भइसकेका थिए । विदुर नगरपालिकाको बटार भन्ने ठाउँ नजिकैबाट हामी चढेको बस शिवपुरी लेक हुँदै काठमाडौं जाने सडक छोडेर गल्छीतर्फको बाटोमा मोडियो । नुवाकोटको देवीघाट हुँदै अपरान्ह ५:०० बजे गल्छीमा आइपुग्यौं । बसको भाडा तिरेर आ-आफ्नो ब्याग बोकेर त्यहाँ रहेको The Burger House and Crunchy Fried Chicken मा खाजा नास्ता खाएर १७ गते बागलुङबाट काठमाडौं जाने क्रममा जुन बसमा गएको थियो, त्यही बसमा बेलुकी ७:३० बजे गल्छीबाट बागलुङका लागि छुट्यौं । करिब १०:३० बजे राति १७ गतेका दिन खाना खाएकै ठाउँ कुरिनटारको होटलमा खाना खाएर ११:३० बजेतिर बस मुग्लिङतिर मोडियो । बसभित्र नाचदै, गाउँदै रमाइलो गर्दै करिब तीन घण्टा बितायौं । बसमा निद्रा लाग्नेजति सुतेकै थिए । निद्रा नलाग्नेजति जाग्राम नै रहे । बसभित्र होस् वा पदयात्राका क्रममा होस् अत्यन्तै रमाइलो गरेर सबै जनालाई हसाउन सिपालु गणेश थापा अब्बल देखा परे । यात्राका अवधिभर सहभागी विद्यार्थीहरू धेरैजसोले एक अर्कांलाई कोड नामबाट सम्बोधन गर्दथे । सबैजनाको कोड नामका बारेमा अवगत गराउने काम गणेश थापा उर्फ हेन्सीब्रोले गरेका थिए । साथीहरूले त यिनलाई अर्के नामले सम्बोधन गर्दथे । तर लाडटाडतिर आएपछि उनले आफ्नो कोडनाम परिवर्तन गरेको कुरा बताउँदै थिए ।

यसरी हामी १० दिनसम्मको लामो यात्रा सफलताका साथ सम्पन्न गरेर ११ औं दिनका दिन वैशाख २७ गते बिहान ६:३० बजेतिर बागलुङ बजारमा आइपुग्यौं । बसभित्रैबाट कालिका मातालाई सभक्ति दर्शन गर्थौं । धेरै दिनको पदयात्राबाट सकुशल घरमा आइपुगेकोले कालिका माईको अनुकम्पालाई अन्तस्करणबाट स्मरण गर्थौं । बजारमा आइसकेपछि बस चालक गणेश भाइले सबै जनालाई आआफ्नो घरमा जान पायक पर्ने ठाउँमा पुऱ्याइदिए । उनलाई पुनः धन्यवाद दिँदै बिदाइ गर्थौं । बेलुकातिर सम्भव भएसम्म क्याम्पसमा भेट हुने वाचा गर्दै हामीहरू छुट्टियौं ।

तामाङ जातिको सांस्कृतिक चालचलन

रसुवा जिल्लामा तामाङ जातिहरूको सघन बस्ती रहेको छ । हामीले पदयात्रा गरेको क्षेत्रमा पनि तामाङ जातिहरूको नै बाहुल्यता रहेको पाइयो । २०७८ को जनगणनाअनुसार यस जिल्लामा रहेको कुल जनसङ्ख्या ४६६८९ मध्ये तामाङ जातिको जनसङ्ख्या ३२१२६ (६८.८ प्रतिशत) बराबर रहेको छ भने गोसाइँकुण्ड गाउँपालिकाको कुल जनसङ्ख्या ७७८८ मध्ये तामाङ जातिको जनसङ्ख्या ६२८१ (८०.६५ प्रतिशत) बराबर रहेको छ (रातका, २०८०) । तामाङ जातिबाहेक अन्य जातिका पनि आ-आफ्ना संस्कार र संस्कृति रहेका छन् । लालाडटाङ क्षेत्र र तामाङ जातिको सम्बन्ध जीवन्त रहेकोले यहाँ यिनीहरूको चालचलन, रहनसहन, संस्कृति र परम्पराका बारेमा थोरै मात्रामा चर्चा गरिएको छ ।

तामाङहरूको संस्कृति र चालचलन बौद्धमार्गी समुदायसँग मिल्दोजुल्दो रहेको पाइन्छ । यिनीहरू तिब्बतीयन मूलका मानिन्छन् । तामाङहरू तिब्बत/भोटबाट नेपाल पसेका हुन् भनिन्छ । तामाङ जातिका कार्माबा, कार्ते, गोमदान, गौले, थिङ, दाम्राङ, पाखिन, बमजन, बलाम मादेन, मोक्तान, योज्जन, रूम्बा, लोपचन, बाइबा, सामदेन लगायतका चार दर्जनभन्दा बढी थरहरू (शर्मा, २०६७) भए तापनि अधिकांशले नामको पछाडि थरका रूपमा लामा तथा तामाङ नै लेख्ने गरेको पाइन्छ । केही तामाङहरूले आफू बसोवास गरेको ठाउँको भौगोलिक बनोटअनुसार पनि थर लेख्ने गरेको पाइन्छ ।

तिब्बती भाषामा ता को अर्थ घोडा र माङको अर्थ सवार भन्ने हुन्छ । तिब्बतका शक्तिशाली राजा स्रङचङ गम्पोले आफ्नो शासनकालमा नेपालका तत्कालीन राजा नरेन्द्रदेवको सहायतार्थ घोडचढी फौजहरू काठमाडौँ उपत्यकाको वरिपरि तैनाथ गरिदिएका थिए । पछि ती सैनिकहरू तिब्बत नफर्की हिमालयको दक्षिणी भागमा बसोवास गर्न थालेपछि तिनीहरूलाई तामाङ भन्न थालिएको हो भन्ने भनाइ रहेको पाइन्छ । कसैकसैले करिब एघार सय जति वर्ष पहिले तिब्बतमा एकपटक बौद्धधर्म विरोधी राजा भएका थिए । यिनले बौद्धधर्म प्रचारकलाई दमन गरी यो धर्ममा विश्वास गर्ने सबैलाई गृहस्थी बन्न बाध्य तुल्याएका थिए । यो सहन नसकी एक जनाले आफ्नो भेष बदली राजामाथि आक्रमण गरेर तिब्बतबाट नेपालतर्फ आएछन् (शर्मा, २०६७) । यो घटनापछि त्यहाँबाट घोडा चढेर आएका तिब्बतीयनहरू नै नुवाकोट, रसुवा लगायतका जिल्लामा बसोबास गर्ने तामाङ हुन् भनेर पनि भन्ने गरेको पाइन्छ ।

यिनीहरूको संस्कृतिको स्रोत तिब्बती लामा धर्म भएको हुनाले रीतिथिति पनि लामा परम्पराबाट सञ्चालन हुने गरेको पाइन्छ । चाडपर्वहरू लामाहरूको निर्देशनमा गुम्बाहरूमा मनाउने गर्दछन् । प्रायः फागुन महिनामा पर्ने लोसार पर्व धुमधामका साथ मनाउने गर्दछन् । मद्य तथा मांसप्रिय जाति भए तापनि लाङटाङ क्षेत्रका तामाङहरूले काटमार गर्ने र मांसको सेवन गर्ने गरेको पाइँदैन । लामाहरूले काटमार र मांस सेवन दुवै गर्दैनन् । तामाङ जातिमा मागीविवाह, चोरीविवाह, प्रेमविवाह, जारीविवाह जस्ता सबै प्रकारका विवाहको प्रचलन रहेको छ । विवाहका दिन प्रायः डम्फुबाजा बजाएर तामाङसेलो नाच्दै दुलहीका घरमा जन्ती जाने चलन यी जातिमा रहेको छ । डम्फुको तालमा समूहमा नाच्ने क्रममा गाइने लोकगीतलाई भोटेसेलो भनिन्छ । बच्चा जन्मिएको तीनदेखि एघार दिनसम्ममा नामकरण गर्ने चलन यी जातिमा रहेको छ ।

तामाङ समुदायमा मानिसको मृत्यु भएपछि लामा (डिप्ता) ले छिपि नामक ज्योतिष ग्रन्थ र दादु नामक पात्रोको अध्ययन गरेपछि मृतकलाई कुन दिशामा कसरी र कहिले अन्तिम संस्कार गर्ने भन्ने कुराको निर्णय गर्दछन् । लामाको निर्णयअनुसार मृतकको दाहसंस्कार गर्ने चलन रहेको छ (बराल, २०७६) ।

मानिस मरेको वर्ष दिनभित्र लामाहरूद्वारा घेवा गर्ने चलन यहाँका तामाङहरूमा रहेको छ । घेवा नगरेसम्म मृतकका घरका सदस्यहरू तथा नजिकका नातेदारहरूको हातबाट पानी चलाइँदैन । मरेका मानिसहरूको सम्भ्रनामा घेवा गरेपछि यिनीहरू चैत्य बनाउँछन् । यस किसिमका चैत्यहरू गाउँ नजिकैको डाँडामा र अनुकूल नभएमा अन्यत्र पनि बनाउने गरेको पाइन्छ । कसैकसैले (खास गरी सन्तान नहुनेहरूले) जीवित अवस्थामा नै चैत्य बनाउने गर्दछन् । चैत्यलाई कतै मानी र कतै हिकी पनि भन्ने गरिन्छ । आजकल आर्थिक अवस्था बलियो हुनेले पक्की र कमजोर हुनेले ढुङ्गा, माटो तथा इटा चीनेर मानी तथा चैत्य बनाउने गर्दछन् । तामाङहरूमा बौद्धमार्गीहरूले विभिन्न ठाउँहरूमा 'ओम मणि पद्मे हुँ' र बोन्पो सम्प्रदायका अनुयायीहरूले ओम मन्त्रियु स्यालेदु भन्ने मन्त्रहरू लेखेर मानीको चारैतिर टाँस्ने गरेको पाइन्छ । बाटो हिड्दा हिकी वा मानीलाई बौद्धमार्गी भएमा दाहिने र बोन्पो भए बायाँ पारेर हिडेमा बटुवालाई धर्म हुने र बाटोमा थकाइ लाग्दैन भन्ने विश्वास गरिन्छ (शर्मा, २०६७) ।

तामाङ जातिहरूमा भोज लगाउँदा, मानिस जन्मदा र मृत्यु हुँदा लामाको जरूरत नपर्ने र यो काम बोम्पो अर्थात् भक्त्रीले

गर्ने चलन रहेको छ । तामाङहरूमा हरेक वर्षको संसारीपूजा वा भूमेपूजाको लागि मुल्मी वा गाउँ मुखिया चुन्ने चलन रहेको छ । वि. सं. २००७ अगाडि यस प्रकारका मुल्मीले मालपोत वा राजश्व उठाउने कार्य गर्दथे । विगतमा यिनीहरूलाई सरकारी मान्यता पनि प्राप्त थियो । मुल्मीको काम पूजा व्यवस्था गराउने र राजश्व मात्र उठाउने थिएन । आफ्नो क्षेत्रभित्र पर्ने वनजङ्गलको सुरक्षा गर्ने र गाउँको सामान्य शान्ति सुरक्षा कायम गर्ने, भै-भगडा मिलाउने, पुर्पच्छे गर्नेजस्ता उत्तरदायित्व पनि उसैमा हुन्थ्यो । यस प्रकार समाजको सेवा गरेवापत मुल्मीले गाउँलेहरूबाट वर्षमा एक दिन बेठबेगारी उठाउन पाउँथ्यो । तर वर्तमानमा गाउँ मुखियाको चलन विस्तारै घट्दै गइरहेको र मुल्मीका अधिकारहरू पनि कम हुँदै गएको पाइन्छ ।

उपसंहार

हाम्रो समूहले सम्पन्न गरेको शैक्षिक भ्रमणका क्रममा सम्बन्धित क्षेत्रको स्थलगत अवलोकनबाट त्यहाँको आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक तथा पर्यटकीय विकासका सम्भावनाको अवस्थाका बारेमा पनि धेरैथोरै जानकारी प्राप्त हुन गयो । छिमेकी मुलुक भारतसँग मात्र व्यापारिक निर्भरता अत्यधिक भएको हाम्रो जस्तो मुलुकका लागि रसुवागढी नाका लगायतका चीनसँग जोडिएका नाकाहरूलाई सुव्यवस्थित रूपमा सञ्चालन गर्न सकियो भने अर्थतन्त्रका लागि लाभप्रद हुने देखिन्छ । नेपाल र चीनबिचको व्यापारका लागि प्राचीनकालदेखि नै महत्त्वपूर्ण रूपमा रहेको रसुवागढी नाका वर्तमानमा पनि त्यति नै महत्त्वपूर्ण नाकाका रूपमा स्थापित हुन सक्ने देखिन्छ । तर रसुवागढीदेखि वेत्रावतीसम्मकै नेपालतर्फको सडकमार्गलाई स्तरीकृत नगरेसम्म यो साँघुरो र घुम्ती धेरै भएको डरलाग्दो सडकबाट दीगो व्यापारको कल्पना गर्न सकिदैन । नेपाल र चीनबिच यो मार्ग सहज भएमा पनि नेपालले चीनतर्फ पठाउने वस्तुभन्दा चीनबाट नेपाल भित्रिने वस्तुको परिमाण पक्कै पनि धेरै हुने हुँदा यसले व्यापार घाटा र परनिर्भरतालाई भन्ने बढाउने सम्भावना रहन्छ । यी दुई देशबिचको सीमानामा रहेको भौगोलिक संरचनाका कारण पनि यो नाकाबाट हुने व्यापारलाई सहज र दिगो बनाउन सक्ने देखिदैन ।

लाङटाङ र गोसाइँकुण्ड क्षेत्रको उज्यालो पक्ष भनेको नै यहाँको पर्यटन व्यवसाय हो । पदयात्राका लागि चर्चित र महत्त्वपूर्ण मानिएको यो क्षेत्रले आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरूको मन लोभ्याउने गर्दछ । वर्सेनि हजारौँ पर्यटकहरू यो क्षेत्रको दृश्यावलोकनका लागि आउने गर्दछन् । पवित्र तीर्थस्थल गासाइँकुण्ड र क्यानजिङ गोम्पागाउँको सुन्दरता भन्ने अनुपम देखिन्छ । स्याफुबेसीदेखि क्यानजिङ गोम्पागाउँसम्मको घोडेटो बाटोलाई स्तरीय बनाउने हो भने यहाँ पदयात्राका लागि आउने पर्यटकलाई आवागमनमा सजिलो हुने देखिन्छ । त्यसै गरी धुन्चेदेखि चन्दनबारीसम्मको बाटोलाई पनि सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ । तामाङ समुदायको जीवन्त संस्कृति, परम्परा, चालचलन तथा रहनसहनलाई जगेर्ना गर्न सकेमा यो क्षेत्रमा सांस्कृतिक पर्यटनको समेत प्रवर्द्धन गर्न सकिने देखिन्छ । तामाङ समुदायमा ढुङ्गाबाट बनाइएका मानीहरू र मानीमा ठड्याइएका ढुङ्गामा लेखिएका लिपिहरू, छोर्तेन, गुम्बाहरू, पिरामिड आकारमा देखिने हिमचुचुराहरू र सुन्दर प्राकृतिक दृश्यहरू यो क्षेत्रको पर्यटन विकासका लागि बलिया आधार हुनसक्ने देखिन्छ ।

नेपालको हिमाली क्षेत्रमा पहाडी र तराइ क्षेत्रको तुलनामा विकासको अवस्था नाजुक नै छ । त्यहाँको भौगोलिक संरचनाअनुसार चाहेर पनि विकासका लागि अत्यावश्यक पूर्वाधारहरूको विस्तार गर्न सहज छैन । तामाङ जातिहरूको बाहुल्य रहेको रसुवा जिल्ला विकासका दृष्टिले पछाडि परेको भए तापनि प्रकृतिले अनुपम उपहार यहाँ प्रदान गरेको छ । प्रसिद्ध लाङटाङ उपत्यका, गोसाइँकुण्ड र यस क्षेत्रका हिमालहरूको आरोहण तथा अवलोकनका लागि आउने पर्यटकहरूका कारण यस क्षेत्रका मानिसहरूको जीवन चलायमान भएको पाइन्छ । अस्पताल, विद्यालय, क्याम्पस तथा सरकारी कार्यालयहरूबाट आफ्नै ठाउँमा सुविधा लिने कुरा लाङटाङवासीलाई धेरै टाढाको विषयवस्तु रहेको छ ।

पदयात्रा मार्ग भएकोले होला स्याफुबेसीदेखि लाङसिसासम्म सडकमार्गको विस्तार गरिएको छैन र विस्तार गर्न सकिने भौगोलिक संरचना समेत त्यहाँ देखिदैन । सडकमार्ग विस्तार गर्ने हो भने यहाँको पदमार्गको महिमा लोप भएर जानसक्ने सम्भावना रहन्छ । यसका साथै यहाँको प्राकृतिक सौन्दर्यता र वन्यजन्तुको अस्तित्व पनि हराएर जान्छ । पैरोदेखि क्यानजिङ गोम्पासम्मका बम्बो, लामा होटेल, घोडातबेला, थ्याङसेप, गुम्बागाउँ, लाङटाङ, सिन्दुम लगायतका गाउँमा रहेका अधिकांश मानिसको मुख्य पेसा होटेल व्यवसाय रहेको छ । वर्षमा दुई सिजन गरेर छ महिनाजति मात्र यो क्षेत्रमा पर्यटकहरू आउने हुँदा चहलपहल हुन्छ । अन्य समयमा स्थानीय पनि काठमाडौँतर्फ आइ बसोबास गर्ने भएकोले गाउँ सुनसान हुने गर्दछ ।

खेतीयोग्य जग्गा यो क्षेत्रमा देखिदैन । लाडटाडखोलाले बनाएको विशाल उपत्यका र यसले बगाएर ल्याएका चाडबुचुमा माटो कमै मात्र देखिन्छ । त्यसैले कृषि पेशा लगभग शून्यप्रायः रहेको देखिन्छ । स्थानीयवासीहरूले गाईवस्तुका नाममा चौरीगाई, घोडा, खच्चडहरू मात्र पाल्ने गरेको पाइन्छ ।

पशुपालन व्यवसायबाट पनि उल्लेख्य आमदानी भएको पाइँदैन । गाउँबाट धेरैजसो मानिसहरू बसाइँसराइ गरी काठमाडौँ लगायतका ठाउँहरूमा गएकोले कृषिकार्य गर्ने जनशक्तिको पनि अभाव हुँदै गएको छ । लाडटाड क्षेत्रको तुलनामा गोसाइँकुण्ड क्षेत्रमा खेतीयोग्य जमिन बढी रहेको पाइयो । पर्यटन व्यवसायले होटेल र रेस्टुरेन्ट सञ्चालकहरूको आर्थिक स्तर उकास्न सहयोग पुऱ्याएको भए तापनि अन्य समुदायलाई यसले पनि छुन सकेको देखिदैन । लाडटाड क्षेत्रमा पर्यटन व्यवसायबाहेक समग्र आर्थिक विकासको अवस्था त्यति सन्तोषजनक रहेको देखिएन ।

लाडटाड र गोसाइँकुण्डबाट सिक्नपर्ने धेरै कुराहरू रहेका छन् भन्ने अनुभूत भयो । तामाङ समुदायको आतिथ्यता, साधारण जीवनशैली, सस्तो मुल्यमा खानपान तथा आवास सुविधा, ठाउँठाउँमा होटेलहरू सञ्चालन, जीवन्त संस्कृतिको फलक दिने मानी, छोर्तेन तथा हिकीहरू, उचित तरिकाको फोहोर व्यवस्थापन जस्ता पक्षहरू अनुकरण गर्न लायक रहेका छन् । आन्तरिक पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि पदयात्रा नै महत्त्वपूर्ण पक्ष हुनसक्ने कुरा निर्विवाद जस्तै छ । शहरबजारको व्यस्त र यान्त्रिक दैनिकीबाट वाक्क भएका मानिसहरूलाई प्राकृतिक सौन्दर्यताको अवलोकनसहितको पदयात्रा रोमाञ्चकारी हुन्छ । सहरी क्षेत्रको कोलाहलयुक्त वातावरण, प्रदूषण, यान्त्रिक जीवनशैली तथा कामको बोभबाट अन्तलिएका मानिसहरू एकान्त, शान्त, स्वच्छ तथा स्वस्थ प्राकृतिक वातावरणमा रमाउने, छोटो समयको बिदाको उपयोग गर्ने जस्ता उद्देश्य राखेर ग्रामीण क्षेत्रमा रहेका धार्मिक एवम् पर्यटकीय महत्त्व बोकेका स्थलहरूको भ्रमणमा आउने गर्दछन् ।

पदयात्राको सुव्यवस्थाका लागि ग्रामीण क्षेत्रमा रहेका कला, संस्कृति, भाषा, भेषभुषा, जीवनशैली, आतिथ्यपन, पेशा व्यवसाय जस्ता कुरालाई पूँजीका रूपमा स्थापित गर्नपट्टि स्थानीय तहले ध्यान पुऱ्याउन सक्नुपर्दछ । स्थानीय ग्रामीण जनतासँग भएको स्रोत साधन र सीप प्रयोग गरी आफ्नो परम्परागत संस्कृति, कलाकौशल, भेषभुषा, जीवनपद्धती र प्राकृतिक सौन्दर्यतालाई प्रदर्शन गरेर आफूसँग भएको ग्रामीण सम्पत्तिलाई पूँजी वा लगानी बनाएर न्यानो र चोखो आतिथ्य सत्कारले नै स्वदेशी तथा विदेशी पर्यटकहरूलाई प्रफुल्लित बनाउन सकिन्छ ।

गाउँमा रहेका प्राकृतिक सम्पदा, ढुङ्गेधारा, मठमन्दिर, देवालय, गुम्बा, मस्जिद, चौतारी, पोखरी, पाटी, पौवा, परम्परागत प्रविधि, कुटानि पिसानीका सामानहरू, परम्परागत कृषि सामग्रीहरू, ऐतिहासिक सम्पदा स्थलहरू, गाउँले जीवनशैली जस्ता वस्तुहरू नै ग्रामीण पर्यटनका आधारहरू हुन् । यिनै पक्षहरूको जगेर्ना गर्दै प्रचारप्रसार तथा सम्बन्धित क्षेत्रमा आवश्यक पर्यटकीय पूर्वाधारको निर्माण गर्न सक्ने हो भने हिमाली क्षेत्रमा मात्र होइन कि पहाडी क्षेत्रमा पनि पदयात्राका माध्यमबाट पर्यटन प्रवर्द्धनको बलियो सम्भावना देखिन्छ ।

अन्त्यमा

पदयात्राबाट प्राप्त हुने रोमाञ्चकता बेग्लै खालको हुन्छ । ठूलो समूहको नेतृत्व गर्दै एक हप्ता भन्दा बढीको पदयात्रामा जाने कुरा स्वयम्मा चुनौतीपूर्ण रहेको थियो नै । तर पनि "No Challenge, No Fun" भन्ने भनाइलाई स्मरण गर्दै यो चुनौतीलाई उल्लासका साथ सामना गर्न सफल भएका थियौँ । गन्तव्य स्थलका मनै लोभ्याउने खालका दृश्यहरू, सहभागिहरू बिच आपसी समन्वय, समभदारी, सुभ्रुभ्रुपूर्ण निर्णय एवम् अनुशासित र आज्ञाकारी विद्यार्थीहरू भएकोले हाम्रो यात्रा अपेक्षा गरेभन्दा पनि बढी रमाइलो रह्यो । सामान्य कठिनाइका बाबजुद् रसुवागढी नाका, पदयात्राका लागि विश्वमै चर्चित लाडटाड उपत्यका, प्रसिद्ध तीर्थस्थल गोसाइँकुण्ड जस्ता क्षेत्रको अवलोकन गर्न पाउनु स्वयम्मा गौरवको विषय हो । समय समयमा क्याम्पस प्रमुख प्रा.डा. रामप्रसाद उपाध्याय, सञ्चालक समितिका अध्यक्ष प्रा.डा. दिनबहादुर थापा, हरिप्रसाद पाण्डेय, देव सर, भक्ति सर, जोहन सर, श्याम सर, सरोज सर, प्रदिप सर लगायतका सहकर्मी साथीहरूले भ्रमणको अवस्था के छ? कसो छ? भनेर सोधिरहनुहुन्थ्यो । यसले पनि हामीलाई थप उत्साह थपेको महसुस हुन्थ्यो । रसुवागढी नाका, लाडटाड उपत्यका र गोसाइँकुण्डसम्म एउटै प्याकेजमा पुग्नु चानचुने कुरा थिएन यो कठिन थियो । तर हामीले त्यो सम्पन्न गर्न सफल रह्यौँ । खुसीको कुरा यति लामो यात्रा अवधिभर उल्लेखनीय रूपमा अफ्ट्यारो र असहज स्थितिको सामना कसैले पनि गर्नु परेन ।

मौसम अनुकूल/प्रतिकूल भइरहेको थियो । भाग्यले हामीलाई साथ दियो । बागलुङ कालिका, पशुपतिनाथ, गोसाइँकुण्डका महादेव र लाडसिसाका देवशक्तिले हामीलाई अनुकम्पा गरिरहे । यस प्रकारको पदयात्रामा जाँदा कुशल पथप्रदर्शक,

सम्बन्धित भूगोलका बारेमा अध्ययन, आवश्यक भ्रमणसामग्रीको व्यवस्था, औषधी (लसुन, कागतीको रस, अदुवा, भाँगोको चटनीजस्ता जडिबुटीजन्य घरेलु औषधीसमेत), सम्भव भएसम्म चामल तथा चना भुटेर बनाएको सातु आदिको व्यवस्था अनिवार्य रूपमा गर्नुपर्ने हुन्छ । हाम्रो टोलीले यी सबै कुराको व्यवस्थापन मिलाएको थियो । मुख्य कुरा त मानसिक रूपमा बलियो हुनु र सहभागीहरूबिच आपसी समझदारी तथा मित्रवत् व्यवहार हुनु नै भ्रमण सफल हुनुको रहस्य रहेछ । जुन हामीसँग थियो ।

कृतज्ञता

प्रथमतः क्याम्पसको बिबिए छैटौँ सेमेस्टरका विद्यार्थीहरूले आयोजना गरेको लाडटाङ र गोसाईकुण्ड क्षेत्रको शैक्षिक भ्रमणको नेतृत्व गर्ने अवसर दिएकोमा सो सत्रका सम्पूर्ण विद्यार्थी भाइबहिनीमा आभार व्यक्त गर्दछु । आफ्नो एउटा पदीय जिम्मेवारी पुरा गर्नुका अलावा विद्यार्थीको ठूलो समूहको नेतृत्व गर्दै करिब ११ दिनको भ्रमणको नेतृत्वका लागि क्याम्पस प्रमुख प्रा.डा. रामप्रसाद उपाध्याय र बिबिए कोअर्डिनेटर जोहन बज्राचार्यले गर्नुभएको विश्वासको उच्च सम्मान गर्दछु । यो भ्रमणमा शिक्षकका तर्फबाट एकलै जस्तो पर्ने सम्भावना रहेको वखत एकै पटकको अनुरोधपश्चात् भ्रमणमा साथ दिएकोमा सहकर्मी मित्र डा. सुदर्शन सिलवालप्रति कृतज्ञ छु । भ्रमणका क्रममा प्राप्त अनुभव र जानकारीलाई समेटेर विद्यार्थीको पहलमा प्रकाशन हुन गइरहेको 'धवलागिरि ट्रेकर्स रिभ्यु' नामक पुस्तकको मुख्य सम्पादकको भूमिका निर्वाह गर्ने जिम्मेवारी दिएकोमा छैटौँ सेमेस्टरका विद्यार्थीहरूप्रति म हृदयदेखि नै धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै यो संस्मरणात्मक लेखमा विभिन्न सूचना तथा जानकारी दिएर लेखलाई बढी विश्वासिलो बनाउनमा सहयोग पुऱ्याउनुहुने लाडटाङ र गोसाईकुण्ड क्षेत्रका सूचनादाता एवम् अन्य सबैप्रति विशेष धन्यवाद प्रकट गर्दछु ।

सन्दर्भसामग्री सूची

गुरूड, हर्क (सन् २००७), मैले देखेको नेपाल, हिमाल किताब ।

थापा, दिनबहादुर (२०७३), बगाले थापाको वंश : विगतदेखि वर्तमानसम्म, सातसय बगाले थापा समाज बागलुङ ।

दाहाल, दत्तात्रय शर्मा (२०६४), देवघाटस्थित हरिहर मन्दिर, देववाणी : देवघाट धाम विशेषाङ्क, देवघाट वैदिक आध्यात्मिक सेवा परिषद् ।

नेपाल, नलराज शास्त्री (२०६४), दुई देवनादीको सङ्गमको रूपमा देवघाट, देववाणी : देवघाट धाम विशेषाङ्क, देवघाट वैदिक आध्यात्मिक सेवा परिषद् ।

बराल, डिल्लीरमण (२०७६), बौद्ध धर्मावलम्बीको माने, नेपाली लोकवार्ता, नेपाल लोकवार्ता परिषद् ।

भण्डारी, ढुण्डीराज (२०२५), नेपालको ऐतिहासिक विवेचना, कृष्णकुमारी ।

मेचीदेखि महाकाली, भाग २ (२०३१), श्री ५ को सरकार सञ्चार मन्त्रालय, सूचना विभाग ।

रातका (२०८०), राष्ट्रिय जनगणना २०७८ (अन्तिम प्रतिवेदन), नेपाल सरकार प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय, राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय (रातका), थापाथली, काठमाडौं ।

शर्मा, जनकलाल (२०६७), हाम्रो समाज एक अध्ययन, साभा प्रकाशन ।

मिपासाङ तामाङ (लाडटाङ निवासी) सँग २०८० वैशाखमा गरिएको कुराकानी ।

मिडमार तामाङ (थ्याङसेप निवासी भ्रमण गाइड) सँग भ्रमणको अवधिमा गरिएको कुराकानी ।

रसुवागढी नाका, लाडटाङ उपत्यका र गोसाईकुण्ड क्षेत्रको स्थलगत अवलोकन (२०८० वैशाख १७-२६) बाट प्राप्त सूचनाहरू ।

(बागलुङ नगरपालिका-१, लामपाटा, क्याम्पस आवास, बागलुङ, दिनाङ्क: १२ जेठ, २०८०)

अर्थशास्त्रको आँखाबाट लाङटाङ र गोसाईकुण्ड

सहप्रा. डा. सुदर्शन सिलवाल

लेखसार

प्रस्तुत लेखलाई रसुवा जिल्लाको पर्यटकीय एवम् धार्मिक स्थल लाङटाङदेखि गोसाईकुण्डसम्मको आर्थिक स्रोतहरू पहिचान गर्नमा केन्द्रित गरिएको छ । उद्देश्यमूलक नमुना छनौट विधिका आधारमा तयार गरिएको यस लेखमा प्राथमिक तथा द्वितीय प्रकृतिका स्रोत सामग्रीहरू प्रयोग गरिएको छ । सूचनाहरू संकलन गर्ने क्रममा स्थलगत अवलोकन गर्दा देखिएका आर्थिक पक्षहरू र स्याफ्रुवेसीको बुद्ध गेस्ट हाउस, बम्बोस्थित लामा होटल, लाङटाङको सनराइज गेस्ट हाउस, क्यान्जिङको माउन्टेन भ्यु होटल, ठूलोस्याफ्रुको स्तुपा गेस्ट हाउस, चोलाङपाटीको होटल लाङटाङ लिरूङ र सिङगुम्बाको सेर्पा होटलका व्यवसायीहरूले बताएका स्रोतहरूलाई मुख्य आधार बनाई यो लेख तयार गरिएको छ । यसरी अध्ययनका क्रममा प्राप्त हुन आएका तथ्य, सूचना एवम् जानकारीहरूलाई वर्णनात्मक र विश्लेषणात्मक विधिको माध्यमबाट समीक्षा गरी यस लेख तयार गरिएको हो । गोसाईकुण्ड क्षेत्रका चखेवा, खोयाहास, कालीजुरे लगायतका वन्यजन्तुहरू विष, पदमचाल, जटामसी लगायतका १०० प्रजातिभन्दा बढी फूलफुल्ने वनस्पतिहरू त्रिशुली तथा देवीघाट जलविद्युतको पानीको मूल स्रोतहरू, गोसाईकुण्ड ताल अर्गानिक उत्पादन, आन्तरिक एवम् बा य पर्यटकबाट प्राप्त हुन आउने आय, सिङगुम्बाको चीज उत्पादन केन्द्र, ट्रेकिङ गाइड, दूग्ध व्यवसाय, चौरीपालन, स्थानीयस्तरमा रहेका जटीबुटीहरू, यहाँको मनोरम प्राकृतिक दृश्यलगायतका पक्षहरू नै गोसाईकुण्डदेखि सिङगुम्बासम्मका आर्थिक आयस्रोतहरू भएको अध्ययनले देखाएको छ । यसैगरी कुलुङखोला, चिलिमे जलविद्युत आयोजना, सिनो हाइड्रो, भोटेकोसी, लाङटाङ, लेनदेनखोला, रसुवागढी हाइड्रोइयाम, नेपाल र चीनको सीमानामा रहेको रसुवागढी नाका, टिमुरेखोला, घोत्लाङखोला, ट्रेकिङ गाइड लगायतका पक्षहरू होटल व्यवसाय सञ्चालन गरेवापत प्राप्त हुने आय, चौरीपालन व्यवसाय, छुपी तथा चिज उत्पादन, अर्गानिक उत्पादन, निगालै निगालाका घारीहरू, सुसेली हाल्दै बगेको लाङटाङखोला, थरीथरीका लालीगुरासै लालीगुरासको बगैँचा, छुनामाको पारिपट्टि सल्लैसल्लाका बोटहरू र वारिपट्टि खर्सुका विशाल बोटहरू, बम्बो भिलेजको तल पहिरोको नजिक लाङटाङखोलाको पारिपट्टि एक दर्जनभन्दा बढी भिरमाहुरीका घरहरू, पहिरोबाट ठूलोस्याफ्रु जाँदा बिचमा रहेको उजिनडाडा नजिकैको बिच जंगलमा रहेका हाडेकाफल, चुत्रो, ऐसेलु, ओखर लगायतका विविध पक्षहरू नै लाङटाङदेखि गोसाईकुण्डसम्मका प्रमुख आर्थिक स्रोतहरू भएको पाइन्छ ।

शब्दकुञ्जी : आयस्रोत, अर्गानिक उत्पादन, चीज उत्पादन केन्द्र, छुपी उत्पादन, लाङटाङ, गोसाईकुण्ड

परिचय

लाडटाङ र गोसाईकुण्ड रसुवा जिल्लाका महत्त्वपूर्ण पर्यटकीय स्थलहरू हुन् । नेपालको नयाँ संधीय संरचनाअनुसार हाल यी स्थलहरू गोसाईकुण्ड गाउँपालिकाअन्तर्गत पर्दछन् । गोसाईकुण्ड गाउँपालिकालाई छ वटा वडामा विभाजन गरिएको छ । यसमध्ये लाडटाङ र गोसाईकुण्ड गाउँपालिकाको वडा नं. चार र पाँचमा पर्दछन् । यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल ९७९.७७ वर्ग मिटर रहेको छ । २०७८ सालको जनगणनाअनुसार यस गाउँपालिकामा घरपरिवार संख्या २०३८, जनसंख्या ७७८८, परिवारको औसत आकार ३.८२, लैङ्गिक अनुपात १०३.१४, वार्षिक जनसंख्या वृद्धिदर ०.८३ प्रतिशत, जनघनत्व ८ जना, साक्षरता दर ६८.८८ (पुरुष साक्षरता दर ७५.७० प्रतिशत र महिला साक्षरता दर ६१.७४ प्रतिशत) प्रतिशत रहेको देखिन्छ (रातका, २०७८) ।

गोसाईकुण्ड गाउँपालिका वडा नं. ४ अन्तर्गत लाडटाङ र क्यान्जिन गाउँहरू पर्दछन् । नेपालको तेस्रो गन्तव्यको रूपमा लाडटाङ परिचित छ । यो तिब्बतसँग सिमाना जोडिएको एक पर्यटकीय क्षेत्र हो । यो क्षेत्र साविकको लाडटाङ गाविस हो । यो क्षेत्रमा वि.सं. २०३२ मा स्थापना भएको र नुवाकोट, सिन्धुपाल्चोक तथा रसुवा जिल्लामा पर्ने लाडटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज, लाडटाङ लिरूङ हिमाल, अन्य चुचुराहरू, गोसाईकुण्ड जस्ता पर्यटकीय स्थलहरू पर्दछन् । प्रसिद्ध धार्मिकस्थल गोसाईकुण्ड पनि यसै लाडटाङ राष्ट्रिय निकुञ्जअन्तर्गत नै पर्दछ । लाडटाङ र क्यान्जिनको वरिपरि एक दर्जनभन्दा बढी हिमालहरू रहेका छन् । यहाँका अधिकांश हिमालहरूको नाम तिब्बतीयन भाषामा राखिएको देखिन्छ । स्थानीयहरूको भनाइअनुसार लाडटाङमा जानेहरूले लाडटाङ लिरूङ, भाङ्बु, किम्सुङ, छेर्पा छे, याङ्जी तेन्जी, युब्रा, मरिमटो, सिसापाङ्गा, लाडटाङ री, पेम्डङकर्पु, पाडरी गुल्दुम, गाङ्छोम्बा लगायतका चुचुरा तथा हिमाल आरोहण गर्ने गरेका छन् । यी हिमालहरू मध्येमा सात हजार दुई सय ३४ मिटरको उचाईमा रहेको लाडटाङ लिरूङ हिमाल आरोहणका लागि सरकारले अनुमति दिएको छ । सन् १९७३ मा ब्रिटिस टिमले यस हिमालको चुचुरोमा पुगेर बेसक्याम्प खडा गरेको विभिन्न अध्ययनबाट देखिन्छ (network-com.cdn.ampproject.org) । स्थानीयवासीको भनाइअनुसार यस क्षेत्रमा सानो आवाजले पनि हिउँ पहिरो जाने भएका कारण यी हिमालहरू आरोहणका लागि सहज नभएको र गएकाहरू पनि अधिकांश नफर्किएको तथा फर्किएकाहरू पनि लामो समय नबाँचेको भन्ने बुझिएको छ । यसैगरी यस गाउँपालिकामा प्रसिद्ध तीर्थस्थल गोसाईकुण्ड ताल, लाडटाङ हिमाल, क्यान्जिनड भ्यालिका अतिरिक्त ऐतिहासिक मह व बोकेको रसुवागढी नाका पनि पर्दछ । यहाँका सूर्यकुण्ड, भैरवकुण्ड, दुधकुण्ड, सरस्वतीकुण्ड लगायतका कुण्ड एवम् तालहरूले यस गाउँपालिकाको पहिचानमा थप टेवा पुऱ्याएको देखिन्छ । यसका साथै हिमाल, ताल तथा कुण्ड, लाडटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज, नागथली, रिभरकुण्ड, तामाङ सङ्ग्रहालय, विश्वको दुर्लभ जनावर रेडपाण्डा लगायतका पक्षहरू लाडटाङ र गोसाईकुण्ड क्षेत्रका पर्यटकीय आकर्षणका आधारहरू हुन् । यी क्षेत्रमा सञ्चालनमा रहेका होटल व्यवसाय पनि महत्त्वपूर्ण आर्थिक पक्ष हो । यस अध्ययनमा उल्लिखित पक्षहरूलाई अर्थशास्त्रीय दृष्टिकोणबाट केलाउने प्रयास गरिएको छ ।

अध्ययन विधि र प्रक्रिया

त्रिभुवन विश्वविद्यालय धवलागिरि बहुमुखी क्याम्पस बिबिए छैटौँ सेमेस्टरको आयोजनामा २०८० साल वैशाख १७ देखि २८ गतेसम्म सम्पन्न गरिएको रसुवा जिल्लाको लाडटाङदेखि गोसाईकुण्डसम्मको अनुसन्धान तथा अध्ययन अवलोकन भ्रमण कार्यक्रमका आधारमा यो आलेख तयार गरिएको हो । प्रस्तुत आलेखको मूल उद्देश्य नेपालको हिमाली जिल्ला रसुवाको लाडटाङ र पवित्र धार्मिकस्थल गोसाईकुण्डका आर्थिक पक्षहरू केलाउनु रहेको छ । उद्देश्यमूलक नमूना छनौट विधिका आधारमा अध्ययनको क्षेत्र चयन गरी सम्पन्न गरिएको अध्ययनमा प्राथमिक तथा द्वितीयक दुबै स्रोतका अध्ययन सामग्रीहरू उपयोगमा ल्याइएको छ । अध्ययन क्षेत्रको स्थलगत अवलोकन, छलफल र अन्तरवार्ताका माध्यमबाट प्राथमिक तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गरिएको छ भने द्वितीयक तथ्याङ्क लाडटाङ र गोसाईकुण्डबाट प्रकाशित स्मारिका, ब्रोसर, बुलेटिन लगायतका विविध स्रोतहरूबाट प्राप्त गरिएको छ ।

यस लेख तयार गर्नका लागि लाडटाङ र गोसाईकुण्डको पारिवारिक जनसंख्या विवरण, होटल व्यवसायको विद्यमान अवस्था र प्रकृति, आम्दानीका स्रोत, स्थानीयरूपमा वस्तुको उत्पादन अवस्था, समुदाय परिचालनको अवस्था, व्यवसायप्रतिको आकर्षण र संलग्नता, पर्यटक आगमनको अवस्था, पर्यटकले पाउने सुविधा, पर्यटकहरूको सन्तुष्टि, परम्परित ज्ञानको संरक्षण, पर्यटन व्यवसायमा पारिवारिक संलग्नता, होटल व्यवसायको व्यवस्थापन विधि, व्यवसाय पवर्द्धनको भावीयोजना, व्यवसायका मूलभूत चुनौतीहरू लगायतका पक्षहरू समावेश गरी प्रश्नावली तयार गरिएको थियो । यसका साथै प्रत्यक्ष रूपमा लाडटाङ र गोसाईकुण्डमा अवलोकन भ्रमणका क्रममा देखिएका सूचनासम्बन्धी अभिलेख उतार गर्ने कार्य पनि गरिएको थियो । असम्भावनात्मक नमूना छनौट (Non Probability Sampling Method) विधिअन्तर्गत पनि उद्देश्यपूर्ण

नमुना छनोट (Purposive Sampling), सुविधाजनक वा आकस्मिक नमुना छनोट (Accidental Sampling) र व्यवस्थित नमुना छनोट (Systemetic Sampling) विधिका आधारमा सूचकहरू चयन गरिएको थियो । उत्तरदाताको रूपमा २० वर्षदेखि माथिका व्यवसायिक कार्यमा लागेका सबै वर्गका २० जना व्यक्तिहरूलाई छनोट गरी अध्ययन कार्य सम्पन्न गरिएको थियो । जसमा पर्यटन, होटेल र अन्य उद्यम व्यवसायमा लागेका महिला र पुरुषहरू बराबर नै रहेका थिए ।

अध्ययनका क्रममा मुख्य उत्तरदाताका रूपमा बुद्ध गेस्टहाउस, स्याफ्रुबेसी लामा होटेल, Bamboo; Sunrise Hotel Guest House, लाडटाड Hotel Mountain View, क्यान्जिन Stupa Guest House, ठूलोस्याफ्रु होटेल लाडटाड लिरूड, चोलाडपाटी र सेर्पा होटेल, सिङगुम्बा आदिका होटेल सञ्चालकहरूलाई उद्देश्यमूलक नमुना छनोट विधिका आधारमा चयन गरिएको थियो । यस लेख तयार गर्दा रसुवाको स्याफ्रुबेसीदेखि बम्बो, लाडटाड, क्यान्जिन, ठूलोस्याफ्रु हुँदै चोलाडपाटीसम्म र गोसाईकुण्ड तालदेखि चोलाडपाटी हुँदै सिङगुम्बासम्मका अध्ययन भ्रमणका क्रममा देखिएका आर्थिक पक्षहरूलाई मात्र समावेश गरिएको छ । यसरी अध्ययनका क्रममा प्राप्त हुन आएका सूचना एवम् जानकारीहरूलाई विश्लेषणात्मक विधिको माध्यमबाट समीक्षा गरी प्रस्तुत लेख तयार गरिएको हो ।

लाडटाडदेखि गोसाईकुण्डसम्मको आर्थिक पक्ष

लाडटाडदेखि गोसाईकुण्डसम्मको अध्ययन अवलोकन भ्रमणमा गाइडसहित २९ जना विद्यार्थी र दुई जना प्राध्यापकहरू सहभागी भएका थियौं । प्रस्तुत लेखको यस खण्डमा रसुवाको स्याफ्रुबेसीदेखि बम्बो, लामा होटेल, लाडटाड, क्यान्जिन, ठूलोस्याफ्रु हुँदै चोलाडपाटीसम्मका आर्थिक पक्षहरू केलाइएको छ । गोसाईकुण्ड गाउँपालिका वडा नं. ६ स्थित धुन्चे सैनिक चेकपोस्टबाट प्रतिव्यक्ति रू. १०० को टिकट लिएपछि अध्ययन क्षेत्र लाडटाड र गोसाईकुण्डको औपचारिक अवलोकन भ्रमण सुरुवात भएको थियो । रसुवाको सदरमुकाम धुन्चे बजारदेखि आड नै सिरिडिसिरिड हुने ओरालो लागेपछि ठूलोभार्खु र सानोभार्खु हुँदै १४ कि.मि.को यात्रा सकिएपछि स्याफ्रुबेसी पुगिने रहेछ । टिमुरे र लाडटाडखोलाको दोभानमा रहेको सुन्दर स्याफ्रुबेसी बजार, कुलुङखोला, चिलिमे जल विद्युत आयोजना, सिनो हाइड्रो, भोटेकोसी, लाडटाड, लेनदेनखोला, रसुवागढी हाइड्रोइयाम, नेपाल र चीनको सीमानामा रहेको रसुवागढी नाका, टिमुरेखोला, घोट्लाङखोला, होटेल एवम् व्यापार व्यवसाय, अर्गानिक उत्पादन, ट्रेकिङ गाइड लगायतका पक्षहरू यस क्षेत्रका आर्थिक स्रोतहरू रहेको देखिन्छ । सिनो, टिमुरे, साङ्जेन, चिलिमे लगायतका लाडटाड खोलामा एकवटा, भोटेकोसी रसुवागढीमा दुईवटा र चिलिमे तथा घोट्लाङ खोलामा तीनवटा गरी छवटा हाइड्रोपावरहरू यस क्षेत्रमा रहेको पाइन्छ । रसुवागढीबाट केरूडसम्म २४ कि. मि. र रसुवागढीबाट केरूड सिगात्सेसम्म ४२७ कि. मि. रहेको छ । रसुवागढी नाकामा चीनतर्फको संरचना सानदार रहेको देखियो भने नेपालतर्फको संरचना कमजोर अवस्थामा रहेको पाइयो । रसुवागढी नाकाको चारैतर्फ ठूलाठूला पहाडहरू रहेको, निकुञ्ज क्षेत्र भएकाले यहाँका खोलामा माछा मार्न बन्देज गरिएको, कोरोनापछि यो नाका एक दुई महिना मात्र सञ्चालनमा आएको, सीमानाको दाहिने साइडमा घोरल देखिएको, यस नाकाबाट स्थानीयहरूले पास लिई सामान्यवस्तु मात्र ल्याउने गरेको, नाकामा भन्सार तिरेर सामानहरू सिधै काठमाडौं जाने गरेको, बाहिरबाट आउनेलाई मुस्किलले चारपाँच जनालाई मात्र केही समयका लागि आवतजावत गर्न अनुमति दिने गरेको बताइएको छ (रसुवागढी नाकामा सुरक्षार्थ खटिएका सुरक्षाकर्मीसँग गरिएको कुराकानीमा आधारित अंश, १८ वैशाख २०८०) ।

गोसाईकुण्ड वडा नं. ५ स्याफ्रुबेसी बजारमा रहेको बुद्ध गेस्ट हाउसमा वास बसी त्यहाँबाट अध्ययन अवलोकन भ्रमणको समूह पुरानो स्याफ्रुबेसी, लाडटाड मल्टिइनर्जी हाइड्रोपावर, दोमेन, हटस्प्रिङ भएको स्थान पहिरो (यहाँबाट देब्रेतर्फ लाडटाड र दाहिनेतर्फ गोसाईकुण्ड ताल जानेबाटो छुट्टिने), बम्बो (बासबसेको स्थान), घोडा तबेला (बिहानको खाना खाएको स्थान), थाङस्याप गाउँ, चम्किगाउँ, मुनडुमगाउँ, लाडटाडगाउँ, क्याम्पिनगाउँ हुँदै क्यान्जिन रि फस्टसम्म पुगिएको थियो । लाडटाडको अध्ययन गर्नका लागि जाने अनुकूल समय भनेको अक्टोबर, नोभेम्बर र डिसेम्बर भएको र अप्रिल तथा मे महिना सामान्य महिना भएको व्यवसायीहरूले बताएका छन् । यस क्षेत्र निकुञ्जको क्षेत्र भएको हुँदा आर्थिक हिसाबले निकै उर्वर मानिएको छ । यस क्षेत्रमा एक हजारभन्दा बढी प्रकृतिका वनस्पति, ४६ प्रकारका स्तनधारी जनावर, २ सय ५० भन्दा बढी पंक्षी, ११ प्रकारका सरिसृप, ३० प्रकारका माछा, १० प्रकारका माकुरा र ५८ प्रकारका पुतली पाइन्छन् । यस क्षेत्रमा छ वर्षको अवधिमा रेडपाण्डाको वासस्थानको अवस्था, कस्तुरी मृगको वासस्थानको अवस्था र सङ्ख्या, याला ग्लासियरको अवस्था, जलवायु परिवर्तनका कारण लाडटाडमा पाइने वनस्पतिमा परेको असर, मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व, हिउँ चितुवाको आहार भारल, माथिल्लो त्रिशुली थिए लगायतका सम्बन्धमा १०१ वटा अध्ययन अनुसन्धान भएको देखिन्छ (nagariknews. nagariknetwork.com, 19 Chaitra 2077) ।

गोसाईकुण्ड गाउँपालिका वडा नं. ४ अन्तर्गत लाङटाङ र क्यान्जिन गाउँहरू पर्दछन् । नेपालको तेस्रो गन्तव्यको रूपमा लाङटाङ परिचित छ । लाङटाङ नेपालको राजधानी काठमाडौँबाट पश्चिममा रहेको रसुवा जिल्लामा पर्दछ । यो तिब्बतसँग सिमाना जोडिएको एक पर्यटकीय क्षेत्र हो । साविकको लाङटाङ गाविस हाल गोसाईकुण्ड गाउँपालिकाको चार नम्बर वडामा पर्दछ । यो क्षेत्रमा वि.सं. २०३२ मा स्थापना भएको र नुवाकोट, सिन्धुपाल्चोक तथा रसुवा जिल्लामा पर्ने लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज, लाङटाङ लिरूङ हिमाल, अन्य चुचुराहरू, गोसाईकुण्ड जस्ता पर्यटकीय स्थलहरू पर्दछन् । प्रसिद्ध धार्मिक स्थल गोसाईकुण्ड पनि यसै लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्जअन्तर्गत नै पर्दछ । लाङटाङ र क्यान्जिनको वरिपरि एक दर्जन भन्दा बढी हिमालहरू रहेको देखिन्छ । यस क्षेत्रमा रहेका अधिकांश हिमालहरूको नाम तिब्बतीयन भाषामा राखिएको स्थानीयहरूले बताएका छन् । लाङटाङमा जानेहरूले लाङटाङ लिरूङ, भाङ्बु, किम्सुङ, छेर्पा छे, याङ्जी तेन्जी, युब्रा, मरिमटो, सिसापाङ्गा, लाङटाङ री, पेम्दङकर्पु, पाङरी गुल्दुम, गाङ्छोम्बा लगायतका चुचुरा तथा हिमाल आरोहण गर्ने गरेको पाइन्छ (network-com.cdn.ampproject.org) । यी हिमालहरू मध्येमा लाङटाङ लिरूङ हिमाल आरोहणका लागि सरकारले अनुमति दिएको छ । यस हिमालको उचाई सात हजार दुईसय ३४ मिटर रहेको छ । सन् १९७३ मा ब्रिटिस टिमले यस हिमालको चुचुरोमा पुगेर बेसक्याम्प खडा गरेको पाइन्छ (network-com.cdn.ampproject.org) । सानो आवाजले पनि हिउँ पहिरो जाने भएका कारण यी हिमालहरू आरोहणका लागि सहज नभएको जानकारीहरूले बताएका छन् (स्थलगत अवलोकन, १७ २५ वैशाख २०८०) । आर्थिक हिसाबले प्रकृतिका उल्लिखित उपज एवम् उपहारहरू निकै महत्त्वपूर्ण मानिन्छन् ।

प्रकृति, संस्कृति, साहसिक गतिविधिहरू, अर्गानिक उत्पादन, होटेल व्यवसाय लगायतका पक्षहरू नै यस क्षेत्रका महत्त्वपूर्ण आर्थिक स्रोतहरू हुन् । यहाँ आलु, सागसब्जी, गोलभेडा, लसुन, प्याज, कोदो, फापर, बन्दा, गाजर, तरूल लगायतका उत्पादनहरू हुने गर्दछन् । होटेल व्यवसाय यहाँको प्रमुख आयस्रोतका रूपमा रहेको देखिन्छ । यसै सन्दर्भमा लामा होटेलका सञ्चालक विकास तामाङले बताएका छन् कि

लामा होटेलमा छ वटा होटेलहरू रहेका छन् । यो होटेल सबैभन्दा माथिपट्टिको होटेल हो । वर्षको पाँचलाख भाडा तिर्ने गरी यो होटेल चलाएको दुई महिना मात्र भयो । यहाँका छ वटा होटेलको क्षमता १८० देखि २०० जनासम्मको रहेको छ । यसमध्ये यो होटेलमा ४० जना पाहुना मात्र राख्न सकिन्छ । एक छाक खाना, चियानास्ता र एक रात बासको प्रति पाहुना १५०० लिने गरिएको छ । होटेल बुकिङ नगरिकन पनि पाहुनाहरू आउने गर्दछन् । लामा होटेलमा भेज खाना मात्र हुने गर्दछ । एक खानाको सात सय पर्ने गर्दछ । सबैभन्दा बढी पाहुना अक्टोबरदेखि डिसेम्बरसम्म आउने गर्दछन् भने जुनदेखि अगस्टसम्म होटेल खासै चल्दैनन् । यहाँका स्थानीयले मात्र होटेल चलाउने गर्दछन् । बाहिरका व्यक्तिले सञ्चालन गर्न पाउँदैनन् । निकुञ्जको जग्गा भएको हुँदा टेन्डरमार्फत् भाडामा होटेल लिने गरिएको छ । यो होटेल क्षेत्र गोसाईकुण्ड चारमा पर्दछ । विदेशी पाहुनामा सबैभन्दा बढी युरोपियनहरू आउने गरेका छन् । विदेशी पाहुनाबाट दैनिक ३००० देखि ५००० सम्म लिने गरिएको छ । लामा होटेल भएको स्थललाई चदम भनिन्छ । तिब्बतीयन भाषामा खोलाको किनारमा भएको स्थानलाई चदम भनिन्छ । संरक्षित क्षेत्र भएको कारण यहाँ बिजुली जडान भएको छैन । यस क्षेत्रमा उत्पादन खासै केही हुँदैन । यहाँका बच्चाहरू अध्ययनका लागि धुन्चे र काठमाडौँ जाने गरेका छन् । यस क्षेत्रमा एक जना मात्र गुरुङ्ग छन् भने अरू सबै तामाङ रहेका छन् । यहाँको भाषा तिब्बतीयन भए पनि केहीले मात्र यो भाषा बोल्ने गरेका छन् । यहाँका मानिस सामान्य बिरामी हुँदा स्याफ्रुबेसी र लाङटाङ जाने र विशेष अवस्थामा एकलाख पचास हजार तिरी हेलिकप्टरमार्फत् काठमाडौँ जाने गरेका छन् । सिजनको बेलामा तीन चार महिना ४/५ जना मानिसहरूलाई रोजगारी दिइएको छ । यसो गरेबापत उनीहरूलाई १५ हजारदेखि ३० हजारसम्म दिनुपर्दछ । यहाँ मानिस र खच्चडमार्फत् सामान ढुवानी गर्नुपर्दछ । यहाँका मानिसहरूले सरकारी जागिर खासै खाएका छैनन् । अधिकांश मानिसहरू वैदेशिक रोजगारीमा गएका छन् । यहाँका मानिसहरू बसाइँसराई खासै गरेका छैनन् । सम्पति पनि बिक्री वितरण गरिएको छैन । यस स्थानमा कहिलेकाँही भालुले सताउने गरेको छ । यहाँका मानिसहरूको आयको मुख्य स्रोत होटेल व्यवसाय नै हो (तामाङसँग गरिएको कुराकानीमा आधारित अंश, २० वैशाख २०८०) ।

यो क्षेत्र लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज भित्रकै स्थान भएकाले हरेक हिसाबले निकै महत्त्वपूर्ण देखिन्छ । लामा होटेलबाट अघि बढ्दै जाँदा दाँयाबाँयातर्फ विभिन्न प्रकृतिका लालिगुराँसका फूलहरू, रमणीय स्थान, लाङटाङखोलाको दायाँबायाँतर्फ ठूलाठूला पत्थर पहाडहरू, प्रकृति हाँसेको, चराचुरूङ्गी नाचेको, लाङटाङखोला सुसेली हाल्दै म्युजिकको धुनमा विनाविश्राम बगिरहेको देखिन्छ । बम्बोबाट लाङटाङ, गोसाईकुण्डसम्मका होटेल संख्या र प्रति दिन प्रति पर्यटकलाई लाग्ने खर्चको अवस्था तथा यसबाट प्राप्त हुन आउने आयलाई तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

क्र. स.	होटल भएको स्थान	होटल संख्या	होटलको क्षमता	प्रति दिन प्रति पर्यटक खर्च	प्राप्त आय (प्रति होटल वार्षिक) अनुमानित	उचाई (मि.)	कैफियत
१.	क्यान्जिन	२५	५००	१७००-४०००	३० लाखसम्म	३८००	सानो २० वटा र ठुलो ५ वटा
२.	उपल्लो लाडटाड	६				३४२०	
३.	लाडटाड गाउँ	२०	४५०	१५००-३५००	३० लाखसम्म	३४२०	१० वटा होटलमा प्रति होटल २०जना सम्म र १० वटामा प्रति होटल ३५ जनासम्म राख्न सकिने
४.	गुम्बा भिलेज	६					
५.	चम्क भिलेज	१					
६.	छर्दिङ भिलेज	३					दुई वटा होटल पहिरोले बगाएको
७.	थानस्थाप भिलेज	४				३२००	
८.	घोडातवेला	२				३०००	
९.	रिम्चे गाउँ	२				२४५०	
१०.	रिम्चे पुल	१				२०००	
११.	लामा होटल	६	१८०	१५ सय	२५ लाखसम्म	११७०	
१२.	बम्बो भिलेज	३	७०	१०००-२०००	२० लाखसम्म		
१३.	ठूलोस्याङ्गु	३०	४००	१५००-३०००	२० लाखसम्म		
१४.	मुखर्का भिलेज	२					
१५.	चोलाडपाटी	२	२०० जना	१५००-३०००	४०-५० लाखसम्म	३१२०	
१६.	लौरीबिना	२	१०० जना	१५००-३०००		२९५०	
१७.	गोसाईकुण्ड	३	३०० जना	१५००-३०००	४०-५० लाखसम्म	४३८०	

स्रोत : स्थलगत अवलोकन भ्रमण, १७ २७ वैशाख २०८० र सोही समयमा होटल सञ्चालकहरूसँग गरिएको कुराकानीमा आधारित तथ्य ।

यसरी यस क्षेत्रको आयस्रोत मध्येमा होटेल व्यवसायबाट आर्जित आय नै मूल स्रोत मानिएको छ । यसै सन्दर्भमा लाडटाड गाउँ सनराइज होटेल एण्ड लजका सञ्चालक सोननुर्पा लामाले बताएका छन् कि

यस क्षेत्रमा २० वटा होटेल रहेका छन् । यसमध्ये १० वटा होटेलको क्षमता २० वेडसम्मको र १० वटा होटेलको ३५ सम्म वेड रहेका छन् । एक सादा खानाको ७५०, सिङ्गल वेडको ५०० र डबल वेडको १००० लिने गरिएको छ । समग्रमा स्वदेशी प्रति पाहुनाले प्रति दिन १५ सय र विदेशी पाहुनाले ३५ सयसम्म खर्च गर्दछन् । यहाँ आउने पाहुनामध्ये सबैभन्दा बढी फ्रेन्च र जर्मनी तथा कम मलेसिया र बंगलादेशबाट हुने गरेका छन् । यहाँ आउने पाहुनाहरू बढी बस्दा तीन दिनसम्म बस्ने गरेका छन् । यो स्थानमा क्यान्जिन गुम्बा, ग्लासिएर लेक, हिमाल र वरिपरिको दृश्यावलोकनका लागि पर्यटकहरू आउने गर्दछन् । भूकम्पले यो गाउँलाई अस्तव्यस्त बनाइदियो । खास लाडटाड गाउँ तल्लो गाउँ हो । भूकम्पका कारण अहिले त्यहाँ एक घर मात्र बाँकी छ । करिव २० वटा होटेल, १७५ जना स्थानीय, विदेशी ७५ जना, नेपाली सेना १४ जना गरी ३०० जना भन्दा बढी मानिसहरूको मृत्यु भएको थियो । भूकम्प अगाडि आलु, प्याज, लसुन, साग लगायतको यस गाउँलाई पुग्ने उत्पादन यहाँ हुने गरेको थियो । अहिले यो स्थान बगरमा परिणत भएको छ । अहिले सबै होटेल यहाँ सरेका छन् । यहाँको जग्गा जमिन स्थानीय बाहेक अरूलाई किनबेच गर्न पाइँदैन । होटेल व्यवसाय पनि स्थानीयले मात्र सञ्चालन गर्न पाउँदछन् । भूकम्प अगाडि एकवटा मात्र विद्यालय थियो । भूकम्पले त्यही पनि भत्काएकाले यहाँको विद्यालयमा विद्यार्थी खासै छैनन् । यहाँका बच्चाहरू काठमाडौं पढ्न जानेगर्दछन् । यही विद्यालय पनि वैशाखबाट मड्सिरसम्म चल्ने गर्दछ । अरू समय बन्द नै हुन्छ । यहाँका मानिसहरू बसाइँ सर्ने काम गरेका छैनन् । युवाहरू मात्र बाहिर जाने गरेको पछि गाउँ नै फर्किएर व्यवसाय नै सञ्चालन गर्ने गरेका छन् । भूकम्पका कारण यहाँका बासिन्दा क्यान्जिन गुम्बा सरेका छन् । करिव ३० प्रतिशत मानिस मात्रै यहाँ बसोवास गरेका छन् । तामाङको मात्र बसोवास रहेको यस स्थानबाट देखिने हिमालहरूमा पूर्वमा घाडछम्बो, पश्चिममा लाडटाड लिरूड २, दक्षिणमा केही मात्र देखिने र उत्तरमा लिरूड २ देखिन्छ । यहाँ सामान मानिस, खच्चड र हेलिकप्टरबाट ढुवानी हुने गर्दछ । यहाँको संस्कृतिमा लोसार, ढुक्कपाछिजो पाँच दिने मेला (पहिलो दिन पितृपूजा, दोस्रो दिन पूजा गर्ने र प्रसाद लिने, तेस्रो दिन याक पूजा गर्ने र तिर हान्ने, चौथो दिन गुम्बामा रमाइलो गर्ने, पाचौं दिन तिर हान्ने र प्रथम, दोस्रो तथा तेस्रो हुनेलाई पुरस्कार वितरण गर्ने), म्याडजुड गुम्बाभन्दा माथि भदौमा तीन दिन लाग्ने लाडसिसा मेला आदि पर्दछन् । यी मेला पाँचदेखि सात जनाको समूहले प्रत्येक वर्ष पालैपालो आयोजना गर्ने गर्दछन् । यही नै यस गाउँको प्रमुख आयस्रोत हो । (लामासँग गरिएको कुराकानीमा आधारित अंश, २२ वैशाख २०८०) ।

यसैगरी अध्ययन अनुसन्धानका क्रममा यस क्षेत्रको खास आयस्रोत के हो भनी सोधिएको प्रश्नमा क्यान्जिनस्थित होटेल व्यवसायी निमा लामाले बताएका छन् कि

यस क्षेत्रमा ठूला २० वटा र सानो पाँचवटा गरी कुल २५ वटा होटेल रहेका छन् । साना होटेलमा १५ र ठूला होटेलमा ६० जनासम्म अट्ने गर्दछन् । यहाँ आउने स्वदेशी पाहुनालाई प्रति व्यक्ति १७ सय र विदेशी पाहुनालाई चार हजारसम्म लिने गरिएको छ । फ्रान्स, जर्मनी, इजरायल, नेदरल्याण्ड, पोल्याण्ड, जापान, चीन लगायतका देशहरूबाट पर्यटक आउने गर्दछन् । हिउँ पर्दा स्वर्गको टुक्राजस्तै देखिन्छ यो गाउँ । मानिस, खच्चड र हेलिकप्टरमार्फत् सामान ढुवानी हुने गर्दछ । आलु, बन्दा, साग, फापर, लसुन, प्याज, गाजरलगायतका अर्गानिक उत्पादन यहाँ हुने गर्दछ । यहाँको कुल जनसंख्या १७० जना मात्र रहेको छ । कक्षा पाँचसम्म यहाँ पठनपाठन हुने गर्दछ । यहाँको व्यवसाय मौसमी प्रकृतिको छ । चैत्रदेखि मंसिरसम्म मात्र व्यवसाय सञ्चालन राम्रो हुन्छ । यहाँका होटेल चलाउनेहरू केही विदेशमा पनि छन् । यहाँका २५ वटा होटेलमा भण्डै ३५ जना जति बाहिरबाट आएर रोजगारी प्राप्त गरेका छन् । यहाँ चिज उद्योग पनि रहेको छ । चीजको प्रति केजी मूल्य १८ सयसम्म पर्दछ । भण्डै पाँच छ परिवारले १०० भन्दा बढी चौरपालन पनि गरेका छन् । यहाँको संस्कृति लाडटाडको जस्तै रहेको छ । घोडातबेलाभन्दा यता अन्य जातिलाई होटेल व्यवसाय गर्न दिइँदैन । विवाह भागी र मागी दुबै प्रकृतिको रहेको छ । मानिसको मृत्यु हुँदा बुद्ध लामाहरूले २४ जप गर्ने, बार हेरेर मात्र अन्तिम संस्कार गर्ने, लामाले भनेअनुसार गाड्ने वा जलाउने निर्णय गर्ने, ब्राह्मण लामा नै हुने, लामालाई दुईहजारदेखि २५ सयसम्म दक्षिण दिने, माछा मासु खाने, ४९ दिन बार्ने र हप्ताको एक दिन पूजा गर्ने प्रचलन रहेको छ । यहाँ आउने पर्यटकहरू ४४०० मि. उचाइमा रहेको क्यान्जिन रि फस्टमा जाने गर्दछन् (क्यान्जिन गाउँको माउण्ट भ्यू होटेलका सञ्चालकसँग गरिएको कुराकानीमा आधारित अंश, २३ वैशाख २०८०) ।

अध्ययनका क्रममा समूहका सहभागीहरूमध्ये गाइडसहित २७ जनाको समूह क्यान्जिन रि फस्टमा पुग्दा क्यान्जिन उपत्यका र आसपासको क्षेत्र यति सुन्दर देखिएको थियो कि मानौं त्यो एउटा स्वर्गको टुक्रा नै हो । करिब ४४०० मि. उचाईमा रहेको क्यान्जिन रि फस्टबाट चारैतर्फ हिमाल हाँसेको, क्यान्जिन भिलेज र होटेल, किमजुङ ग्लासिएर, क्यान्जिन उपत्यकाका समथर चौरहरू, क्यान्जिन गुम्बा, रिडरोडबाट घेरिएको क्यान्जिन भिलेज, कादुरी हाइड्रोपावरको ड्याम साइट, ग्याङ्खम्बो हिमाल, गान्जेल पास, नेकाङ चुचुरो, पाँच हजार मिटरको उचाईमा रहेको सेर्गोरी भिउ पोइन्ट, स्कट चुचुरो, चौरीगाई र खच्चड चरिरहेको दृश्य, निर्माणकर्मीहरूले मिहिनेतका साथ रिडरोड बनाइरहेको दृश्य देखिएको थियो । यति मात्र होइन चारैतर्फका हिमाल मानिसले सेतो फेता गुथेजस्ता देखिन्थे । बिचभागमा ठूलासाना गरी बीसपचिसवटा होटेल, तीनवटा ठूलाठूला मैदान, उपल्लो मैदानको होटेल अगाडिको भागमा ठूलो चौर, होटेलको ठिक तल्लो भागमा ढुंगासहितको मैदान, उपल्लो मैदानको होटेलभन्दा ठिक अगाडिको तल्लो भागमा अर्को ठूलो मैदान, तल्लो भागको साइडमा लाडटाङखोला, जाँतोमा पिठोपिस्दा जाँतोलाई चारैतर्फ पिठोले घेरा हालेजस्तै हिमालले चारैतर्फ घेरा हालेको जाँतो जस्तै क्यान्जिन बजार, सयौं चौरीगाई तथा खच्चड चरिरहेको दृश्यले अर्थको भण्डारण रहेको सङ्केत गरेको देखिन्छ । यस गाउँले यहाँका मानिसहरूलाई मात्र रोजगारी दिएको नभई बाहिरी मानिसहरूलाई समेत रोजगारी दिएको पाइन्छ । यसै सन्दर्भमा भोजपुरबाट ठेक्कापट्टाका लागि आएका युवराज राईले बताएका छन् कि

सोलुखुम्बु, ओखलढुंगा, भोजपुर र खोटाङबाट ४० जना जति कामदारहरू यस क्षेत्रमा निर्माण कार्यको सिलसिलामा आएका छन् । म यहाँ आएको पनि तीन वर्ष भयो । यहाँका घर र बाटोघाटो बनाउन ४० जना कामदार लिएर आएको हुँ । विगतमा यो कार्य राम्रो र नाफामूलक थियो तर अहिले त्यति राम्रो छैन । राम्रो कामभन्दा पनि सस्तोमा काम लगाउने प्रचलन अहिले छ । एक सिजनमा वार्षिक एक करोडसम्मको काम गरेको छु । कामदारलाई मासिक ३५ देखि ४५ हजारसम्म दिने गरेको छु । नाफा भएको समयमा एक सिजनको चार पाँच लाखसम्म घर पठाउने गरेको छु । साहले रासन दिने र कुक राखेर कामदारलाई खाना खुवाउने गरेको छु (४० वर्षीय राईसँग गरिएको कुराकानीमा आधारित अंश, २३ वैशाख २०८०) ।

यसैगरी यस क्षेत्रको आयस्रोतका बारेमा थानस्याप गाउँका चौरीपालक व्यवसायी सिरिङ पासाङले भनेका छन् कि,

यस गाउँमा होटेल व्यवसायका अतिरिक्त चौरीपालन व्यवसाय पनि रहेको छ । अहिले १५ वटा चौरीगाई पालेको छु । कुनै समयमा ३० वटासम्म चौरीगाई पनि पाल्ने गरेको छु । छुपी र चीज बनाई बिक्री गर्ने गरेको छु । वर्षको एक लाख पचासहजारसम्म आमदानी हुने गरेको छ । यो व्यवसाय गरेको तीन वर्ष भयो । एक छोरा र पाँच छोरी छन् । सबै बाहिर पढ्न गएका छन् । यहाँ बुढाबुढी मात्र छौं । आमदानी राम्रै हुने गरेको छ । यस गाउँमा चौरी पाल्ने घर छ वटा छन् । यस क्षेत्रमा १५० जति चौरी रहेका छन् (पासाङसँग गरिएको कुराकानीमा आधारित अंश, २३ वैशाख २०८०) ।

यसरी आर्थिक हिसावले यो गाउँ महत्त्वपूर्ण भएको उल्लिखित तथ्यले पुष्टि गरेको छ । होटेल व्यवसाय सञ्चालन गरेबापत प्राप्त हुने आय, चौरीपालन व्यवसाय, छुपी तथा चिज उत्पादन, अर्गानिक उत्पादन, उल्लिखित प्रकृतिका उपजहरू, निगालै निगालाका घारीहरू, सुसेली हाल्दै बगेको लाडटाङखोला, थरिथरिका लालिगुराँसै लालिगुराँसको बगैँचा, छुनामस्थित सल्लैसल्लाका बोटहरू, खर्सुका विशाल बोटहरू, बम्बो भिलेजको तल पहिरोको नजिक लाडटाङखोलाको पारिपट्टि एक दर्जनभन्दा बढी भिरमाहुरीका घरहरू, पहिरोबाट ठूलोस्याफ्रु जाँदा बिचमा रहेको उजिनडाँडा नजिकैको बिच जंगलमा रहेको हाडेकाफल, चुत्रो, ऐसैलु लगायतका विविध पक्षहरू नै यस क्षेत्रका प्रमुख आर्थिक स्रोतहरू हुन् ।

गोसाईकुण्ड र चोलाडपाटीदेखि सिङ्गुम्बासम्मको आर्थिक पक्ष

गोसाईकुण्ड रसुवा जिल्लामा पर्दछ । यस जिल्लामा पाँचवटा गाउँपालिकाहरू रहेका छन् । यसमध्ये गोसाईकुण्ड गाउँपालिका ऐतिहासिक र पर्यटकीय महत्त्व बोकेको गाउँपालिका हो । नेपालको संघीय संरचनाअनुसार रसुवा जिल्लाका साबिकका धुन्चे, स्याफ्रु, बृद्धिम, थुमन, टिमुरे र लाडटाङ गाविसलाई एकीकृत गरी गोसाईकुण्ड गाउँपालिका बनाइएको हो । यो गाउँपालिका रसुवा जिल्लाको ५१ प्रतिशत भूभागमा फैलिएको छ । यस गाउँपालिकामा छवटा वडाहरू रहेका छन् । यस गाउँपालिकाको पूर्वमा सिन्धुपाल्चोक जिल्ला र चीन, पश्चिममा आमाछोदिङमो, उत्तरगया र कालिका गाउँपालिका, उत्तरमा चीन र दक्षिणमा नौकुण्ड गाउँपालिका, नुवाकोट र सिन्धुपाल्चोक जिल्ला पर्दछन् । नेपालका गाउँपालिकाहरू मध्ये आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, भौगोलिक एवम् ऐतिहासिक रूपले सम्भावना नै सम्भावना बोकेको गाउँपालिका अन्तर्गत यो गाउँपालिका पर्दछ ।

गोसाईकुण्ड गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल १७९.७७ वर्ग मिटर रहेको छ । वि. सं. २०७८ को जनगणनाअनुसार यस गाउँपालिकामा घरपरिवार सङ्ख्या २०३८, जनसङ्ख्या ७७८८, परिवारको औसत आकार ३.८२, लैङ्गिक अनुपात १०३.१४, वार्षिक जनसङ्ख्या बृद्धिदर ०.८३ प्रतिशत, जनघनत्व ८ जना, साक्षरता दर ६८.८८ प्रतिशत रहेका देखिन्छ (रातका, २०७८) । यस गाउँपालिकामा प्रसिद्ध तीर्थस्थल गोसाईकुण्ड रहेको छ । यस गाउँपालिकाभित्र लाङटाङ हिमाल, क्यान्जिङ भ्याली, ऐतिहासिक महत्त्व बोकेको रसुवागढी नाका पर्दछन् । यतिमात्र होइन यहाँ सूर्यकुण्ड, भैरवकुण्ड, दुधकुण्ड, सरस्वतीकुण्ड लगायतका कुण्ड एवम् तालहरूले यस गाउँपालिकाको पहिचानमा थप टेवा पुऱ्याएको देखिन्छ । यसका साथै हिमाल, ताल तथा कुण्ड, लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज, नागथली, रिभरकुण्ड, तामाङ सङ्ग्रहालय, विश्वको दुर्लभ जनावर रेडपाण्डा लगायतका पक्षहरू गोसाईकुण्डका पर्यटकीय आकर्षणका आधारहरू हुन् ।

करिब १३.८० हे. क्षेत्रफलमा फैलिएको गोसाईकुण्ड समुद्री सतहबाट ४३८० मि. उचाइमा रहेको छ । यस क्षेत्र ६२५ .५५ मि. लम्बाई र ३०२ मि. चौडाइमा फैलिएको छ । यस क्षेत्रलाई रामसार क्षेत्रमा वि. सं. २०६४ आश्विन ६ गते सूचीकृत गरिएको हो । यस कुण्ड आर्थिक, धार्मिक एवम् पर्यटकीय हिसाबले अत्यन्त महत्त्वपूर्ण रहेको छ । यस क्षेत्रमा खेवा, खोयाहास, कालीजुरे लगायतका वन्यजन्तुहरू पाइने गर्दछन् । यसका साथै विष, पदमचाल, जटामसी लगायतका १०० प्रजातिभन्दा बढी फूलफुल्ने वनस्पतिहरू यस क्षेत्रमा पाइन्छ । त्रिशुली तथा देवीघाट जलविद्युतको पानीको मूल स्रोत यही कुण्ड नै भएको अध्ययनबाट देखिन्छ (गोसाईकुण्ड परिसरमा टाँस गरिएको सूचनापाटी, २५ वैशाख २०८०) ।

प्रसिद्ध तीर्थस्थल गोसाईकुण्ड तालको चारैतर्फ हिमाल देखिँदोरहेछ । चारैतर्फ देखिने हिमाल, बिचमा तालकुण्ड, ठुलाठुला पत्थर, हेलिप्याडस्थल, बाटोभरि सेताम्य हिउँ, २.५८ कि. मि. फलामे रेलिङ, तल पानी बगिरहेको, माथि हिउँसहितको पहाड आदिले मानिसको मनलाई प्रफुल्लित बनाउँदोरहेछ । यताबाट जानेक्रममा देब्रेतर्फ कालापत्थर, दाहिने साइडमा हिमाल हाँसेको, बिचबिचमा कुण्डहरू यहाँको विशेषता नै रहेछ । यो स्थान भनेको हिउँ पग्लेर बनेको पानीका कुण्डहरूको राजधानीजस्तै रहेछ । यस क्षेत्रमा गोसाईकुण्ड तालका अतिरिक्त यसका वरिपरि १७ वटा तालहरू रहेको देखिन्छ । ती कुण्ड एवम् तालहरूमा Bhairavkunda (2476 m.), Saraswatikund (4329 m.), Kyumachhokunda (4329 m.), Dhudhakunda (4420 m.), Ragatkunda (4520 m.), Chandakunda (4545 m.), Aamakunda (4560 m.), Ganeshkunda (4620 m.), Bataaskunda 4500 m.), Suryakunda (4670 m.), Lamukunda (4200 m.), Eklekunda (4200 m.), Rajakunda (4260 m.), Tinchulikunda (4410 m.), Naukunda (4200 m.), Jayakunchuli jundakunda (N.A) आदि पर्दछन् । यी कुण्डहरूको धार्मिक हिसाबले अत्यन्त महत्त्व रहेको छ । यसका अतिरिक्त यी स्रोतहरूलाई उपयोगमा ल्याउन सकियो भने आर्थिक हिसाबले अर्थोपार्जनको बलियो आधार बन्न सक्ने देखिन्छ ।

गोसाईकुण्ड अध्ययनका लागि जानेक्रममा त्यस कुण्डमा पुगनुभन्दा भण्डै आधा घण्टाको बाटोमा पहाड खोलेर दुईवटा पत्थरको बिचमा कुमार र गणेशको मूर्ति राखिएको देखिन्छ । प्रसिद्ध तीर्थस्थल गोसाईकुण्ड जाँदा दायाँतर्फमा कुमार र त्यहाँबाट फर्किँदा गणेशलाई दायाँतर्फ पारी फर्किनुपर्ने भनी चोलाङपाटीका होटेल व्यवसायीहरूले बताएका छन् (होटेल लाङटाङ लिरूङ चोलाङपाटीका व्यवसायी निमा लामासँगको कुराकानीमा आधारित, २६ वैशाख २०८०) । तर यसको बास्तविकता के हो सो बारेमा थप अध्ययन हुनु आवश्यक देखिन्छ ।

गोसाईकुण्डको भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्न सबै वर्गको उल्लेखनीय भूमिका रहेको छ । स्थानीय सरकार, नेपाली सेना, लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज, नागरिक समाज सबैले आ आफ्नो क्षेत्रबाट भूमिका निर्वाह गरेको देखिन्छ । बुद्धको मूर्तिदेखि गोसाईकुण्डसम्म २.५८ कि. मि. फलामे रेलिङ र प्रवेशद्वार निर्माण गरी गोसाईकुण्ड गाउँपालिकालाई हस्तान्तरण गरिएको छ । यसै सन्दर्भमा सिलालेखमा उल्लेख गरिएको छ कि

नेपाली सेना (श्री कालीदल गण) को आर्थिक तथा श्रम सहयोग, लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा गोसाईकुण्ड गाउँपालिकाको समन्वयमा गोसाईकुण्ड ५ स्थित पवित्र तीर्थस्थल गोसाईकुण्ड आउने भक्तहरूको आवागमनमा सहयोग गर्ने उद्देश्यले बुद्ध मन्दिरदेखि गोसाईकुण्डसम्म २.५८ कि. मि. लामो रेलिङ तथा प्रवेशद्वार, चोलाङपाटीमा ४० ह २० फिटको विश्रामस्थल र बुद्धमन्दिरमा १२ ह १२ फिटको सडेघर निर्माण सम्पन्न गरी श्री गोसाईकुण्ड गाउँपालिकालाई हस्तान्तरण गरियो, २०७७ आश्विन ११ गते १ शुभम (गोसाईकुण्ड जाने बाटोमा नेपाली सेना श्री कालीदलगणद्वारा निर्माण गरिएको शिलालेख, २५ वैशाख २०८०) ।

यसैगरी गोसाईकुण्डबाट अगाडि बढियो भने सिन्धुपाल्चोक पुग्न सकिने रहेछ । यस कुण्डबाट डेढ घण्टाको बाटोमा सूर्यकुण्ड पुग्न सकिने र यही सूर्यकुण्ड भएर सिन्धुपाल्चोक पुग्न सकिने कुरा हामीसँग गएका गाइड मिडमार तामाङले बताएका छन् ।

यसरी गोसाईकुण्डको आर्थिक पक्षलाई नियाल्दा हिउँ पग्लेर बनेका दर्जनौ कुण्ड एवम् तालहरू, विष, जटामसी, पदमचाल लगायतका १०० भन्दा बढी प्रजातिका फूलफुल्ने वनस्पतिहरू, रेडपान्डा, चखेवा, खोयाहास, कालीजुरे लगायतका वन्यजन्तुहरू, मानिसले सेतो फेता गुथेजस्तो देखिने सेताम्य हिमालहरू, कुमार, गणेश र बुद्धका मूर्तिहरू, प्राकृतिक सौन्दर्यता, दैनिक जसो सयौं तीर्थालु एवम् पर्यटकहरूको आवागमन, केही अर्गानिक खानाका परिकारहरू, होटेल व्यवसाय र यसबाट प्राप्त आय नै यहाँका महत्त्वपूर्ण आर्थिक स्रोतहरू हुन् । यसैगरी होटेल व्यवसायबाट वार्षिक कति आय प्राप्त हुन्छ भन्ने प्रश्नमा व्यवसायी लामाले बताएका छन् कि

यहाँ होटेल व्यवसाय सञ्चालन गरेको भण्डै ५० वर्ष भएको छ । यस होटेलमा १०० जनाको वेड क्षमता रहेको छ । सिजनको वेलामा यस होटेलमा बढीमा १०० जनासम्म पाहुना आउने गरेका छन् । प्रायः दैनिक रूपमा ५० देखि ६० जनासम्म पाहुना आउँदछन् । स्वदेशी पाहुनाबाट प्रतिव्यक्ति प्रति दिनको १२५० रकम लिने गरेको र विदेशी पाहुनाबाट प्रति व्यक्ति प्रति दिनको ३००० सम्म दिने गरिएको छ । त्यो भन्दा पनि बढी खर्च पाहुनाहरूले गर्ने गर्दछन् । यस व्यवसायबाट वार्षिक रूपमा ५० लाखसम्म आय आर्जन हुने गरेको छ । धुन्चेबाट सामान खचडमा ढुवानी गर्ने गरिएको छ । यसरी ढुवानी गरेवापत प्रति केजी १०० रूपैया दिनुपर्दछ । यहाँको सबै जग्गा निजी हो । बाहिरी व्यक्तिले यहाँ व्यवसाय गर्न खासै पाउँदैनन् । यस स्थानमा जम्मा दुई वटा होटेल रहेका छन् । दुवै होटेलको क्षमता बराबर नै छ । यहाँका कामदारहरूलाई मासिक ५०,००० बाँ महिना दिने गरिएको छ । हाम्रा बालवच्चाहरू सबै यूके र काठमाडौंमा रहेका छन् । अहिलेसम्मको अवस्थामा यस व्यवसायबाट हामी पूर्णरूपमा सन्तुष्ट छौं र सफल पनि भएका छौं (चोलाडपाटीका होटेल व्यवसायी निमा लामासँग गरिएको कुराकानीमा आधारित, २६ वैशाख २०८०) ।

यी सबै तथ्यहरू अर्थशास्त्रको आँखाबाट देखिएका आर्थिक सम्भावनाहरू हुन् । यसबाहेक गोसाईकुण्ड क्षेत्रमा अन्य सम्भावनाहरू पनि हुन सक्दछन् । स्थलगत अध्ययन अवलोकनका क्रममा यहाँ उल्लिखित तथ्य एवम् जानकारीलाई मात्र समावेश गरिएको छ ।

यसैगरी अध्ययनका क्रममा गोसाईकुण्ड गाउँपालिकाको सिङगुम्बा गाउँका आर्थिक सम्भावनाहरूलाई पनि केलाइएको छ । गोसाईकुण्ड जाने मूल बाटो सिङगुम्बा हो । यही गाउँमा वास बसेर सयौं तीर्थालु पर्यटकहरू गोसाईकुण्ड जाने गर्दछन् । अर्गानिक उत्पादन, चीज उत्पादन र होटेल व्यवसाय यहाँको मुख्य आयस्रोत भएको देखिन्छ । यस स्थानमा १० वटा होटेलहरू भएको पाइन्छ । सिङगुम्बामा रहेको सेर्पा होटेलका सञ्चालकले भनेका छन् कि

सिङगुम्बामा १० होटेलहरू रहेका छन् । यस होटेलमा ४० जनासम्मको क्षमता छ । कुनै दिन १६० जनासम्म पनि राखिएको छ । होटेलमा बाहिरी मानिसहरूलाई पनि रोजगारी दिइएको छ । होटेल व्यवसायबाट वार्षिक २० लाखसम्म आयआर्जन हुने गरेको छ । निकुञ्जको जग्गामा होटेल राखिएको हो । होटेल राखेवापत निकुञ्जलाई वार्षिक ६ लाख बराबर भाडा बुझाउनुपर्दछ । स्वदेशी पाहुनाबाट सामान्यतया प्रति पाहुना प्रति दिन ८०० देखि १००० सम्म लिने गरिएको छ भने विदेशी पाहुनाबाट ३००० सम्म लिने गरिएको छ । स्वदेशी तथा विदेशी पाहुनाहरूले अन्य परिकारहरू लिएवापत पनि अतिरिक्त रकम खर्चिने गरेका छन् । यहाँको व्यापार मौसमी प्रकृतिको रहेको छ । यहाँका बच्चाहरू अध्ययनका लागि प्रायः सबै बाहिर नै रहेका छन् । अहिलेसम्म होटेल व्यवसायबाट सन्तुष्टि नै मिलेको छ ।

सिङगुम्बामा रहेका होटेलहरू निकै सफा रहेको पाइयो । होटेल व्यवसायको व्यवस्थापन पक्ष राम्रो देखियो । गोसाईकुण्डसम्म पुग्ने मुख्य बाटो यही भएको देखिन्छ । होटेल व्यवसाय मौसमी प्रकृतिको भए तापनि बाह्रै महिनासम्म होटेल व्यवसाय सञ्चालन हुने कुरा केही व्यवसायीहरूले बताएका छन् । आलु, लसुन, प्याज, साग, मुला लगायतका अर्गानिक उत्पादनहरूले पर्यटकहरूलाई लोभ्याएको पाइन्छ । यसैगरी यहाँको अर्को आयस्रोतमा चौरीपालन व्यवसाय र योसँग सम्बन्धित चिज उत्पादन महत्त्वपूर्ण देखिन्छ । यहाँका २० परिवारले चौरीपालन व्यवसाय सञ्चालन गरेका छन् । यहाँ चौरीको कुल संख्या ५०० रहेको अध्ययनको क्रममा देखिन्छ । दूध विकास संस्थान अन्तर्गत वि. सं. २०२६ मा चीज उत्पादन केन्द्र यस स्थानमा स्थापना भएको छ । यो उद्योग भण्डै ८ रोपनीमा फैलिएको देखिन्छ । रोजगारी सिर्जनादेखि

चौरीपालन एवम् अन्य व्यवसाय प्रवर्द्धनमा यसको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको छ । नेपालभर याकको चिज उत्पादन केन्द्र ९ वटा रहेकोमा ४ वटा चिज उत्पादन केन्द्र रसुवामा मात्रै रहेको अध्ययनबाट देखिन्छ । यी याक चिज उत्पादन केन्द्रहरूमा लाडटाड, रसुवा तातोपानी, रसुवा गतलाड, सिङ्गुम्बा वा चन्दनबारी, दोलखाको चड्खु र चिरतुङ, रामेछापको चेतुङ र खोतुङ, सोलुको पिके पर्दछन् । सिङ्गुम्बामा रहेको चिज उत्पादन केन्द्रको उत्पादनको अवस्था, रोजगारी र आयको अवस्था, उत्पादन विधि, भौतिक अवस्था, चीजको व्यावसायिक रूपमा बिक्री वितरणको अवस्था, मूल्य र बजारको अवस्था आदिका बारेमा चिज उत्पादन केन्द्रका प्रमुख गोविन्दबहादुर गुरूडले बताएका छन् कि

अर्धसरकारी संस्थाको रूपमा वि.सं. २०२६ मा स्थापना भई भण्डै ८ रोपनी जग्गामा फैलिएको चिज उत्पादन केन्द्रले प्रत्यक्ष रूपमा १२ जना व्यक्तिलाई रोजगारी प्रदान गरेको छ । यसमध्ये ९ जना कर्मचारी (तीनजना सरकारी ज्यालादारी, छजना दैनिक ज्यालादारी) स्थानीय रहेका छन् भने ३ जना बाहिरका स्थायी कर्मचारीहरू रहेका छन् । दैनिक र मासिक ज्यालादारीले मासिक रू. २५,००० र आधा लिटर दुध, स्थायी कर्मचारीले रू. ४५, ००० तलव, दैनिक आधा लिटर दुध, सबै कर्मचारीले कपडा भत्ता वार्षिक रू. १०,०००, कर्मचारीलाई दशैं भत्ता, नेपाल सरकारले तोकेबमोजिमको बिदा, आर्थिक वर्ष सकिएपछि दश बा हजार भत्तालगायतका कर्मचारीका सुविधाहरू रहेका छन् । यसबाहेक यहाँका २० परिवारले ५०० भन्दा बढी चौरीपालन गरी अप्रत्यक्ष रूपमा समेत रोजगारी प्राप्त गर्न पुगेका छन् । विशेष गरेर यो उत्पादन केन्द्र मौसमी रूपमा वैशाखदेखि आश्विनसम्म ६ महिना मात्र चल्ने गर्दछ । छ महिनामा केन्द्रले ८० लाख बराबरको दुध खरिद गर्ने गर्दछ । उत्पादन केन्द्र रहेको जग्गा सरकारी भएको र यहाँ तीन वटा भवन र एक वटा छाप्रो रहेको छ । उत्पादित मक्खन प्रति किलो रू. १२०० मा बिक्री वितरण हुने गरेको छ । प्रति के.जी. चीजलाई रू. १८८० मा बिक्री वितरण गर्ने गरिएको छ । वार्षिक रूपमा चालीस पचास लाख बराबरको उत्पादित चिज स्थानीयस्तरमा बिक्री वितरण हुने गर्दछ । यस उत्पादन केन्द्रलाई आवश्यक पर्ने दाउरा निकुञ्जसँग खरिद गर्ने गरिएको छ । चिज बनाउने विधिमा पहिला दुधलाई ६५ डिग्री तापक्रममा तताउने, थर्ममिटरबाट मापन गरी त्यसलाई ३५ डिग्रीमा झार्ने, फ्याट हटाउने (३ देखि ५ भन्दा बढी नराख्ने), यसपछि क्रमशः ३४ डिग्रीमा जमाउने र नून पानीमा डुवाउने, चीज तयारी भएपछि दुधको ५० प्रतिशत नून राखी ४८ घण्टा सम्म पानीमा डुवाउने गर्नुपर्दछ । यसको सबै प्रक्रिया मिलाउनका लागि ५ वटा सिमेन्टबक्स प्रयोग गरिएको छ । यस उत्पादन केन्द्रले यहाँको जनजीवन र आयस्रोतमा निकै ठूलो सहयोग गरेको छ (गुरूडसँग गरिएको कुराकानीमा आधारित अंश, २६ वैशाख २०८०) ।

यसरी सिङ्गुम्बा गाउँ अर्थोपार्जनका हिसाबले निकै उर्वर मानिएको छ । यहाँका अर्गानिक उत्पादन, आन्तरिक एवम् बा य पर्यटकबाट प्राप्त हुन आउने आय, ट्रेकिङ गाइड, दूध व्यवसाय, चौरीपालन व्यवसाय, स्थानीयस्तरमा रहेका जटीबुटीहरू, यहाँको मनोरम प्राकृतिक दृश्य लगायतका पक्षहरू नै आर्थिक दृष्टिकोणबाट यहाँका आयस्रोतहरू हुन् ।

निष्कर्ष

यस लेखमा रसुवा जिल्लाको पर्यटकीय एवम् धार्मिक स्थल लाडटाडदेखि गोसाईकुण्डसम्मका आर्थिक स्रोतहरू पहिचान गरिएको छ । यस क्षेत्रमा कुलुङखोला, चिलिमे जल विद्युत आयोजना, सिनो हाइड्रो, भोटेकोसी, लाडटाड, लेनदेनखोला, रसुवागढी हाइड्रो ड्याम, नेपाल र चीनको सिमानामा रहेको रसुवागढी नाका, टिमुरेखोला, घोल्लाङखोला, ट्रेकिङ गाइड लगायतका पक्षहरू रहेका छन् । यसका साथै होटेल व्यवसाय सञ्चालन गरेबापत प्राप्त हुने आय, चौरीपालन व्यवसाय, छुपी तथा चिज उत्पादन, प्रकृतिका उपजहरू, निगालै निगालाका घारीहरू, सुसेली हाल्दै बगेको लाडटाङखोला, थरीथरीका लालिगुरासै लालिगुरासको बगैचा, छुनामाको पारिपट्टि सल्लैसल्लाका बोटहरू र वारिपट्टि खर्सुका विशाल बोटहरू, बम्बो भिलेजको तल पहिरोको नजिक लाडटाङखोलाको पारिपट्टि एक दर्जनभन्दा बढी भिरमाहुरीका घरहरू, पहिरोबाट ठूलोस्याफ्रु जाँदा बिचमा रहेको उजिनडाँडा नजिकैको जङ्गलमा रहेका हाडेकाफल, चुत्रो, ऐसेलु, ओखर लगायतका विविध पक्षहरू नै लाडटाडदेखि गोसाईकुण्डसम्मका प्रमुख आर्थिक स्रोतहरू भएको अध्ययनबाट देखिन्छ । यसैगरी गोसाईकुण्ड क्षेत्रका चखेवा, खोयाहास, कालीजुरे लगायतका वन्यजन्तुहरू विष, पदमचाल, जटामसी लगायतका १०० प्रजातिभन्दा बढी फुलफुल्ने वनस्पतिहरू त्रिशुली तथा देवीघाट जलविद्युतको पानीको मूल स्रोत गोसाईकुण्ड अर्गानिक उत्पादन, आन्तरिक एवम् बा य पर्यटकबाट प्राप्त हुन आउने आय, सिङ्गुम्बाको चिज उत्पादन केन्द्र, ट्रेकिङ गाइड, दूध व्यवसाय, चौरीपालन व्यवसाय, स्थानीयस्तरमा रहेका जडिबुटीहरू, यहाँको मनोरम प्राकृतिक दृश्य लगायतका पक्षहरू नै गोसाईकुण्डदेखि सिङ्गुम्बासम्मका आर्थिक स्रोतहरू हुन् । यस प्रकारका स्रोतहरूलाई सही ढंगले व्यवस्थापन र सदुपयोग गर्न सकियो भने यो क्षेत्र नेपालको समृद्धिका लागि बलियो खम्बा बन्नसक्ने देखिन्छ ।

कृतज्ञता

यस अध्ययनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय धवलागिरि बहुमुखी क्याम्पस बागलुङको बिबिए कार्यक्रम अन्तर्गत छैटौँ सेमेस्टर अध्ययन अवलोकन भ्रमण (२०८०) मा सूचना एवम् तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न सहयोग गर्ने अध्ययन समूहका संयोजक लगायत सम्पूर्ण सहभागी विद्यार्थी भाइबहिनीहरू प्रति आभार व्यक्त गर्दछु । लाङटाङको पदयात्रामा जानका लागि सर्वप्रथम अनुरोध गरी महत्त्वपूर्ण अवसर प्रदान गर्नुहुने भ्रमण समूहका टोली नेता व्यवस्थापन सङ्कायका सहायक क्याम्पस प्रमुख एवम् सहपाठी मित्र हिरालाल रेग्मीप्रति विशेष आभारी छु । बिबिए कार्यक्रम संयोजक जोहन बज्राचार्य र तथ्य, तथ्याङ्क एवम् सूचना सङ्कलन गर्ने सन्दर्भमा सहयोग पुऱ्याउनु भएका अध्ययन क्षेत्रका सूचनादाताहरू, ट्रेकिङ गाइड मिङमार तामाङ लगायत सम्पूर्णलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहान्छु । दैनिक रूपमा अध्ययन भ्रमण कार्यक्रमको तपसिलबमोजिमको गीतमार्फत समीक्षा गर्ने सन्दर्भमा गीतको बोल मिलाउन सहयोग गर्ने प्रमिला, बिमला, अस्मिन, अञ्जना लगायतको समूह र भिडियो रेकर्डिङमा नारायण तथा व्यवस्थापनमा गणेशलगायत सम्पूर्ण समूहप्रति विशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

सन्दर्भसामग्री सूची

रातका (२०७९), राष्ट्रिय जनगणना २०७८, नेपाल सरकार प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद्को कार्यालय, राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय (रातका), थापाथली, काठमाडौँ ।

Devekota, H (19 Chaitra 2077). Langtang ratriya nikunja chhetra bare 101 adhayan. Retrieved from nagariknews. nagariknetwork. com.

क्यान्जिन गाउँको माउन्ट भ्यू होटेलका सञ्चालकसँग गरिएको कुराकानीमा आधारित अंश, २३ वैशाख २०८० ।

गोसाईँकुण्ड परिसरमा टाँस गरिएको सूचनापाटी, २५ वैशाख २०८० ।

स्थलगत अवलोकन भ्रमण, १७ २७ वैशाख २०८० र सोही समयमा होटेल सञ्चालकहरूसँग गरिएको कुराकानी ।

लाङटाङ गाउँ सनराइज होटेल एण्ड लजका सञ्चालक सोननुर्पा लामासँग गरिएको कुराकानीमा आधारित अंश, २२ वैशाख २०८० ।

थानस्याप गाउँका चौरीपालक व्यवसायी सिरिङ पासाङसँग गरिएको कुराकानीमा आधारित अंश, २३ वैशाख २०८० ।

गोसाईँकुण्ड जाने बाटोमा नेपाली सेना श्री कालीदलगणद्वारा निर्माण गरिएको शिलालेख, २५ वैशाख २०८० ।

रसुवागढी नाकामा सुरक्षार्थ खटिएका सुरक्षाकर्मीसँग गरिएको कुराकानीमा आधारित अंश, १८ वैशाख २०८० ।

होटेल लाङटाङ लिरूङ, चोलाङपाटीका होटेल सञ्चालक निमा लामासँगको कुराकानीमा आधारित अंश, २६ वैशाख २०८० ।

लामा होटेलका सञ्चालक विकास तामाङसँग गरिएको कुराकानीमा आधारित अंश, २० वैशाख २०८० ।

गाइड मिङमार तामाङसँग गरिएको कुराकानीमा आधारित, २६ वैशाख २०८० ।

सिङगुम्बाको चीज उत्पादन केन्द्रका प्रमुख गोविन्दबहादुर गुरूङसँग गरिएको कुराकानीमा आधारित, २६ वैशाख २०८० ।

तपसिल

गीतको बोल : ...गोरखा मनकामना, ऋयाप्यै माया लाइहालौं भने नि ठिक छैन जमाना”

२०८० वैशाख २५ गते

- चोलाङपाटी उकाली सिंढीमा, बस्नु आमा पर्खिनु पिंढीमा (घर छाडेको धेरै दिन भएकाले) ।
- हिमाल, पहाड १७ ताल लेखियो, जोसाईँकुण्ड ३ ताल देखियो ।
- दायाँ (गणेश) बायाँ (कुमार) ढोका नि गरियो, हिउँ हुँदै ओराली ऋरियो ।
- दायाँ बायाँ फलामे रेलिङ, जोसाईँकुण्ड ऋठ्ठै ऋलिन (२.५८ कि.मि बाटोमा) ।
- चोलाङपाटी माथिको लौ (रि) बिना, जोसाईँकुण्ड कसैलाई चिनिना ।
- यात्राभरि कोही गायल भएनौं, सूर्यकुण्ड कोही पनि गएनौं (जोसाईँकुण्डबाट डेढघण्टा लाउने) ।
- (लिरिङ भिउ) खाजा खाई पेट पनि भरियो, वासबस्न सिङगुम्बा ऋरियो ।

- (यात्रामा) हाँसो ठट्टा गरनी बानीले, कुनै शंका नगर्नु सानीले (जेठी कान्छी भनिएकाले) ।
- जिन्दगीको सपना बुने, सरले बिस्को भनेर नभने ।
- भ्रमण हाम्रो भयो सक्कली, नमान्नु पिर भनियो नक्कली (नक्कली भनिएकाले) ।
- बसे तिमी प्लयधमिमनम साटेर, नबसे है आपसमा फाटेर (एकताको शुभकामना) ।
- सबको भर एक आपस परनु, भेट हुनलाई जोल्डेन जेट भरनु ।

२०८० वैशाख २४ गते

- मैथो हामी सबै नै खुसी, कर्दाकर्दै जाउँघरको त्यो बेसी ।
- हेर्दा हेर्दै काटियो त्यो पहिरो, त्यो ठाउँको छ माया भन जाहिरो ।
- भिर मौरी (मौरी भिरमा) को महनी देखियो, जे देखियो त्यही कहानी लेखियो ।
- पहिरोदेखि तलको बजार, जे भएनि हल्ला चाहि नगर ।
- भयो यात्रा निगालो घारीमा, आलु प्याज गहुँ लसुन बारीमा ।
- स्याफुरखोला भोलुङ्गे पुलमा, भुल्यौं हामी त्यही लाली फुलमा (लालिगुरास फुल देखिएको)
- स्याफुरखोला पुल पनि तरियो, दायाँफर्की ओराली भरियो ।
- हिडनुपर्ने उकालो सिंढीमा, ४० वर्से युवा र पिडीमा (उमेर बढाउन मन लागेन) ।
- हिडदाहिडै (ठुलो) स्याफ्रुमा आइयो, मिठो खाना त्यही बसी खाइयो (स्तुपा होटेल) ।
- बाटाभरि चुत्रो र ऐसेलु, लाज्यो हामलाई त्यही घर बसालु ।
- स्याफ्रुजाउँमा ओखर पाइने, मलको लागि सोतर चाहिने ।
- कति राम्रो उर्वर जाउँ, कस्ले राख्यो त्यो स्याफ्रु नाउँ ।

२०८० वैशाख २३ गते

- बाटाभरि धुपी र सल्लो, हाम्रो यात्रा हुँदै नै सल्लो ।
- धन्यवाद छ होटेलको साहुनीलाई, स्वागत छ है यही होटेल आउनीलाई ।
- लाइटाइबाट सात तीसमा हिडियो, साहुनीलाई मनैले चिनियो ।
- फूलखादाले बिदाइ गराइनु, हाम्रो मन मायाले भराइनु ।
- सनराइज होटेल छोडेर आइयो, छुपी पनि किनेर ल्याइयो (चम्की र चार्टर्ड जाउँबाट) ।
- जीवन रहिछ दुई दिने चोली, यो टिमको मिठो छ बोली ।
- दुई दिने चोली, भेट भयो बोल है मन खोली ।
- खाना खाने हो घोडातबेला, मन खोल भेट भएको यही बेला ।
- यात्राभरि बज्दैछ लाइटाइ खोला, फेरि भेट होला कि नहोला ।
- बाटाभरि लाली फुल फुलेको, पछिल्लो टिम टिकटकमा भुलेको ।
- बाटाभरि बुटा छन् खर्सु, तिमी यता म चाहि उही सर्छु ।
- क्यान्जिन रि चवालीससय हाइटमा, हिड्यारैछौं शुभ र साइतमा ।
- लाइटाइको पुल नि तरियो, बाइसको घटना सम्भेर मन भरियो (२०८० वैशाख २२ को घटना) ।
- वारिपारि देखियो हरियो, लाइटाइको मायाजालमा परियो ।
- जाँचौं हामी लेक र बेसी, क्यान्जिन तिर मैथोनी प्रदेशी ।
- क्यान्जिनको चुला र चौकाले, मैथो भेट वेला र मौकाले ।
- थानस्याप जाउँ चारवटा होटेलमा, पानी भर्यौं चारवटा बोटलमा ।
- चौरीपालक सिरिङ पासाइ, थानस्यापमा छ उनकै शासन ।
- जाउँ रछ छुनाम रसुवा, बम्बो होटेल हो हामी बसुवा ।
- लामा होटेल रिक्केको पहिरो, माया प्रेम बस्दैछ भन जाहिरो ।
- मिठो बोली भाइ मिड मारको, शुभ साइत यी सात बारको ।
- भ्रमण हाम्रो एक साइडको सकियो, सफल अध्ययन गरेर फर्कियो ।

गोसाईकुण्डको ऐतिहासिक तथा धार्मिक महत्त्व

सुजिता लम्साल

परिचय

गोसाईकुण्ड रसुवा जिल्लामा रहेको गोसाईकुण्ड गाउँपालिकास्थित एक प्रसिद्ध तीर्थस्थल हो । गोसाईकुण्डले धार्मिक, पौराणिक, र ऐतिहासिक सम्पदाहरूको निकै महत्त्व दर्साउने गर्दछ । ४३८० मिटरको उचाइमा रहेको गोसाईकुण्डले धार्मिक मात्रै होइन अन्य आन्तरिक तथा बा य पर्यटकहरूको मन लोभ्याउने पनि गरेको छ । पर्यटकीय क्षेत्र गोसाईकुण्डले प्रकृतिको अनुपम उपहारले नेपालको नाममा थप सुवास मात्र छरेको छैन, हरेक मानिसले नेपालको काखमा रहेको, यस ऐतिहासिक साथै धार्मिक आस्था बोकेको तथा प्राकृतिक सौन्दर्यतामा विश्वलाई नै लोभ्याउने गोसाईकुण्डको केही विशेष महत्त्वहरूलाई निम्नानुसार बुँदागत रूपमा प्रस्ट पार्न सकिन्छ ।

हिन्दू पौराणिक मतअनुसार गोसाईकुण्ड

हिन्दूमागीका अनुसार गोसाईकुण्डलाई हिन्दू धर्ममा सबैभन्दा पूज्य देवताहरूमध्ये एक भगवान् शिवको वासस्थान मानिन्छ । समुद्र मन्थन गरेर निस्किएको कालकुट विष पिएपछि भगवान् शिव त्यसको पिडा सहन नसकेर भौतारिरहँदा हिमालयमा त्रिशूल रोपेर त्यहाँबाट पानी निकालेर पिएको र त्यही पानीबाट गोसाईकुण्डको निर्माण भएको हो भन्ने जनविश्वास छ । गोसाईकुण्डलाई नेपालको एक महत्त्वपूर्ण नदी त्रिशूलीको स्रोत मानिन्छ । जनैपूर्णिमाका अवसरमा गोसाईकुण्डको पवित्र जलमा नुहाउँदा पापमोक्ष हुने हिन्दू धर्मावलम्बीहरूको विश्वास

छ । गोसाईकुण्डले हिन्दू र बौद्ध धर्मावलम्बीहरूले मनाउने धार्मिक चाडपर्वहरूमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ । जनैपूर्णिमा, जसलाई रक्षाबन्धन पनि भनिन्छ, जहाँ हिन्दूहरूले आफ्नो पवित्र जनै परिवर्तन गर्दछन् र गोसाईकुण्डमा प्रार्थना गर्दछन् । यस पर्वमा हजारौं भक्तजनहरूले तालमा तीर्थयात्रा गर्ने गर्दछन् । बौद्ध धर्मावलम्बीहरूले पनि गोसाईकुण्डलाई महत्त्वपूर्ण तीर्थस्थल मान्दछन् । यिनीहरू ध्यान र ध्यान र धार्मिक अनुष्ठानका लागि यस गोसाईकुण्डको भ्रमण गर्ने गर्दछन् ।

हिन्दूमागीका अनुसार, गोसाईकुण्ड भगवान् शिवका चार धार्मिक कुण्डहरूमध्येको एक महत्त्वपूर्ण स्थल हो । हिन्दू श्रद्धालुहरू यहाँको पौराणिक महिमाका कारण धार्मिक कर्म र मनोकामनाहरू पूरा गर्नका लागि यात्रा गर्दछन् । जनैपूर्णिमाको विशेष अवसरमा यहाँ धार्मिक कर्मको आयोजना गरिन्छ । गोसाईकुण्डलाई सन्यासीहरूले तपस्या तथा ध्यान गर्नका लागि रूचाउँछन् । विभिन्न धार्मिक अनुष्ठानका लागि उनीहरू गोसाईकुण्डको भ्रमण गर्दछन् ।

पितृ श्राद्ध संस्कार

गोसाईकुण्डमा पितृ श्राद्ध संस्कारका लागि धेरै श्रद्धालुहरू आउने गर्दछन् । हिन्दूहरूको परम्परामा यस स्थानमा पितृपूजा, तर्पण, धार्मिक कर्म, र धार्मिक पुजाहरू गरिन्छ। यी सबै तथ्यले गोसाईकुण्डलाई एक महत्त्वपूर्ण धार्मिक, सांस्कृतिक र पौराणिक स्थल बनाएको छ ।

सांस्कृतिक महत्त्व

गोसाईकुण्डले नेपालको इतिहास र परम्परामा गहिरो जरा गाडेको हुनाले ठूलो सांस्कृतिक महत्त्व राखेको छ । गोसाईकुण्डको तीर्थयात्रा लामो समयदेखि चलिआएको प्रचलन हो । भक्तजन र तीर्थयात्रीहरू लाडटाड क्षेत्रका दुर्गम भूभाग हुँदै तालमा पुग्ने गर्दछन् । यस क्षेत्रमा गरिने पदयात्राले मानिसहरूलाई हिमालयको प्राकृतिक सौन्दर्य अनुभव गर्ने र यस क्षेत्रको सांस्कृतिक विविधताको अवलोकन गर्ने अवसर प्राप्त गराउँछ । जैविक विविधतायुक्त र संरक्षण क्षेत्र गोसाईकुण्ड लाडटाड राष्ट्रिय निकुञ्जभित्र अवस्थित छ । ताल र यसको वरपरको Ecosystem धेरै लोपोन्मुख र स्थानीय प्रजातिहरूसहित वनस्पति र जीवजन्तुका विभिन्न प्रजातिहरूको घर हो । पारिस्थितिक सन्तुलन कायम राख्न र यस क्षेत्रको प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण गर्न यस प्राचीन पारिस्थितिक प्रणालीको संरक्षण महत्त्वपूर्ण छ ।

सारांशमा, गोसाईकुण्डले नेपाल र नेपाल बाहिरका हिन्दू तथा बौद्ध तीर्थयात्रीहरूलाई आकर्षित गर्ने, भगवान शिवको पवित्र वासस्थानको रूपमा ऐतिहासिक र धार्मिक महत्त्व राख्दछ । यसको महत्त्व सांस्कृतिक परम्परा, धार्मिक चाडपर्व, र वातावरण संरक्षणमा फैलिएको छ, जसले यसलाई एक प्रसिद्ध तीर्थस्थल बनाउँछ । गोसाईकुण्डले राज्यलाई विश्वसामु चीनाएको तर राज्यले यस क्षेत्रको विकास गर्न बेवास्ता गरिरहेको पाइन्छ । तीर्थयात्रीहरूको सुरक्षालाई ध्यान दिँदै गोसाईकुण्डको सौन्दर्यता तथा धार्मिक महत्त्वलाई विश्वसामु अभै चीनाउन सक्ने हो भने पर्यटन व्यवसायबाट पनि मनग्य आमदानी लिन सकिन्छ ।

रसुवागढी नाका र कोरला नाकाबाट हुने ब्यापारको अवस्था

गणेशप्रसाद आचार्य/ नारायणदत्त खराल

नेपाल दक्षिण एसियाली भुपरिवेष्ठित हिमाली राष्ट्र हो। उत्तरमा चीनको तिब्बत क्षेत्र र दक्षिण पूर्व तथा पश्चिममा भारतसँग नेपालको सिमाना साभेदारी रहेको छ। नेपालले उपलब्ध स्रोत र साधनको प्रयोग गर्दै विकासको क्रम पछ्याइरहँदा विभिन्न देशहरूसँग व्यापारिक नाका सम्भौता गर्दै आएको छ। जसमध्ये रसुवा जिल्लाको रसुवागढी नाका र उपल्लो मुस्ताडमा रहेको कोरला नाका चीन र नेपाललाई व्यापारिक रूपमा जोड्ने महत्त्वपूर्ण नाकाहरू हुन्।

रसुवागढी नाका

विशेषतः रसुवागढी नाका व्यावसायिक गतिविधि, सुरक्षा तथा पूर्वाधार विकासमा कोरला नाकाभन्दा केही हदसम्म अगाडि रहेको छ। यद्यपि भन्सार व्यवस्थापन, यातायात व्यवस्थापनजस्ता कुराहरूको विकासक्रम सुस्त गतिमा भए तापनि रसुवागढी नाका चीन र नेपालको व्यापारिक सम्बन्ध कायम राख्न, वस्तु आयात र निर्यातमा अग्रसर बनिरहेको छ। रसुवागढी नाकाबाट नेपालमा उपभोग हुने इलेक्ट्रोनिकस, टेक्स्टाइल, मेसिनरी एवम् विद्युतीय सवारी साधनहरूसहित चीनमा उत्पादन भएका अन्य विविध वस्तुहरू यस नाकाबाट नेपाल आयात गरिन्छ। यातायात तथा भन्सार शुल्क केही महँगो भए तापनि चीनबाट वस्तुहरू न्यून मूल्यमा आयात हुने हुँदा नेपालमा उचित मूल्यमा सम्बन्धित वस्तुहरू पाइरहेको कुरा हामीले अध्ययन गर्नु। त्यस्तै नेपालले आफ्नो उत्पादन चिया, कफि, अदुवा, अलैची, गलैचा, पस्मिना र धातुका हस्तनिमित्त सामग्रीहरू तथा औषधिजन्य जडिबुटी र काठ रसुवागढी नाकाबाट चीनतर्फ निर्यात गर्ने गर्दछ। आयात निर्यात क्रियाकलापले नेपालको उत्पादनमा र बिक्री वितरणमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको छ।

नेपालको कमजोर पूर्वाधार र बारम्बारको बाढी पहिरोको कारणले गर्दा व्यापारनाका पूर्ण क्षमतामा सञ्चालन हुन सकेको छैन । टिमुरेमा रहेको अस्थायी भन्सार कार्यालय विद्युतीय अभावले गर्दा नाका व्यवस्थापनमा समस्या भइरहेको कुरा स्थलगत अध्ययनबाट अवगत गर्नुपर्छ । रसुवागढीमा गोदाम व्यवस्थापन र यातायात व्यवस्थापन गर्न सकियो भने यो नाका नेपालको व्यापारिक नाकामध्ये उत्कृष्ट नाका बनाउन सकिने रहेछ । यस नाकामा चीनतर्फका भौतिक पूर्वाधारहरू पर्याप्त मात्रामा निर्माण तथा व्यवस्थापन गरिएको छ । नेपाल सरकारले पनि चीन सरकारले जस्तै भन्सार व्यवस्थापन र नाका सुरक्षा जस्ता क्रियाकलापमा लगानी वृद्धि गरी चीनसँगको व्यापारिक सम्बन्ध अभै मजबुत बनाउन सकिने कुराहरूको अवगत भयो ।

कोरला नाका

उपल्लो मुस्ताङमा पर्ने कोरला नाका प्रसिद्ध कृष्णगण्डकी सभ्यतासँग जोडिएको छ । कोरला नाका चीन र नेपालसँग व्यापारिक सम्बन्ध कायम गर्न प्रबल सम्भावना बोकेको नाका हो । यस नाकाबाट हालसम्म उपल्लो मुस्ताङका स्थानीयहरूलाई मात्र सिमित वस्तु तथा सेवाहरू आयात गर्ने गरेको कुरा स्थलगत अध्ययनबाट थाहा पायो । मुस्ताङबाट मात्र व्यावसायिक रूपमा नभई केही वस्तुहरू मात्र त्यस नाकाबाट निर्यात हुँदोरहेछ । आयात निर्यात प्रक्रिया कोभिड अगाडिमात्र चलिरहेको थियो भने उक्त नाका कोभिडपश्चात् आजसम्म खुल्न सकेको छैन ।

विशेषगरी असार साउन महिनामा उपल्लो मुस्ताङमा व्यापारिक मेला हुने गर्दथ्यो । सोही व्यापारिक मेला नै वस्तु आयात निर्यातको प्रमुख बिन्दु बनेको थियो । त्यस मेलामा चीनबाट उपल्लो मुस्ताङको लागि खाद्यान्न, पेयपदार्थ जस्ता वस्तुहरू निर्यात हुने गर्दथ्यो भने चाँदी तथा चामल चीनतर्फ निर्यात हुने गर्दथ्यो । चीनले मुस्ताङको स्थानीयसँग सम्बन्ध बढाउन उक्त क्षेत्रको गाँउगाँउमा खाद्यान्न अनुदानस्वरूप प्रदान गर्दथ्यो । अन्ततः कोरला नाका व्यावसायिक सम्भावना बोकेको नाका भए तापनि आजसम्म व्यावसायिक नाकाको रूपमा सञ्चालनमा आएको छैन । त्यसैले नेपाल सरकारले चीनसँग समन्वय गरी नाका सञ्चालनमा ल्याई आयातनिर्यात सुचारु गर्ने हो भने नेपालको उत्पादनले उचित मूल्य प्राप्त गर्ने छ भन्ने कुरा अवगत भयो ।

निर्माणाधीन अवस्थामा रहेको सुख्खा बन्दरगाह, टिमुरे

रसुवागढी नाका र कोरला नाकाबिचको अन्तरसम्बन्ध

रसुवागढी नाका र कोरला नाका दुबै नेपाल र चीन जोड्ने नाकाहरूमध्येका विशेष नाकाहरू हुन् । यद्यपि रसुवागढी नाका जुन रूपमा व्यापारिक केन्द्रबिन्दु बनेको छ त्यही रूपमा कोरला नाका पनि भविष्यमा रसुवागढी नाकाजस्तै महत्त्वपूर्ण व्यापारिक नाका बन्ने प्रबल सम्भावना बोकेको नाका बन्नसक्ने आधारहरू हामीले फेला पार्थ्यौं ।

रसुवागढी नाकाबाट काठमाडौं वस्तु वितरण भए जस्तै कोरला नाकाबाट पनि पोखरा, बागलुङ तथा कुश्मा बजारमा खपत हुने वस्तुहरू न्यून मूल्यमा आयात गर्न सकिने अनुमान सजिलै लगाउन सकिन्छ । निर्यातको सन्दर्भमा रसुवागढीबाट गलैचा, पस्मिना, जडिबुटी तथा काठ चीन पठाएजस्तै कोरला नाकाबाट पनि मुस्ताङको स्याउ, स्याउबाट बनेका विभिन्न वस्तु, पेय पदार्थहरू, चिया, कफि, म्याग्दी, बागलुङ र कुश्मामा पाइने जडिबुटी तथा विभिन्न वस्तुहरू निर्यात गरी देशको आर्थिक अवस्थामा टेवा पुऱ्याउने खालका क्रियाकलापहरू गर्न सकिने आँकलन गर्न सकिन्छ ।

रसुवागढी नाका विकसित छ भन्दैगर्दा त्यहाँ भएको समस्याहरूलाई नजरअन्दाज गर्नुहुँदैन । रसुवागढी नाकामा यातायात व्यवस्थापन, भन्सार व्यवस्थापन, पूर्वाधार विकास र सुरक्षा व्यवस्थापनजस्ता कार्यहरू नेपाल सरकार र चीन सरकारको समन्वयमा गरिनुपर्दछ । कोरला नाकालाई रसुवागढी नाकासँग तुलना गर्दा कोरला नाकाले पनि विभिन्न पकेट क्षेत्रहरू समेट्नसक्ने हुँदा यसको स्तरोन्नति भएमा र सुचारू गर्न सकिएमा रसुवागढी नाकाजस्तै मजबुत नाका बन्ने कुरामा दुईमत नरहेको कुरा यस अनुसन्धानात्मक भ्रमणबाट थाहा पायौं । रसुवागढी नाका र कोरला नाकाबिचमा तुलना गर्दा नेपालको भन्दा चीनतर्फको सुरक्षा व्यवस्थापन निकै दरिलो रहेको पाइयो । नेपाल सरकारले पनि सम्पूर्ण नाकाहरूमा व्यवसयको लागि मात्र नभई देशको सुरक्षाको लागि पनि नाका सुरक्षा बलियो बनाउनपर्ने अवस्था पनि हामीले आँकलन गरेका थियौं ।

सन्दर्भसामग्री सूची

रसुवागढी नाका, लाडटाङ उपत्यका र गोसाईकुण्ड क्षेत्रको स्थलगत अवलोकन (२०८० वैशाख १७-२६) बाट प्राप्त सूचनाहरू ।

कोरोला नाका, स्थलगत अवलोकन भ्रमणबाट प्राप्त सूचनाहरू ।

कोरल नाका: पारि सहर, वारि सुनसान, कान्तिपुर, २० भाद्र २०७९ ।

उद्यमी कृष्ण पौडेलसँग गरिएको कुराकानी, १८ असोज २०८० ।

गोसाईकुण्डबाट वराहताललाई सम्झँदा

विशाल शर्मा

व्यावहारिक यात्रा योजनाको सूत्रीकरण र लामो समयको तयारीपछि शैक्षिक अनुसन्धानको उद्देश्यका साथ बिबिए छैटौँ सेमेस्टरमा अध्ययन गर्ने हामी २९ जना विद्यार्थी, २ जना प्राध्यापक र एकजना पर्यटकगाइड गरी ३२ जनाको समूह बैशाखको मध्यमा लाङटाङ हुँदै गोसाईकुण्ड पदयात्राको लागि गएका थियौं। हामीले लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्जक्षेत्र घुम्दैगर्दा हिमाल, पहाड, खोला र बगैँचाजस्ता वनजङ्गलको अद्भूत सौन्दर्य अवलोकन गर्ने अवसर पायौं। लाङटाङ गोसाईकुण्ड पदयात्रा, गोसाईकुण्ड तालको पवित्रतासहित लाङटाङ उपत्यकाको जंगली वातावरण, अल्पाइन चरन र क्यान्जिड गोम्पागाउँको चौरीको बथानलाई अवलोकन गर्नका लागि उत्कृष्ट विकल्प हो। यो पदयात्रा हिमालयको लाङटाङ क्षेत्रमा गरिने एउटा सुन्दर साहसिक पदयात्रा हो।

गोसाईकुण्ड नेपालको लाङटाङ राष्ट्रिय निकुञ्जमा रहेको अल्पाइन ताजा पानीको ओलिगोट्रोफिक ताल हो। यो कुण्ड रसुवा जिल्लाको ४,३८० मिटर ११४,३७० फीटको उचाइमा, १३.८ हेक्टर (१३४ एकड) को सतह क्षेत्रफलमा अवस्थित छ। गोसाईकुण्ड क्षेत्रलाई धार्मिकस्थलका रूपमा चित्रण गरिदै आइएको छ। हिन्दू पौराणिक कथाहरूले गोसाईकुण्डलाई हिन्दू देवता शिव र गौरीको वासस्थान मान्दछन्। जनैपूर्णिमाका अवसरमा नेपाल र भारतबाट हजारौँ तीर्थयात्रीहरू यस क्षेत्रको भ्रमण गर्दछन्। यहाँको पानीलाई पानीलाई पवित्र तथा विशेष मह वको मानिन्छ। एकसाताभन्दा बढी लामो यो पदयात्रामा मनासलु, गणेश हिमाल, तिब्बती चुचुरो र लाङटाङ लिरूङका साथै गोसाईकुण्ड, सरस्वतीकुण्ड र भैरवकुण्डका तीन तालहरूका दृश्यहरू देन सकिन्छ। उक्त ताल हामीले अध्ययन गरेको र सुनेकोजस्तै क्रिस्टलयुक्त सफा पानीले भरिएको भेट्यौं। तालको वरपरको जमिन हिउँले ढाकिएको थियो जुन बिचमा नानी भएको आँखाजस्तो देखिन्थ्यो।

गोसाईकुण्डको अवलोकन गर्दैगर्दा मलाई मेरो गाउँको काखमा रहेको एउटा ताल याद आयो। यस तालको नाम वराहताल रहेको छ। वराहताल बागलुङ नगरपालिका वडा नं. १० भकुन्डे दहमा अवस्थित छ। यसले करिब ४ रोपनी जग्गा ओगटेको छ। तालको दक्षिणतर्फ पानीको उद्गम र उत्तरतर्फ निकास रहेको छ। वर्षायाममा उर्वर जमिन भासिदा धेरै वर्ष अघि पोखरी निस्केको जनविश्वास यहाँ रहेको छ। यस्तैखालको विपद अर्को पटक नआओस् भनेर वराह देवताको पूजागर्ने चलन स्थापित भएको थियो, जुन अहिलेसम्म पनि कायम छ। बागलुङ बजारबाट एक घण्टामा पैदल वा

सवारी साधनबाट यो तालमा पुग्न सकिन्छ । यस ताल छेत्रलाई धौलागिरि, अन्नपूर्ण, निलगिरी, माछापुच्छ्रेजस्ता हिमाली श्रृङ्खलाको उत्कृष्ट अवलोकनबिन्दुका रूपमा लिन सकिन्छ । कालीगण्डकी र काठेखोलाको सङ्गममा रहेको बागलुङ बजारको सौन्दर्य यस वराहतालबाट अवलोकन गर्न सकिन्छ । बागलुङ नगरपालिकाका सन्दर्भमा यो एक लोकप्रिय पर्यटकीय गन्तव्य हो । यो ताल प्राकृतिक सौन्दर्य र शान्त वातावरणको लागि परिचित छ । यो ताल हरियाली पहाड र जंगलले घेरिएको छ । जसरी गोसाईकुण्डमा जनैपूर्णिमाका दिन पर्व मनाइन्छ, त्यस्तैगरी प्रत्येक वर्ष भ्याकुमपूर्णिमाका दिन वराहपर्व मनाइन्छ । यसवेला तोरणलाई पानीमा तैराएर तालको बिचबाट माथिल्लो डाँडासम्म पुऱ्याएर बाँधिन्छ । लाडटाड गोसाईकुण्ड क्षेत्रको मुख्य यातायातका साधनहरू हेलिकप्टर र खचड रहेका छन् । होटेलका खाद्यवस्तुका लागि कच्चापदार्थ, घर निर्माणका सामग्री तथा अन्य पूर्वाधार सामग्रीको ढुवानी यिनै माध्यमबाट गरिन्छ ।

यी साधनहरू प्रयोग गर्दा ढुवानी र उत्पादन लागत बढी पर्न जान्छ । फलस्वरूप वस्तुको मूल्य पनि अन्य ठाउँहरूको तुलनामा उच्च छ । यसका बावजुत् खाना र वासको सन्दर्भमा मनमोहक सेवाहरूको उपलब्धता रहेको पायौं । तर वराहतालको सन्दर्भमा त्यहाँ पुग्ने बाटोको स्तरोन्नति हुन नसक्नु ठूलो चुनौतीका रूपमा रहेको छ । जिल्ला सदरमुकाम बागलुङ बजारबाट नजिकै भए पनि त्यस छेत्रमा पुग्नका लागि व्यवस्थित सडकको निर्माण अभैसम्म पनि हुन सकेको छैन । वर्षात्को समयमा बाढी पहिरोले सडकमार्ग बगाउने समस्याले गर्दा व्यापारीहरूले सामान ओसारपसार गर्न निकै सास्ती खेप्ने गरेका छन् ।

गोसाईकुण्ड धेरै पहिले अधिदेखि नै धार्मिक तथा पर्यटकीय गन्तव्यका रूपमा प्रख्यात रहँदै आएको छ । वराहताललाई पनि क्षेत्रीय हिसाबले प्रख्यात बनाउनका लागि ताल वरपरको संरचनाहरूको स्तरोन्नति, तालमा काठको ढुङ्गा शयर गराउनेदेखि लिएर अरू विभिन्न प्रयासहरू हुँदै आएका छन् ।

तालको सौन्दर्य बढाउनका लागि माछापालन र कछुवापालनजस्ता कार्यहरूलाई पनि प्राथमिकतामा राखिएको थियो । तर यी सबै प्रयासहरू आवश्यक संरचनाको कमीले गर्दा बालुवामा पानी राखेजस्तै हुन पुगेका छन् ।

गोसाईकुण्ड छेत्रमा होटेल तथा रेस्टुरेन्टको राम्रो व्यवस्था रहेको पाइयो भने वराह क्षेत्रमा होटेल तथा रेस्टुरेन्टको राम्रो सुविधा छैन । यसको मुख्य कारण बासिन्दाहरूमा उद्यमशीलताप्रति लगावको कमी नै देखिन्छ । होटेल व्यवसायीहरू केही समयका लागि व्यवसायमा संलग्न हुँदैगर्दा मागअनुसारको गुणस्तरीय सेवा उपलब्ध गराउन नसक्नु अर्को चुनौतीका रूपमा रहेको छ । छोटो समयमा अधिक नाफा कमाउने उद्देश्यले सञ्चालन गरिएका होटेलहरू गुणस्तर कायम गर्न नसकि बन्दहुने अवस्थामा पुगेका छन् । गोसाईकुण्ड छेत्रमा जस्तै वराहताल छेत्रमा पनि नाफामूलक नभई गुणस्तरीय सेवा प्रदान गर्नेतर्फ व्यवसायीहरूको ध्यान केन्द्रित हुन जरूरी देखिन्छ । वराहताल गोसाईकुण्डजस्तै अन्तराष्ट्रिय रूपमै प्रख्यात हुनु त निकै टाढाको विषय रहेको छ तर पनि यो ताल विभिन्न चुनौती र समस्याहरूको भुमरिमा परेर क्षेत्रीय र राष्ट्रिय रूपमा पनि प्रख्यात हुने सकेको छैन ।

वराहताल क्षेत्रमा रहेका समस्याहरू समाधान गर्न र पर्यटक आगमन बढाउनका लागि सम्बन्धित निकाय र सरोकारवालाहरूले निम्न उपायहरू अपनाउनुपर्ने देखिन्छ :-

- कुनै पनि वस्तुको उत्पादनका लागि कच्चापदार्थ र उपकरणहरू आवश्यक पर्दछ । तिनीहरूको उचित र समयमै उपलब्धताको लागि टिकाउयोग्य निर्माणसामग्री प्रयोग गरेर सडकको उचित व्यवस्थापन गर्नुपर्छ,
- त्यसैगरी वराहतालको प्रचारप्रसारका लागि स्थानीय सरोकारवालाहरूको खासै चासो नजानु अर्को समस्याका रूपमा रहेको छ । यसले गर्दा यो ताल वरपर रहेका वस्तुहरूको उचित व्यवस्थापनमा समेत विभिन्न प्रकारका समस्या तथा चुनौतीहरू देखा पर्ने गरेका छन् । तसर्थ स्थानीयबासीहरूले सम्बन्धित निकायलाई समय सान्दर्भिक निर्णय लिएर कार्ययोजना लागु गर्न भक्भक्वाउनु आवश्यक देखिन्छ ।
- जतिमात्रामा ताल वरपरको संरचना निर्माण गर्नमा खर्च गरिएको छ त्यही अनुपातमा प्रचारप्रसारमा खर्च हुन नसक्नु अर्को चुनौती रहेको छ । तसर्थ स्थानीय निकायसँग समन्वय गरी क्षेत्रीय स्तरमा उक्त ताललाई चिनाउनका लागि आवश्यक बजेटसहित पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
- अन्त्यमा स्थानीयबासीहरू, सम्बन्धित निकायहरू, स्थानीय सरकार, ताल संरक्षण समिति तथा विशेषज्ञ एवम् सल्लाहकारहरू बिच समन्वय गरी यस वराहतालको संरक्षण, प्रबर्द्धन र प्रचारप्रसारमा ध्यान दिन सिकियो भने यो वराहताललाई क्षेत्रीय रूपमा चीनाउन सकिने ठूलो समभावना रहेको छ ।

लाडटाड एक पटक फेरि बोलाउ है

भूकम्पको त्यो कहालिलागदो क्षण
र तिमी रोइरहेको बेला
यता हामी नरोए पनि
बेचैनमा थियौं लाडटाड !
तिम्रा सयौं सहृदयी मुटुहरू
हिमपहिरोले सपकै निलेको बेला
हामी पनि चिसो भुइँमा मुटु हल्लाउँदै
रात काटेका थियौं लाडटाड !
त्यसैले त लाडटाड क्षमा गर है
उतिबेला तिम्रो दुःखको साथी बन्न सकिन !
लाडसिसाको शिरबाट
तिम्रै सुखदुःखका आँसुलाई संगालेर
भोटेकोसीमा पुगेर विलिन हुन्छु भन्ने
पत्तो नपाएरै होला सायद !
तिम्रै नामको लाडटाडखोला, उन्मत्त हुँदै बगेको
र यसैलाई पछ्याउँदै पछ्याउँदै
तिमीसँग भेट भएको थियो लाडटाड !
मनमा गहिरो घाउ र पिडा बोकेरै भए पनि
तिमी खिसिक्क हाँसेको देख्दा
क्यानजिडबाट लडिबुडि खेलेरै भए पनि
तिम्रै काखमा लुटपुटिन मन लाग्छ लाडटाड !

लाडटाड

तिम्रो त्यो गहिरो र खत बसेको घाउलाई,
मलम लगाउने कोही नभए पनि
कोट्याउने त धेरै हुँदा रहेछन् !
तिम्रो यही पिडामा एकाकार हुन
तिम्रै सम्भनामा स्मरणका दुई हरफ
कोरेको छु लाडटाड!
केवल तिम्रो सम्भनाका लागि!

लाडटाड

तिम्रो घाउ कोट्याउनु रहेछ र त
उति टाढाको मलाई, भाग्यले तिमिसँग भेट गराएको थियो !
यो जुनीमा त अब फेरी
भेट होला र खोइ तिमिसँग?
भेट भैइहाले पनि तिम्रो घाउ
कोट्याउने छैन लाडटाड !
पेट पाल्नका लागि नै होला सायद
एकाबिहानै चौरमा पुगेका चाँरी
पाखाभरि देखिने घोरलका वथान
रातभरि बाटो र माटो खोप्पिने बनेल
त्यही निर्दयी र भीमकाय पहाडलाई
दुःख सुखका साथी बनाउँदै
अविचलित मुद्रामा, पीडा भुलेरै भए पनि
मुसुक्क मुस्काएका छौ लाडटाड !

क्यानजिड

सेताम्मे हिमचुचुराले सपकै घुम्तो हालेको
तिम्रो कञ्चन अनुहार
वर्षे भरिले मात्र उघारिदिंदो रहेछ !
भरिले खोप्पेका घाउहरू नसुकदै
लाडसिसाको सिरेटोमा फुम्नो अनुहार देखाउँदै
लजाउँदै हाँसेको हेर्न, अतृप्त मनहरू
तिम्रो बाटो पछ्याउँदा रहेछन क्यानजिड !

लाडटाड

बाटोभरि उभिएका निर्जिव मानी र हिकीमा
आफन्तको मुटु धड्किरहेको आवाज सुन्दै
सम्मानका खातिर दाहिने पारेर हिंड्छौ अनि
एक थुंगा फूलसँगै एकथोपा आँसु अर्पण गर्छौ
र त तिमी महान अनि कोमल छौ लाडटाड

लाडटाड

आफ्ना सहृदयी लुछेर लगेको
त्यो निर्दयी पहाड र पहिरोलाई
एकाबिहानै चराको चिरविरसँगै
धुप बालेर पूजा गर्दछौ !
र त तिमी महान र कोमल छौ लाडटाड !
तिम्रो यही कोमलता सम्भेर नै
तिमीसँग लुटपुटिन मन लाग्छ लाडटाड !
लाडटाड अनि क्यानजिडको मोहकताले
औडाह भएर त होला !
सकिनसकि गोसाईंकुण्ड पुगेर
त्यो निलो रहमा डुबुल्किदैं
वेहोशीमै मनमा उर्लिएका
अतृप्त प्यास मेटाएको थिएँ लाडटाड !

लाडटाड

पिडैपिडाले थिचिएर त होला
यति धेरै मनोवाद गर्दा पनि
एक शब्द बोलेनौ किन?
एकोहोरो मै मात्र बोल्दै
तिम्रा घाउहरू कोट्याएँ, माफ गर है !

लाडटाड

अर्को जन्मको त के ठेगान भयो र खोइ?
मौका फेरि मिलेछ भने
तिम्रो घाउ नकोट्याउने शर्तमा
यही जन्ममा
तिम्रो मुहार नअघाउञ्जेल हेर्ने गरी
तिमीसँग पुनः लुटपुटिन
तिम्रो काखमा आउन मन छ,
पृथ लाडटाड! एक पटक फेरि बोलाउ है !!
लाडटाड! एक पटक फेरि बोलाउ है !!

हिरालाल रेग्मी

आहा ! गोसाईकुण्ड

प्रमिला कँडेल

हिमचुली र पहाडले घेरिएको गोसाईकुण्ड
शिवजीको माला भई बेरिएको गोसाईकुण्ड ।
त्रिशुल कोप्दा शिवजीले मछपछी उत्पत्ति
घुम्न आउँछन पर्यटक अनि दर्शन गर्न भक्ति ॥

हिउँ पाली बनेका तालहरु अनेक थरी
गोसाईकुण्ड सम्झनामा सधै यो मनभरि ।
पुण्य मिल्थो हामीलाई शिवजीको दर्शन गरी
अवस्थित छ रसुवामा स्वर्ग भै आभाष छरी ॥

हेर्दा अत्यन्तै सुन्दर अनि मनमोहक दृश्य पनि
चिर परिचित हिन्दुहरुको धार्मिक स्थल भनी ।
गोसाईकुण्ड बाहेक धेरै हिमतालहरु रहेछन नि
रसुवालाई नियाल्दा त साच्चै प्रकृतिको धनी ॥

लौरी टेक्दै लौरीबीना उकालीमा चढेपछी
सप्तरङ्गी गुरासस हाम्रा नयन लडेपछी ।
हिमालको काखमै पुग्यौं अझै अघि बढेपछी
गोसाईकुण्ड जाउँ कि लाग्ला हाम्रो पुस्तक पढेपछी ॥

अनुसूची १
आय-व्यय विवरण

आय विवरण

क्र.सं.	शीर्षक	रकम	कैफियत
१	सम्बन्धित अनुसन्धान कर्ताहरुबाट लिएको रकम (एक विद्यार्थी वापत रु. १७,०००: १४०००×२९)	रु. ४,०६,०००।-	
२	धवलागिरि बहुमुखी क्याम्पस, बागलुङ	रु. १,९०,०००।-	
३	जलजला गाउँपालिका, गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, पर्वत	रु. २५,०००।-	
३	बागलुङ नगरपालिका, नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, बागलुङ	रु. २०,०००।-	
४	गलकोट नगरपालिका, नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, बागलुङ	रु. २०,०००।-	
५	बडिगाड गाउँपालिका, गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, बागलुङ	रु. १५,०००।-	
६	जैमिनी नगरपालिका, नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, बागलुङ	रु. १०,०००।-	
७	बरेङ गाउँपालिका, गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, बागलुङ	रु. १०,०००।-	
८	मंगला गाउँपालिका, गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, म्याग्दी	रु. १०,०००।-	
९	तमानखोला गाउँपालिका, गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, बागलुङ	रु. १०,०००।-	
१०	निसीखोला गाउँपालिका, गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, बागलुङ	रु. १०,०००।-	
११	बागलुङ उद्योग वाणिज्य संघ, बागलुङ	रु. १०,०००।-	
१२	आन्तरिक राजश्व कार्यालय, बागलुङ	रु. १०,०००।-	
१३	काठेखोला गाउँपालिका, गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय	रु. ७,०००।-	
१४	डिसीआरडिसी, बागलुङ	रु. ५,०००।-	
१५	नेस्डो, नेपाल	रु. ५,०००।-	
१६	सहयोग रसिदबाट कुल संकलित रकम (व्यवसायी, शिक्षकहरु, स्कूल, कलेज एवं शुभचिन्तकहरु)	रु. ९०,०००।-	
१७	चैत्राष्टमी मेलासमा सञ्चालित फास्ट फुड सेन्टरबाट संकलित	रु. ८०,०००।-	
	कुल आय रकम	रु. ९,३४,०००।-	
	नपुग रकम	रु. १,७६,०००।-	

व्यय विवरण

क्र.सं.	शीर्षक	रकम	कैफियत
१	यातायात खर्च	रु. २,५०,०००।-	
२	खाना/खाजा र बसाई	रु. ५,३५,०००।-	
३	पुस्तक प्रकाशन	रु. २,४५,०००।-	
३	मेडिकल एवं ट्रेकिङ किट	रु. २५,०००।-	
४	विमोचन कार्यक्रम	रु. ४०,०००।-	
५	विविध	रु. १५,०००।-	
	कुल व्यय रकम	रु. ११,१०,०००।-	

अनुसूची २
भ्रमण कार्यतालिका

मिति	स्थान	जिम्मेवारी
२०८०/०९/१६	बागलुङ, पूर्वतयारी	टोली नेता, संयोजक एवम् सहभागी
२०८०/०९/१७	बागलुङदेखि काठमाडौं	गणेश आचार्य
२०८०/०९/१८	काठमाडौंदेखि स्याफुवेसी	विशाल शर्मा
२०८०/०९/१९	स्याफुवेसीदेखि लामा होटेल	नारायणदत्त खराल
२०८०/०९/२०	लामा होटेलदेखि लाङटाङ	सरोजा क्षेत्री
२०८०/०९/२१	लाङटाङदेखि क्यानजिङ गोम्पागाउँ	आशमीन सेख
२०८०/०९/२२	क्यानजिङ गोम्पागाउँदेखि लाङटाङ	विशाल श्रीस
२०८०/०९/२३	लाङटाङदेखि होटेल बम्बो	ज्योति श्रीस
२०८०/०९/२४	होटेल बम्बोदेखि चोलाङपाटी	कृतन खत्री, गणेश थापा
२०८०/०९/२५	चोलाङपाटीदेखि गोसाइकुण्ड, चन्दनबारी	सुस्मिता वोहोरा, कल्पना पुन
२०८०/०९/२६	चन्दनबारीदेखि बागलुङ	लक्ष्मण रिजाल, प्रमिला कँडेल
२०८०/०९/२७	बागलुङ, भ्रमणको समापन	टोली नेता, संयोजक एवम् सहभागी

अनुसूची ३
ग्रमणमा सहभागीहरू

Hiralal Regmi
Asst. Campus Chief

Dr. Sudarsan Silwal
Department Head of Economics

Aadesh Sapkota

Aashmin Sheikh

Anjana Paudel

Anju Sharma

Anusha Thapa

Asmita Sharma

Bimala Sharma

Bishal Sharma

Bishal Shreesh

Ganesh B. Thapa

Ganesh P. Acharya

Jyoti Shreesh

Kalpana Gharti

Kalpana Pun

Kritan Khatri

Kusum Sapkota

Laxman Rijal

Narayan Datta Kharal

Pooja Sapkota

Pramila Kandel

Pushpa Acharya

Rashmi Kaucha

Samjhana Sharma

Sarojita Sapkota

Saroja Gautam Chhetri

Sujita Sharma

Suman Paudel

Sushmita Sharma

Susmita Bohora

Yogendra B.K.

अनुसूची ४

About Gosaikunda & Langtang

Langtang Valley & Gosaikunda Lake trek takes you to Langtang Valley also known as the "valley of glaciers". It boasts an abundance of wildlife as well as a vibrant cultural heritage. It's a pretty special experience that includes beautiful surroundings and a swift mountain. You will learn about the Tibetan people's history and way of life while on this walk. Most of the Langtang Valley was damaged in the aftermath of the enormous earthquake in 2015. With a kind smile, they are now making a comeback. You may appreciate the colorful rhododendrons that are in bloom, as well as the wild animals, birds, butterflies, red pandas, etc. The people's vibrant clothing is also interesting. There are 108 lakes surrounding the sacred place of Gosaikunda Lake. Gosaikunda is a holy site for Hindus and Buddhist pilgrims. The program also covers the Helambu region. The Langtang Gosaikunda trek is one of the most adventurous treks in Nepal.

Highlights of Langtang Valley & Gosaikunda Trek are:

- Langtang Valley is also known as the "Valley of Glaciers"
- Gosaikunda Lake is the holy site for Hindus and Buddhist pilgrims
- Taste Yak's cheese and curd at Kyanjin Gompa
- Walk through dense rhododendron forests and steep terrain
- Experience Tibetan culture and tradition
- Magnificent views of Annapurna Mountain range and Langtang Mountain Range
- Learn the way of life of the Tamang people
- Red Panda can be found in Langtang National Park

How to go for Langtang Valley & Gosaikunda Lake trek

The Langtang Valley & Gosaikunda Lake Trek is an incredible journey commencing in Kathmandu, venturing through Langtang National Park. After an 8-9 hour drive to Syabru Besi, the trail unfolds, granting panoramic vistas of the Annapurna and Langtang Mountain Ranges. The trek weaves through lush forests, immersing hikers in Tamang culture in villages like Chilime and Thuman. Spring adorns the path with rhododendron blooms. Lama Hotel and Langtang Village offer cultural experiences and Himalayan views. Kyanjin Gompa is a highlight, offering Yak cheese and curd. A side trip to Tserko Ri provides stunning Himalayan views. The journey proceeds to Gosaikunda, a sacred site, and descends through rocky terrain and rhododendron forests, offering cultural insights in Ghopte and Melamchi Gaon. The trek concludes with a return to Kathmandu from Thimbu, offering a blend of natural beauty, cultural immersion, and spiritual experiences in the Langtang region.

Best Time for Langtang Valley & Gosaikunda Lake Trek

The best seasons for this hike are spring (March-May) and autumn (September-November). In the spring, the shade increases, the national flower of Nepal, the rhododendron, is in full bloom, and in the fall, the sky is almost blue and clear.

अनुसूची ५
फोटो फिचर

लाइटाइडको यात्राका क्रममा देखिएको
बनचरी

ट्रेकिङ गाइड मिडमार लामासँगको तस्विर

गोसाईकुण्डमा
खिचिएको विद्यार्थी
समूहको तस्विर

शैक्षिक भ्रमण समूहको गोसाईकुण्डमा लिइएको सामूहिक तस्विर ।

ट्रेकिङ गर्दा थकित महशुस गर्दै शैक्षिक भ्रमण समूह

लाङटाङ यात्राका क्रममा बाटोमा देखिएको
चाँरी गाई

यात्राको क्रममा
वाह्य पर्यटकहरूसँग लिइएको तस्वीर ।

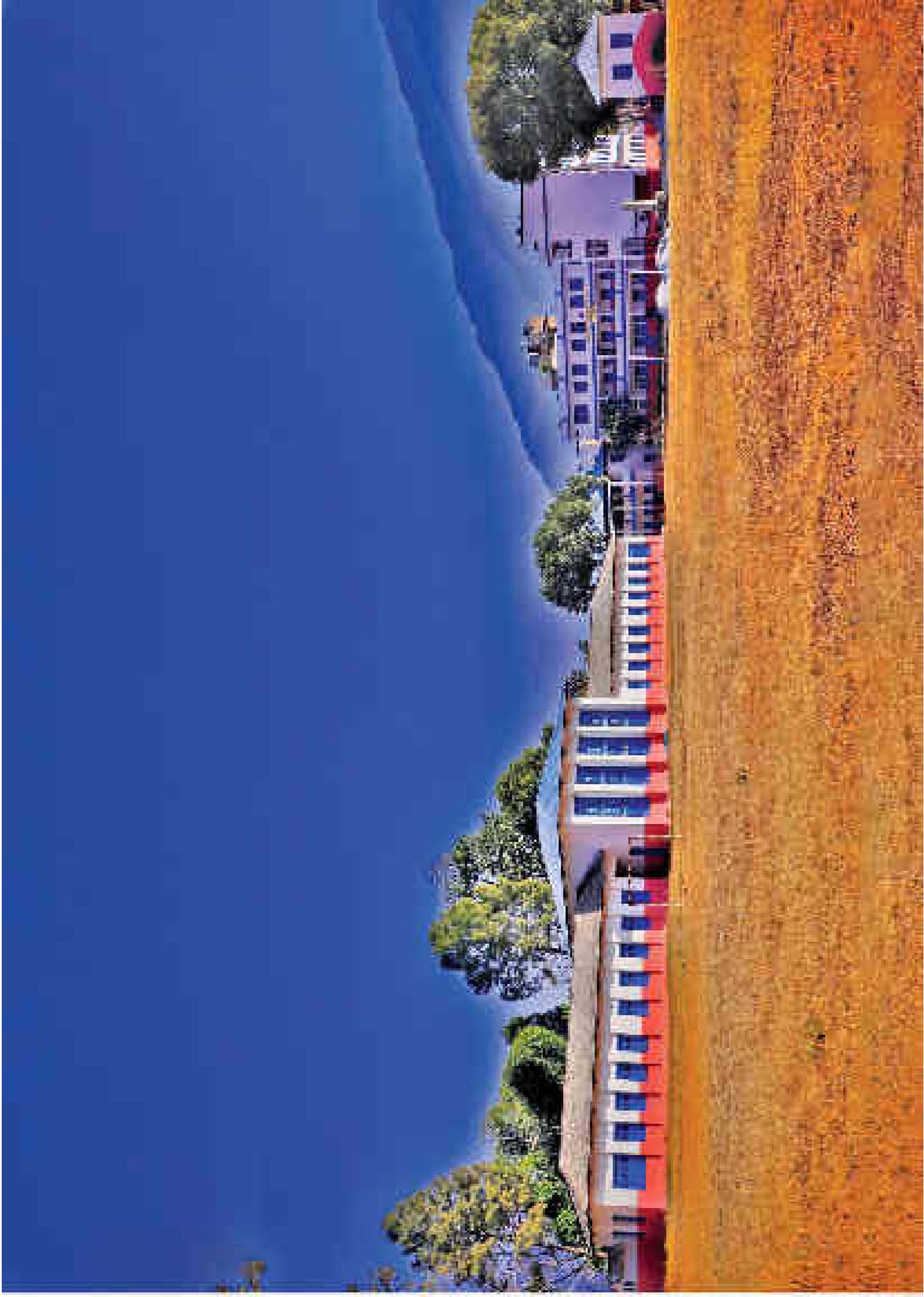
होटल लाडटाड भ्यू अगाडी लिइएको सामूहिक तस्वीर ।

लाडटाडमा पाइने
पर्पल लालिगुराँस

हिउँले भरिएको आराम
गर्न कुर्सी

Dhawalagiri

Trekker's' Review

L A N G T A N G & G O S A I K U N D A

Contact Us:

Phone No.: 049-520113, 049-521084

E-mail: dmsbaglung@gmail.com

info@dms.tu.edu.np

Website: www.tu-dmsbaglung.edu.np

9 789937 148993